

Klein boekje tussen leven en dood

Sander van der Meijs

Niet alleen voor Remco en Rogier

Mijn badkamer hangt vol met keiharde pornografie, overal om me heen dezelfde beeltenis. Ik zie een vrouwenbuik. Ze ligt met haar vlezige benen wijd om een man geslagen. De man staat er doelbewust tussenin en van hem zie ik alleen de buik en zijn stijve lid, dat diep is verzonken in de kut van de vrouw. Zij heeft grote schaamlippen ver uiteen en haar clitoris gaapt me aan.

Het plaatje hing er al toen ik hier kwam wonen, maar in het begin zag ik het nog niet voor wat het was. De buik van de man met zijn penis vormden toen nog een borst, de schaamlippen waren stralen melk die er uit spoten. Nog heel af en toe zie ik die voorstelling, maar meestal zie ik een vrouwenbuik, een pik en een kut in verstrengeling, meer dan honderdvoudig om mij heen in het reliëf op de tegels van mijn badkamer.

Terwijl ik net zat te poepen heb ik ze uitgebreid bekeken, die vieze plaatjes. Het is mijn eigen collectie porno, die me zomaar in de schoot is geworpen zonder dat ik er voor hoefde te betalen, vergelijkbaar met een erotisch kanaal dat de kabelmaatschappij onverwacht heeft aangesloten en waar ik dan, ook al heb ik er niet om gevraagd, net zo goed gebruik van kan maken. Waarom niet, het is er voor. Alleen heb ik helemaal geen plezier in die plaatjes. Met geen mogelijkheid kan ik me er aan verlustigen. Geen wonder natuurlijk, want eigenlijk zijn het helemaal geen vieze plaatjes. In feite is er op de tegels niets anders te zien dan wat vlekken en vegen die er door de fabrikant op zijn aangebracht om bij mij de suggestie van marmer te wekken. Ik zie geen enkel geil detail, geen navel, geen moedervlekje, geen plukje schaamhaar, geen plezier, geen lust. En zonder lust is er niet veel aan om naar neukende mensen te kijken. Zonder lust is het alleen maar obscene. Eigenlijk wil ik ze helemaal niet zien. Maar telkens als ik in mijn badkamer kom staart het schouwspel me van alle kanten in mijn gezicht. Ik kan niet anders dan kijken.

Overigens heb ik genoeg ervaring met figuren in wolken en bomen en andere willekeurige formaties om te weten dat ik ze zelf heb gemaakt, met mijn eigen smerige fantasie. Maar anders dan wolken en bomen blijven deze vormen steeds hetzelfde, dus kan ik ze steeds opnieuw bestuderen. Intussen weet ik het zeker, dit keer ligt het niet alleen aan mij. Het ligt net zo goed aan de tegels. Als ik kijk is dat plaatje er altijd, zonder mankeren, dus ik zie niet hoe andere mensen er langsheen kunnen kijken. Vreemd dat zoiets in productie is genomen. Het zijn niet eens mooie tegels, al valt er over smaak volop te twisten.

Nu zie ik ze niet. Nu ben ik in mijn woonkamer en zit ik op mijn bank. Hier denk ik aan mijn dood en wat er nadien met me moet gebeuren. Ik wil begraven worden. Cremeren is mij veel te schoon.

Dat gebeurt in de crematoria zo snel, met zulke hoge temperaturen, dat het vlees niet de tijd krijgt om te bedenken wat er gebeurt. Daar kan ik geen schoonheid in ontdekken. Als dat verbranden dan tenminste mocht gebeuren op een grote brandstapel in de open lucht, dan wilde ik er best aan geloven. En als die brandstapel dan ook nog werd opgericht en in de hens gestoken door mijn mensen, dan zou ik al helemaal niet klagen. Maar dat mag vast niet. Stel je voor dat iedereen dat gaat doen, dan wordt het een janboel! Dus wil ik begraven worden. Het liefst zonder kist, zodat de modder en de beesten makkelijk bij me kunnen en ik niet langzaam uitdroog zonder nog te worden aangeraakt. Om dat idee tot het uiterste door te voeren zou ik eigenlijk naakt de grond in moeten, maar dat is ook weer niet nodig. Tegen een keurig pak heb ik geen bezwaar. En als mijn mensen modder op mijn gezicht toch te aanstootgevend vinden, dan mogen ze me gerust in een laken wikkelen, dat is wat mij betreft acceptabel. Alleen betwijfel ik of de wetgever in deze net zo toegeeflijk is als ik. Het is helemaal niet zeker dat het in Nederland is toegestaan om mensen te begraven zonder kist. Het kan goed zijn dat die kist verplicht is gesteld, bijvoorbeeld om te verhinderen dat de lijksappen in het grondwater terecht komen, ik noem maar wat. Want je kunt het zo gek niet bedenken of er zijn duidelijke en stringente regels voor en het is onwaarschijnlijk dat de manier van begraven aan die regulering is ontsnapt. Mijn enige hoop is dat het tot nu toe overbodig was om zo'n wet uit te vaardigen, omdat niemand een laken verkiest boven een kist. Tegenwoordig is iedereen bang voor een beetje aarde, we liggen veel liever in een lekker zacht bedje. Alsof hygiëne ons nog uit de dood zou kunnen redden. Ik heb goede hoop dat ik de enige ben die het zo wil, dus misschien hebben ze er niet aan gedacht om het me te verbieden. Ik wil geen kist. Als het mag, dan graag zonder. Bij voorbaat dank. En als mijn mensen daar geen bezwaar tegen hebben, dan mogen ze ook de aarde op me scheppen, tot ik bedekt ben, eronder lig. Dat lijkt me een mooi ritueel. Welke muziek ze daarna draaien of zingen, wie wat voor speeches houdt en of er tot slot koffie wordt gedronken of sterke drank gezopen, dat moeten ze lekker zelf weten. Dan hebben ze me begraven en heb ik er niets meer mee te maken. Er zullen vast en zeker mooie woorden worden gesproken. Muziek is er ook. De meerderheid zal koffie drinken en cake eten, terwijl anderen zich, als de nacht eenmaal is gevallen, zullen bezatten. Daarbij zal dan andere muziek klinken en de toespraken zullen minder samenhangend worden. Er zullen meer emoties naar boven komen, zo stel ik me voor, wie weet komt er nog een echte traan, word ik postuum uitgescholden voor rotte vis! Laat ze zichzelf maar even vergeten en samen opgaan in de treurigheid van de gemiste kansen en de raadsels die nooit zullen worden opgelost, maar ook in de vrolijkheid en de schoonheid die toch maar mooi hebben bestaan, ook al is het nu voorbij. Laat ze zingen en drinken, de hele nacht, en laat ze in het

eerste ochtendlicht met een halflege fles in de hand tegen elkaar in slaap doezelen, gewoon omdat de levenden niets anders kunnen dan troost zoeken bij elkaar, om zo de onvermijdelijkheid van de dood te kunnen accepteren.

Ik hoop dat het zo zal gaan, maar natuurlijk ben ik bang dat het feestje een vroegtijdige dood zal sterven. Om het voort te laten leven moeten ze er immers allemaal een hele nacht voor uittrekken, zonder aan de kinderen te denken, of aan het werk, of over waar ze straks gaan slapen, hoe ze weer thuis zullen komen, wanneer dan wel. Dat zijn de praktische zaken waar ik me zorgen over maak. Wat ik natuurlijk niet zou mogen doen, want ik moet vertrouwen hebben in mijn vrienden. Bovendien, en dat is minstens zo fundamenteel, heeft het voor mij helemaal geen zin om na te denken over de tijd nadat ik begraven ben. Wat ik daarover bedenk zou in een wereld moeten gebeuren waarin ik helemaal niet besta. En in een wereld zonder mij, bestaat er niets zoals ik het tijdens mijn leven zal bedenken. Dat weet ik maar al te goed. Maar ook al weet ik het en begrijp ik het, ik kan het niet nalaten om bezorgd te wezen. Niet zonder reden, want het zal niet meevallen om de juiste ambiance te creëren, op een plek waar ze, zonder dat ze het merken, rustig door kunnen gaan tot de volgende ochtend. Dat kan lang niet overal of bij iedereen, dus is het heel goed mogelijk dat ze op de verkeerde plek terecht komen. En dan liggen er al snel nog meer verkeerde keuzes op de loer. Niet genoeg drank, geen slaapplekken, toch kinderen zonder oppas, werk morgen of een vriendin. Ik ben bezorgd dat ze zich niet uit zullen leven, maar zullen denken aan de alledaagse dingen die er die dag helemaal niet toe doen. Die dag draait om de dood. En in gezelschap van de dood kun je het beste zuipen tot je niet meer in staat bent om iets te zeggen. Dat hoort er zo'n beetje bij. Minder is in feite een regelrechte belediging voor de dode.

Maar ik ben niet dood. Ik zit hier alleen op mijn bank, met een revolver tegen mijn hoofd. Meer is er niet aan de hand.

Dat zult u misschien vreemd vinden, of luguber, iemand die met een revolver tegen zijn hoofd op zijn bank zit te denken aan zijn eigen dood. Nochtans is dat precies de houding waarin ik me bevind. Zo zit ik zeker een keer of drie in de week, soms vaker. Het voelt heel natuurlijk, het heft in mijn vuist en mijn vinger aan de trekker, terwijl ik speel met de spanning van de veer en de kracht die ik erop uitoefen. Soms gaat de haan een heel eind naar achteren, tot op het gevaarlijke punt. Andere keren komt hij niet van zijn plaats en zit ik me alleen verenigd te voelen met mijn wapen, betast ik het reliëf van het heft en op andere plaatsen de gladheid van het materiaal. Ik voel me op mijn gemak bij mijn revolver.

Het is prettig om hier zo te zitten, maar voor nu is het genoeg.

Ik deed wat ik anders ook doe, ik liet de revolver zakken. Daar zit natuurlijk wel variatie in, al naar gelang de gelegenheid, maar het komt er toch steeds op neer dat die revolver niet meer tegen mijn hoofd staat en dat er dus geen dreiging meer van uitgaat. Want vergist u zich niet, ik zit hier niet vrijblijvend met een revolver tegen mijn slaap. Als niet werkelijk het idee door mijn hoofd speelde om er een kogel doorheen te jagen, dan had ik na een paar keer al ruimschoots genoeg gehad van het ritueel. Maar ik verveel me niet. Ik verlang ernaar om af te drukken, elke keer zit ik er weer voor te oefenen. De enige domper op de feestvreugde is dat het me nog nooit is gelukt. En hoeveel zin ik er ook in heb, ik voel dat het ook dit keer weer niet gaat gebeuren.

Een paar keer heb ik geprobeerd om een datum te stellen. Dan beloofde ik mezelf dat ik het op een bepaalde dag zou doen, zodat ik me er gericht op kon voorbereiden. Ik zei bijvoorbeeld tegen mezelf: 'Vrijdag haal ik de trekker over, dat beloof ik plechtig.' Dat was het proberen waard. Maar zo gemakkelijk bleek het niet te zijn. Zo'n nieuwe truc heb je niet zomaar onder de knie. Eerst moest ik met die beloften oefenen, dus was het geen wonder dat het de eerste keren uitliep op een afknapper. Nog een geluk dat ik tijd heb genoeg om een doorzetter te zijn en op een dag heb ik het inderdaad plechtig aan mezelf beloofd. Naar die bewuste vrijdag heb ik toegeleefd, die dag was het spannend. Toen heb ik het geprobeerd, werkelijk geprobeerd. Maar ook dat liep mis. Ik probeerde veel te hard, waardoor het me niet de juiste redenen voor de geest kwamen. En wil ik die ultiem drastische stap zetten dan moet ik toch minstens de goede redenen voor me zien. Anders wordt het een lege daad om het doen zelf. Wel was ik naderhand helemaal uitgeput. Ik ging knock-out naar een afgetekende nederlaag. Waaruit ik de les heb getrokken dat het maar beter is om niets van tevoren te plannen. Tegenwoordig geef ik het vooral de gelegenheid om me te overvallen. Het moet toch een keer raak zijn. Het moment dat het gebeurt moet toch een keer komen, het moment dat alle gedachten en gevoelens die me ertoe drijven om hier avond aan avond te zitten keurig op een rij staan, of zo gepositioneerd dat ze samen een gunstig gesternte vormen. Dan knal ik me door mijn kop.

Goed beschouwd is dat natuurlijk helemaal geen tactiek, hoogstens de tactiek van de winnende aanhouder.

Morgen hoef ik niet naar mijn werk. Morgen is het precies die ene dag in het jaar dat het Goede Vrijdag is. En eigenlijk is dat natuurlijk een gewone werkdag, maar niet voor mij. Ik heb vrij, al ben ik allerm minst van plan om die Goede Vrijdag te gaan vieren. Er is trouwens toch bijna geen mens meer die weet wat er die dag te vieren valt. Als proef op de som kunnen we deze uitspraak in een mooie multiple choice-vraag gieten en die voorleggen aan een honderdtal representatieve Nederlanders. 'Wat gebeurde er op Goede Vrijdag? A: Het laatste avondmaal. B: Jezus stierf aan het kruis. C: Jezus verrees uit de dood. D: Jezus ging veertig dagen na zijn opstanding terug naar de hemel. E: De heilige geest werd uitgestort over de massa. F: Bonifatius werd bij Dokkum vermoord. G: Geen van bovengenoemde antwoorden.' Waarschijnlijk geeft meer dan vijfenzeventig procent van de respondenten een verkeerd antwoord. Men heeft gewoon geen flauw idee. Ook een berekende gok biedt hier weinig uitkomst, want over het algemeen wordt sterven niet snel in verband gebracht met het woord 'goed'. Maar al weet niemand wat er morgen te gebeuren staat, toch zal ik lang niet de enige zijn die vrij heeft. Waarschijnlijk blijft morgen zowat heel Nederland thuis, als voorschot op Pasen, een lekker lang weekend. Leg je trouwens aan dezelfde groep mensen dezelfde vraag voor over Pasen, dan zullen al heel wat meer mensen goed gokken. Alleen laat bijna niemand zich nog iets gelegen liggen aan die oude koeien uit het land dat al lang niet heilig meer is. De verrijzenis van Jezus heeft zijn betekenis verloren, ook voor mij. Vroeger wist ik wat ik er mee aan moest, al werd het me toen keurig voorgezegd door mijn ouders. Nu betekent het alleen een paar vrije dagen. Voor maandag is dat vanzelfsprekend, maar morgen moeten we er een opnemen. De uitgeverij gaat dicht. De baas vindt het namelijk niet nodig dat we de hele dag op zijn kosten naar de telefoon gaan zitten staren, mailtjes gaan zitten schrijven waar we toch pas dinsdag antwoord op krijgen en vooral gaan zitten surfen om die muis in beweging te houden, zodat onze scherm niet op zwart gaan. Iedereen is vrij, dus wij ook. Verplicht. Soms heb ik een hekel aan verplichtingen, maar met deze heb ik geen enkele moeite. Waren alle verplichtingen maar zo licht te dragen. Het klagen laat ik over aan de collega's die toch al te weinig vrije dagen hebben om later in het jaar op vakantie te gaan. Dat probleem is mij vreemd. Ik heb dagen genoeg. Ik hoef niet zo nodig op vakantie. Ik zou niet weten waarheen. Ik ga gewoon werken, dat moet ik nu eenmaal. Dan sta ik vroeg op, om een uur of zes, even aankleden, wassen en dan zit ik om tien voor half zeven in de auto, om zeven uur op mijn werk, ontbijten doe ik daar wel. Het was even wennen, zo vroeg opstaan, maar ik doe het niet zonder reden. Op dat vroege uur heeft zich namelijk nog geen file gevormd op de snelweg, tenminste is hij

dan nog niet zo ondoordringbaar als later in de ochtend. Dat weet ik maar al te goed, want ik rijd al jaren op en neer. In het begin ging ik juist later op weg dan normaal, achter de file aan, waardoor ik pas om een uur of tien op mijn werk verscheen. En dan ging ik ook later naar huis, alweer na de file. Toen had dat nog zin, nu niet meer. Tegenwoordig kun je niet meer na de file rijden. Het is de hele dag druk. Dus heb ik me daarbij neergelegd en ben ik een tijdlang op het normale tijdstip weggereden, het wachten op de weg voor lief nemend. Maar op de lange duur hield ik dat niet vol. Elke dag is het weer hetzelfde liedje. Elke dag opnieuw en de volgende dag ook, vijf dagen aan een stuk, elke week, je zou zeggen dat je er dan gewend aan raakt. Maar dat wennen kost moeite, al wist ik van het begin af aan hoe ik in de file moest reageren, dat ik me moest ontspannen en me niet moest laten opfokken. De theorie is nu eenmaal anders dan de praktijk, waarin ik ondanks mezelf toch steeds weer wilde opschieten en door wilde rijden. En als je op wilt schieten en doorrijden, dan breng je die treuzelende gozer voor je neus het liefst op gruwelijke wijze om het leven. Zulke fantasieën zijn even leuk, maar omdat de werkelijke bloederige taferelen uitblijven, gaan ze toch vervelen. Om me van die verveling af te leiden ben ik fanatiek gaan filesurfen, waarmee ik me een hele tijd opperbest heb vermaakt. Filesurfen is een spel waarbij het er om gaat steeds in de baan te zitten waarin wordt doorgereden, terwijl de auto's naast je stil staan. Het doel is zo veel mogelijk van die auto's voorbij te gaan en zo min mogelijk te worden ingehaald. Maar daarbij mag je niet asociaal gaan rijden. Je mag bijvoorbeeld niemand van de weg af drukken en je mag je auto ook niet in de kleinste gaatjes proppen, of bumperkleven en seinen met je groot licht. Je moet gewoon anticiperen op de stroom en erin meegaan. Dat is filesurfen. Ook bij dit spel baart oefening kunst. Als ervaren filesurfer kan ik u bijvoorbeeld vertellen dat het, anders dan je op het eerste gezicht zou vermoeden, vaak beter is om in de langzame rechter baan te zitten, omdat die in de regel langer doorrijdt dan de andere twee. Vrachtwagens houden namelijk meer afstand van hun voorligger dan opgefokte mannetjes in BMW's. Maar sta je eenmaal stil in die rechter baan, dan sta je ook langer stil, aangezien diezelfde vrachtwagens ook een stuk slomer op gang komen dan moderne personenauto's, bediend worden door haastige strebertjes. Dus voordat je rechts tot stilstand komt, moet je weer keurig op tijd naar het midden. Daarbij is het een groot voordeel als je het parcours kent en weet waar de op- en afritten zijn, want die hebben grote invloed op de doorstroming. Een afrit heeft een gunstige invloed op de rechter rijstrook, een oprit is funest, maar niet alle op- en afritten zijn wat dat betreft hetzelfde. Bij sommige is het verkeer voorspelbaar, bij andere is het altijd anders, aan weer andere hoeft je geen aandacht te besteden. Neemt u deze wenken gerust van mij aan, deze stof heb ik in de vingers als een ervaren leraar. Jaren lang heb ik mij er grondig in verdiept. Ik ken mijn theorie.

En ook in de auto sta ik mijn mannetje. Ik ben er snel en vaardig in geworden, met alleen net wat meer besluiteloosheid dan ik zou willen, iets aarzelender, waardoor het altijd net beter en soepeler kon. Vaak was mijn alter auto, de plaats waar ik had kunnen rijden als ik niet of juist wel van baan had gewisseld, me te snel af. Soms reed hij een paar auto's voor me, soms was hij al uit het zicht verdwenen, als ik net een stroom op een andere baan had gemist. Soms hield ik hem keurig bij, of reed ik zelfs voorop. Maar dat waren mooie en gelukkige zeldzaamheden, de keren dat het gebeurde verscheen ik een stuk minder chagrijnig op mijn werk. Daar ging het me voornamelijk om. Niet om de tijdwinst, want die is marginaal. Hoogstens een minuut of twee, laat het vijf zijn op een fenomenaal goede dag. Het ging puur om vermaak, om tenminste enigszins de ellende goed te maken die ik elke dag in het verkeer beleefde. Dat vermaak heb ik er uitgeperst, eerst overvloedig, maar de laatste tijd kreeg ik er nauwelijks nog een druppel uit voor op de gloeiende plaat. Het stond in geen enkele verhouding meer met de ergernis die me overviel als zo'n idioot vlak voor me op de rem ging staan. Het werd gewoon te druk op de weg. Toen ben ik om een sleutel van het kantoorpand gaan zeuren. Want als je een sleutel hebt, dan kun je al naar binnen als er nog niemand aanwezig is om de deur voor je open te doen. Met een sleutel in de hand kun je vroeger komen en vroeger ligt een goed deel van de forensen nog in bed. Je bent eerder op je werk, eerder omdat je vroeger weggaat en zelfs nóg eerder omdat je zo heerlijk kunt doorrijden. En als je vroeger komt, dan kun je ook vroeger naar huis, niets dan voordelen. Dus toen ik die sleutel eenmaal in mijn zak had, liep mijn wekker steeds eerder af. In eerste instantie ging ik om half acht de deur uit, omdat ik dacht dat half acht vroeg was. Maar half acht was de moeite niet. Ook dan staat het verkeer al vast. Nog vroeger dan maar, zeven uur, en nog steeds stonden er te veel auto's voor mijn neus. Half zeven is voorlopig goed, al beginnen ook rond die tijd de rijen angstaanjagend dicht te worden.

Het toeval wilde dat een paar collega's tegelijk met mij hun werkdag hebben verlegd. Zij komen een half uurtje na mij binnen. Dat maakt ons ochtendritueel een stuk prettiger, maar zeker niet efficiënter. Voor ze arriveren heb ik nog even tijd om mijn e-mail te bekijken en misschien een tekst door te lezen, maar vervolgens gaan we, bij gebrek aan hogerhand, minstens drie kwartier koffie zitten drinken. Het is de prelude op weer een dag op mijn dagverblijf, waar ik mezelf bezig houd, samen met al die andere sloebers die net als ik moeten werken voor hun bestaan. Dat zijn mijn collega's. Daarvan lopen er op het werk nogal wat rond, je komt er haast niets anders tegen. Ik probeer ze zo normaal mogelijk te benaderen, zodat ze me serieus nemen en me niet beschouwen als een gevaarlijke gek. Maar aan de andere kant moet ik toch ook een beetje mezelf kunnen zijn, goed in mijn vel zitten, doen waar ik zin in heb. Dus hang ik vaak toch de vrolijke pias uit en zing ik

kinderliedjes op de gang. Dat is nodig. Ik moet het daar op mijn werk per slot van rekening elke dag acht uur lang zien uit te houden, zonder dat het al te vervelend wordt. Rigoureuze maatregelen zijn dan geen overbodige luxe. Gelukkig accepteert iedereen het. Ze moeten wel, want ik ben hun collega. Ik lever prima werk, ze kunnen van me op aan, dat heb ik intussen bewezen. Sommigen waarderen mijn idioterie zelfs, omdat ze zelf in feite net zulke idioten zijn als ik. Zo is daar bijvoorbeeld mijn directe collega, de jongen die dagelijks pal tegenover me zit. Toen hij pas bij ons kwam werken had ik een gruwelijke hekel aan hem. Hij vertoonde trekjes die ik met geen mogelijkheid kon verdragen. In de vroege ochtend, als ik net achter mijn bureau zat, nog zonder koffie achter mijn kiezen, dan vroeg hij me bijvoorbeeld of ik 'er zin in had vandaag', een vraag die me telkens weer rauw op mijn dak viel. Hoe vaak hij het ook vroeg, het lukte me niet om er een antwoord op te bedenken, of een houding waarmee ik een antwoord uit mijn strot zou kunnen krijgen. In uiterste nood heb ik hem zelfs een keer gezegd dat ik het een impertinente vraag vond, dat ik er geen antwoord op zou geven en dat ik het op prijs zou stellen als hij me er in het vervolg niet meer mee zou lastigvallen. Dat werkte. Verder kwam hij regelmatig vlak achter me staan om mee te kijken op mijn monitor, wat ik van een onbekende niet kan velen. Hij was altijd nieuwsgierig, altijd vrolijk en had altijd iets te zeggen. Kortom, hij was veel te aanwezig in mijn buurt en dat tergde me tot het uiterste. Ondertussen ben ik aan hem gewend geraakt en zelfs heb ik ontdekt dat je uitstekend lulkoek met hem kunt ophangen. En lulkoek is onze enige redding in de acht uur durende verveling die het werk nu eenmaal is. Zonder lulkoek zou er niets uit onze handen komen, zouden er geen bladen liggen in de kiosken. Lulkoek zorgt ervoor dat de wereld blijft draaien. Tegenwoordig kan ik het prima met hem vinden. Gelukkig maar, want hij is een van de vroege vogels waar ik 's morgens koffie mee drink. De andere vogel is ook een idioot, zo een die altijd kan eten, nooit beledigd is, maar wel overal een weerwoord op heeft. Dat zijn dus vreemde ochtenden, waarop we de koffieautomaat links laten staan en onze eigen sterke bakken zetten. Het gaat er vrolijk aan toe, totdat de eerste andere collega's binnen beginnen te druppelen en ook wij aan het werk gaan.

Met anderen heb ik wat minder gemeen. Mijn vormgever is bijvoorbeeld een gabbertje, een dun kaal mannetje met een pet, dat plat Amsterdams praat en straattaal uitslaat. Hij houdt van auto's. "Wow, wat een geile auto", zegt hij tegen mij, terwijl hij naar een wagen wijst waar ik niets bijzonders aan kan ontdekken. Dat zeg ik hem ook, maar hij begrijpt het niet. "Waar word jij dan opgewonden van?", vraagt hij me, "Ja, van een lekker wijf, natuurlijk, maar verder?" Zo iemand kan ik toch moeilijk aan zijn neus hangen dat ik opgewonden word van een mooie zin.

Zo lopen er in mijn dagverblijf zo'n veertig individuen rond en met iedereen wissel ik woorden,

iedereen ken ik, iedereen kent mij, het is een samenleving op zich. De gezellige dikkerd ontbreekt niet, de overijverige hielenlikker, de pretentieuze carrièremaker, het domme blondje, de aardige receptioniste, het meisje dat zich eigenlijk nergens iets van aantrekt en gewoon haar werk doet. Ze zijn er allemaal. Vreemd dat ik van zoiets deel uitmaak en dat ik in zo'n omgeving productief kan zijn. In feite functioneert het allerbest. Met z'n allen zijn we bladenmakers, we maken tijdschriften, blaadjes over computers. Die blaadjes zetten we met zo min mogelijk middelen in elkaar en dan verkopen we ze voor zoveel mogelijk met zo veel mogelijk advertenties, zodat we met zo min mogelijk kosten zo veel mogelijk verdienen. Soms is het daarbij regelrecht frustrerend dat je nooit echte kwaliteit kunt leveren of iets extra's kunt doen. Dat klinkt slecht, dat geef ik toe aan iedere consument. Maar voor mij heeft het ook een zonzijde. Doordat ik mijn blad voor het grootste deel alleen maak, ben ik betrokken bij elk proces dat bij de productie van zo'n blad komt kijken. Ik zet artikelen uit bij freelancers, ik bel en mail ze binnen, zoek beeld bij de artikelen, redigeer de teksten, begeleid de vormgever, ik zie en voel het tijdschrift onder mijn handen ontstaan. Ik ben er goed in, in het plannen bijvoorbeeld. Ik weet met een losse pols steeds weer al het werk in juiste banen te leiden, zodat de schrijvers genoeg tijd hebben en de vormgever niet droog komt te staan. Ook bij de tekstredactie is het nodig dat ik goed ben. Ik krijg teksten binnen waar geen touw aan is vast te knopen. De auteurs zijn dan ook geen echte schrijvers, maar technische mensen, die technisch denken en technisch schrijven. Ze begrijpen niet dat hun lezers niet net zo technisch zijn als zij en dat weerspiegelt zich in hun teksten. Die teksten zouden, als ik de auteurs hun gang liet gaan, alleen begrijpelijk zijn voor mensen die alles toch al weten. Mijn rode pen is dus hard nodig, want ik wil een breder publiek voor mijn blad. En daarin sta ik niet alleen. Ook mijn uitgever wil dat mijn blad niet alleen wordt gekocht door de supertechnische geeks. De adverteerders eisen het zelfs, anders kunnen we fluiten naar hun geld. Daarom bewerk ik de teksten zodanig dat het geen droge opsommingen meer zijn, of losse stukjes informatie zonder verband. Gelukkig heb ik ondertussen zoveel over het onderwerp opgepikt dat ik redelijk kan beoordelen of iets technisch klopt of niet. En als ik het even niet meer weet, dan stuur ik de auteur een mailtje met een vraag om uitleg. Deze week nog heb ik een freelancer bestookt met maar liefst negen mailtjes over één enkele tekst, waarin ik vaak ook nog meerdere vragen stelde. Het artikel dat ik van hem had gekregen had een diep technisch onderwerp, maar het werd wel in algemene termen besproken. Als u het weten wilt, het ging over klokken in het diepst van de computer, aan de hand waarvan de bezigheden van de processor worden ingedeeld. Om te beginnen legde het artikel het principe uit van die klokken. En daarna maakte het duidelijk tegen welke tekortkomingen het huidige systeem aanloopt en wat er

moet verbeteren. Ik vond dat een interessant onderwerp voor mijn doelgroep, die daar een goed artikel over verdiende. Maar de schrijver had er zo'n onafzienbare woordenbrij van gebrouwen, dat geen enkele lezer er wijs uit had gekund. Dus heb ik alles gedaan om het toch begrijpelijk te maken en daarvoor moest ik minutieus te werk gaan. Steeds, op elke plek in het artikel, hield ik scherp in de gaten wat de betekenis moest zijn van al die woorden en zinnen door elkaar. Vervolgens heb ik overgangen aangezet die verloren waren gegaan in het geweld, sporen aangebracht die de lezers verder konden brengen. Overbodige zijstraten en stokpaardjes heb ik verwijderd. Waar een stap ontbrak of waar ik het niet begreep, heb ik de auteur geraadpleegd, die op bijna al mijn vragen een afdoende antwoord wist te geven, in zijn eigen vrolijke stijl. Die antwoorden heb ik in het stuk geïntegreerd, waardoor het werkelijk ging lopen van begin tot eind. Zo heb ik ervoor gezorgd dat de betekenis van het verhaal daadwerkelijk uit de verf kwam in het artikel. En in dit geval kreeg ik zelfs een echt schouderklopje voor mijn werk. Toen ik hem het eindresultaat had gestuurd, schreef de auteur terug dat hij in zijn nopjes was, omdat het artikel nu voor een veel groter publiek bereikbaar is dan oorspronkelijk de bedoeling was, zonder dat er informatie verloren is gegaan.

Daar was het me om te doen. Dat is mijn vak. Ik ben er trots op dat ik zulke teksten leesbaar kan maken. Ik ben trots op dat artikel.. Maar toch kan zo'n tekst nooit een levensvervulling zijn. Want wat kan mij de klok op processorniveau schelen! Helemaal niets. Het zal mij worst wezen welke processen eerst worden behandeld en welke moeten wachten. Ik heb helemaal geen boodschap aan computers. Ik vind ze alleen maar handig om tekst mee te verwerken. Daar gaat het mij om, om tekst. Ik vind het heerlijk om met taal te spelen, dus vanzelfsprekend kan ik overweg met zulke artikelen. In feite maakt het me helemaal niet uit wat voor tekst ik voor mijn neus krijg, ik verwerk hem. En nadat de tekst is geredigeerd en het proces van bladen maken verder gaat, weet ik ook de vormgeving in goede banen te leiden. Ik zorg ervoor dat de tekst en de illustraties op de juiste plaats staan en over het algemeen weet ik de vormgever te inspireren om het geheel wat aantrekkelijker te maken, zodat het een leuk blad wordt om te lezen. Dan krijg ik eer van mijn werk, een mooi blaadje in de winkel. Maar dat blaadje interesseert me al net zo min. Dus eigenlijk maak ik een oninteressant product met een oninteressante inhoud voor een oninteressant publiek, mijn blad, hoe trots ik er soms ook op ben. Daarmee ontmasker ik mijn werkzaamheden als dom productiewerk. Waarbij ik me nog in mijn handjes mag knijpen dat ik tenminste nog iets met taal mag doen. Anders zat ik daar helemaal voor Jan met de korte achternaam.

Dan zit ik daar op de verkeerde plek, zult u zeggen. U hebt gelijk, maar ik kom er met geen mogelijkheid vandaan. Ik ontkom niet aan die computers. Want nu ik eenmaal een computerblad

maak, denkt iedereen dat ik verstand heb van computers en dat ik over niets anders een blad zal kunnen maken. Ik hoef echt niet te gaan solliciteren naar een baan bij een blad over geneeskunde, want vol overtuiging zegt mijn CV dat ik een computerman ben. En al is het onzin wat zo'n CV zegt, het is toch wat een werkgever in eerste instantie ziet en waarop hij zijn intuïtieve beslissingen baseert. Ik word niet eens uitgenodigd, wat volkomen onterecht is, aangezien ik helemaal geen computerman ben. Ik ben een alfa in hart en nieren. Ik kan bladen maken over elk onderwerp dat ter sprake komt. Noem ze maar op. Baby's, auto's, bloemen, modelvliegtuigen, verzekeringen, het maakt me niet uit. Een blad is een blad. Om een blad te maken hoef ik me alleen maar in te leven in de doelgroep, en inleven is mijn tweede natuur. Inleven is het construeren van een verhaal, het verhaal van de doelgroep. Als een onderwerp past in dat verhaal, dan is het interessant voor de doelgroep. Zulke verhalen kan ik maken. Dat is me zelfs bij computergeeks gelukt, er is geen doelgroep die verder van me af staat! Als ik het bij hen kan, dan kan ik elke uitdaging aan. Wat overigens niet betekent dat alle alternatieven even aantrekkelijk zijn. Dat ik over baby's een blad zou kunnen maken, wil niet zeggen dat ik het graag zou doen. Natuurlijk heb ik voorkeuren en daar kan ik er wel een paar van geven. Ik zou bijvoorbeeld graag een blad maken over literatuur. Ik ken de literatuur, ik begrijp de literatuur, ik houd van de literatuur. Het lijkt me heerlijk om daar teksten over te moeten redigeren, helemaal geen moeite. Verder heb ik niets tegen bladen over filosofie of geschiedenis. Ook die onderwerpen interesseren me soms mateloos. Maar ik moet realistisch blijven, in die branches heb ik geen schijn van kans. Daar willen ze, heel begrijpelijk, liever mensen die ze al kennen. In geen geval pikken ze er iemand uit die voorheen een computerblad maakte en daarmee helemaal geen interesse toonde voor literatuur, filosofie of geschiedenis. Dus maak ik bladen over een onderwerp waar ik me maar matig voor kan interesseren, al doe ik mijn uiterste best om dat te verhullen. Ik moet wel, want ik ben er op aangewezen voor mijn bestaan. Een beetje onbezorgd leven is namelijk best aangenaam en voor dat gemak heb ik natuurlijk geld nodig. Geld speelt nu eenmaal een belangrijke rol in het leven. Alleen heb ik geen enkele behoefte om grondig over mijn financiële situatie na te denken. Dat geldwezen is mij veel te uitgebreid en te ingewikkeld. Zou ik het willen begrijpen, dan moest ik veel tijd steken in het bestuderen ervan, tijd die ik daar niet voor over heb. En waarom zou je je überhaupt met iets bezighouden als je het nooit helemaal zult kunnen doorgronden? Dus doe ik er geen enkele moeite voor. Het geld heb ik in mijn gedachten gereduceerd tot het streven naar een positief saldo. Als dat positieve saldo er niet is, dan haal ik mijn broekriem aan en gun ik mezelf nauwelijks extra's. Er zijn tijden geweest waarin ik zo moest leven, maar die liggen achter me. Nu is mijn saldo riant en wordt het alsmaar positiever, waardoor ik me

helemaal geen zorgen maak over geld. Ik ga gewoon naar de winkel om te kopen wat ik nodig heb, zonder dat ik me druk maak over hoe duur alles is geworden. Ik let er in de supermarkt niet op welke pasta het minste kost en als ik zaterdagochtend in de stad ben, doe ik mezelf gewoon een boek of een dvd cadeau, geen centje pijn. Mijn wasmachine kan gerust kapot gaan, dan koop ik een nieuwe zonder een moment te aarzelen. Ik heb er ook nog geen moment aan gedacht om van verzekeringsmaatschappij te wisselen voor een paar tientjes voordeel. En ik maak geen uitgebreide studie voor ik mijn belastingformulier invul. Dat doe ik gewoon zo snel mogelijk op de post, ook als ik er met wat meer moeite honderd euro extra uit zou kunnen slepen. Ik heb het geld niet nodig, en zo heb ik het graag. Maar om daar zo gemakkelijk in te kunnen zijn moet ik natuurlijk wel een stevig saldo houden. Daarom zit er niets anders op dan iedere dag opnieuw naar mijn werk te gaan, of ik het nu leuk vind of niet.

Maar morgen heb ik vrij. Morgenochtend gaat er geen wekker op dat ontijdige uur en nu hoef ik dus nog lang niet naar bed. Vanavond heb ik ineens tijd te over. Ik zal mijn revolver opbergen en een dvd'tje gaan kijken. Ik heb nog een paar leuke liggen.

Ik zit er weer, met mijn revolver tegen mijn hoofd. Dat heb ik gepakt waar ik het de vorige keer heb opgeborgen, in de voor de revolver bestemde lade in de voor de revolver bestemde doek. Voordat ik het tegen mijn hoofd zette heb ik me er van vergewist dat het magazijn in de juiste positie staat, met een kogel in de kamer die er toe doet. Want voor ik het wegleg wil ik het magazijn nog wel eens openmaken om naar de kogels te kijken. Daarna geef ik het een slinger en klap het dicht, zoals ze dat doen bij Russisch roulette. Dat vind ik een mooi gebaar, maar de volgende dag weet ik dan dus niet waar de kogels precies zitten. En als ik onverhoopt toch af mocht drukken, dan wil ik niet beloond worden met een droge klik. Dan wil ik een vette knal en hersenen over de vloer. Dat zult u begrijpen.

De kogels zitten in drie opeenvolgende compartimenten. Dat doe ik met opzet. Ik heb ze wel eens om en om gedaan, omdat dat mooi symmetrisch stond. Maar zo'n verdeling is natuurlijk onzinnig. Na ieder schot moet je dan een keer doorklikken voor je nog een keer kunt vuren. Dus zitten ze achter elkaar. Wel zet ik de eerste kogel altijd recht achter de loop, anders lijkt het daar zo leeg. Eigenlijk hoeft er op die plek helemaal geen te zitten, want als ik af zou drukken wordt die kamer weggedraaid en wordt de tweede kogel weggeschoten, zo werkt het mechaniek. Daardoor heb ik na de eerste knal nog slechts één kogel over voordat ik drie keer zonder resultaat moet doordraaien. Dat vind ik acceptabel. Het is toch te hopen dat de eerste kogel al voldoende is.

Alles is in paraatheid en ondertussen overdenk ik mijn liefdes, mijn vrouwen. In totaal zijn dat er zes en allemaal zijn ze verleden tijd. Met ieder van hen is mijn relatie beëindigd en zijn alle connecties zijn doorgesneden. Dus ik kan alleen nog aan ze denken, wat ik zo af en toe ook doe, zoals nu. Natuurlijk zijn het geen succesverhalen, want ze hebben geen happy end. Alleen slechte einden kunnen een werkelijk eind maken aan een verhaal, anders gaat het in feite gewoon door. Of denkt u soms dat die prinsen en prinsessen werkelijk lang en gelukkig leefden. Reken maar dat het gros ervan na een paar jaar vreemd ging en dat de rest is vervallen in zeuren, klagen en ontevredenheid. Zo gaat dat als je buiten de sprookjes komt. Daarom vind ik het niet erg dat mijn liefdesverhalen eindig zijn gebleken. Ook inclusief die einden had ik ze voor geen goud willen missen. Een eind hoort er nu eenmaal bij. Als je elk risico op een eind wilt uitbannen, dan kun je nergens aan beginnen. Trouwens, de einden zijn dan wel slecht, maar voor we daar aan toekwamen hebben we met elkaar wel degelijk allerlei leuke momenten beleefd. In ieder geval weiger ik spijt te hebben van mijn liefdes of ze af te schrijven als fouten. Die vrouwen zijn me overkomen. Ik heb met

ze geleefd en zij met mij. Nu, vanaf deze plaats op mijn bank, kan ik hen minstens de eer bewijzen die hen toekomt en ze beschouwen zoals ze me voor de geest komen, hoe in hun bijzijn mijn gemoedstoestand steeds van euforie overging in wanhoop. Zeker de eerste keren kwamen de klappen van die wanhoop aan als mokerslagen, waarop ik helemaal niet was voorbereid, stille romanticus die ik was.

De allereerste was goedbeschouwd gewoon een feestscharrel. Op feestjes gebeurt er nou eenmaal wel eens wat, en dan kan het gebeuren dat er een meisje op je schoot belandt en dat je daar dan ineens buiten mee staat te zoenen, waarna je haar thuisbrengt en je net buiten haar straat nog lang heerlijk nat en glibberig, met veel tong en gulzigheid staat te kussen en te omhelzen. Dat was een droom die werkelijk gebeurde en daar ben ik tijden helemaal van overstuur geweest. En dolverliefd natuurlijk. Ik schreef haar bijnaam heel klein ergens op een werkbank bij mijn vakantiebaantje. Niemand kon het lezen, behalve ik en het leek wel een altaar, een altaar van verlangen, want het enige wat ik wilde was bij haar zijn, haar vasthouden en haar kussen. Maar ja, ik had geen flauw benul hoe ik dat in de alledaagse praktijk moest aanpakken, wat er van me werd verwacht of hoe ik een vervolg kon bewerkstelligen. Natuurlijk heb ik kansen genoeg gehad, maar ik liet ze allemaal voorbij gaan, omdat ik geen ja durfde te zeggen en uit te komen voor mijn verliefdheid, bij iedere stap bang dat ik iets van dat mooie visioen kapot zou maken als ik het aanraakte. Toen ik niets bleek te ondernemen had ze natuurlijk al snel een ander vriendje en was ik ontroostbaar. Wat een ellende! Maar gelukkig was ik nog jong, kwam er een nieuw schooljaar en ook een ander meisje. Bij haar maakte ik trouwens precies dezelfde fout. Alleen in tegenstelling met die eerste verliefdheid, die me in vakantietijd overviel, was nu het schooljaar weer begonnen en zagen we elkaar in ieder geval elke dag op het schoolplein en in het weekend zat iedereen in het café, wij dus ook. Dit keer zorgde mijn angst alleen voor uitstel, niet voor afstel, al duurde het zowat twee maanden voor we elkaar eindelijk zoenden en bij elkaar in bed belandden. Ochtoc, wat een feest. Dat is het happy end aan dat verhaal. Ik had ineens een heus vriendinnetje. En het was een hele tijd echt leuk, echt waar. Dat was de tijd waarin ook zij zich nog helemaal overgaf aan de euforie van de eerste liefde. Alleen kan dat gevoel natuurlijk niet voortduren zonder op zichzelf in te teren. Behalve bij mij dan. Ik was veel te lyrisch en plakkerig. Bovendien ben ik niet bepaald sprankelend in mijn dagelijkse doen en laten. In dat dagelijkse leven sta ik er nooit zo bij stil om de dingen te benoemen en daarom heb ik meestal niet zo verschrikkelijk veel te zeggen. Dat doet een relatie geen goed. Het was dan ook geen wonder dat zij zich van mij verwijderde en dat daarmee bij mij de wanhoop weer toesloeg. Achteraf gezien hebben zich beschamende taferelen afgespeeld, met mij in de hoofdrol. Ik ben achter haar

aangelopen, bedelend om wat aandacht en liefde. Ik heb haar ouders lastig gevallen terwijl ze niet thuis was, zelfs 's nachts bij haar huis gepost om te kijken of en wanneer ze thuiskwam, vol van verlangen naar die eerste tijd van warme verliefdheid en zonder het besef tot me door te willen laten dringen dat die tijd voorgoed voorbij was en niet meer weerom zou keren. Een oude wijze vrouw zei me in die tijd dat je je eerste liefde nooit krijgt. Daar wilde ik toen niet aan geloven, maar op een bepaald moment was het dan toch een voldongen feit. Verder maar weer met mijn leven. Intussen geslaagd voor mijn eindexamen nam ik een jaartje vrij, waarin ik vooral in fabrieken werkte, lanterfantte, feestte en ondertussen probeerde mezelf een beetje te leren kennen. In dat laatste proces ging er iets vreselijk mis. Of eigenlijk vreselijk goed. Opgefokt als ik was nam ik nooit rust, wilde ik alles zien, overal bij zijn, alles beleven. Altijd was de boog gespannen. Tot het ineens bij me naar binnen zonk dat, of ik nou mijn best deed of niet, het toch allemaal is zoals het is en dat ik daar helemaal geen moeite voor hoeft te doen. Toen zakte ik in elkaar als een plumpudding. Ik moest me ziek melden op mijn werk en kon alleen heel langzaam naar de winkel lopen, anders raakte ik volkomen buiten adem. Dat mondde uit in een heerlijk ontspannen tijd, waarin ik bovendien helemaal eerlijk kon zijn tegen andere mensen, zonder bijbedoelingen en zonder me zorgen te maken. Juist in die zeldzaam open en kwetsbare periode van zwakte kwam het volgende meisje langs, dat me voor de eerstkomende drie jaar besprak. Ook die relatie was heel leuk, maar mondde uit in ellende. We vormden een heel hecht koppel, waren eigenlijk altijd bij elkaar, onafscheidelijk. We gingen zelfs samenwonen, natuurlijk. Maar het is wel eens betoogd dat ik niet geschikt ben om samen te wonen. Helaas. Ben ik samen met iemand in een ruimte, dan kan ik niets anders doen dan op die ander letten om zo goed mogelijk op haar te kunnen anticiperen. Woon ik bij haar in een huis, dan houd ik haar altijd in het oog, dag en nacht. Ik reageer op alles wat ze doet, zelfs als er niets is om op te reageren. Dat is heel onverstandig binnen een relatie, want je moet elkaar je rust gunnen, terwijl je toch van elkaars gezelschap geniet. En soms mag het lekker spetteren in knallende ruzies, want er moet nou eenmaal om territorium gevochten worden, om rechten en plichten, om ruimte en vrijheid. Maar ik kan niet vechten. Ik ben altijd te bang geweest om het te leren. Ik los alles liever achter de schermen op, ook weer geen goed idee. Bovendien wilde ik af en toe heel erg graag alleen zijn, om even zelf te bepalen wat ik deed en liet. Soms wilde ik zomaar uit het raam staan staren, zonder daarbij specifiek aan iets te denken, gewoon alle dingen die waren gebeurd en allerlei andere gedachten aan me voorbij zien gaan. Maar dat viel lang niet mee. Want dan vroeg ze waar ik aan dacht, een vraag waar ik natuurlijk geen antwoord op kon geven, omdat ik zomaar in het wilde weg had staan mijmeren. Maar het antwoord dat ik niets dacht, of dat ik niet meer wist waaraan ik had

gedacht, of welk ander ontwijkend antwoord dan ook, werkte op haar als de rode doek op de spreekwoordelijke stier. Zulke antwoorden vertelden haar luid en duidelijk dat ik iets voor haar verborgen hield en daar werd ze panisch van. Dus stelde ze haar vraag vrijwel direct als ik maar eventjes mijn blik op oneindig zette, waardoor ik me op mijn beurt weer met geen mogelijkheid kon ontspannen. Het ging zelfs zo ver dat ik van tevoren bedacht wat ik zou gaan zeggen als ze het vroeg. Maar als je iets hebt bedacht om te zeggen, kun je niet meer lekker ongestoord gaan staan denken. Dus al met al werd dat een nare situatie, waar we geen van beiden veel aan konden doen, zij zomin als ik. Zij was vooral onzeker. Onzeker over haar uiterlijk, onzeker over mijn liefde, onzeker in het algemeen. Door die onzekerheid nam ze bijna alles wat ik zei verkeerd op. Ik kon praten als Brugman, maar ze haalde altijd wel ergens vandaan, uit een afgelegen bijzin die ik alleen maar had toegevoegd voor het perspectief of om mijn eigen chaotische gedachten te ordenen, een negatieve betekenis, waar ze dan vanzelfsprekend het volle gewicht aan hing. De rest van mijn woorden, waar het mij in feite om te doen was geweest, had ze nauwelijks gehoord. En het deed me onbehoorlijk veel pijn als ze ontroostbaar op bed lag terwijl mijn opbeurende woorden haar onbedoeld maar onvermijdelijk alleen verder de put in hielpen. Dat was hartverscheurend, want ik hield zielsveel van haar. Er is nooit iemand geweest waar ik meer van heb gehouden. Dan doet het pijn. Ik heb zelfs een keer geslagen. Niet haar natuurlijk, maar de muur. In mijn wanhoop stompte ik met al mijn macht. Nog een geluk dat ik keurig recht sloeg, anders had ik zeker mijn pols gebroken. Nu zag na de klap alleen mijn handpalm blauw en kon ik een maand lang met die hand niet schrijven. Zo sleepte onze relatie zich voort, waarbij ik langzaamaan tot de conclusie kwam dat we op deze manier niet langer door konden gaan, ook al hadden we elkaar voor honderd jaar trouw beloofd. Er moest een einde komen. En als dat dan toch moest gebeuren, dan liefst zo snel mogelijk, want ik hield die emotionele rollercoaster niet langer vol. Ik had er de kracht niet meer voor, het ontbrak me aan moed, aan energie. Ik was moe. Doodmoe. Vervolgens heeft het, door mijn fameuze angst, nog minstens een half jaar geduurd voordat ik onze relatie, heel laf, door haar liet uitmaken. Zij heeft uiteindelijk het hoge woord gesproken, waarschijnlijk met de bedoeling dat ik het af zou wijzen. Maar ik ontkende niet, ik bevestigde. Daarna hebben we nóg een moeilijk half jaar bij elkaar gewoond. We konden geen van beiden ergens anders heen, dus we moesten wel. Toen ze eindelijk het huis verliet, bleef ik achter als een emotioneel wrak. Ik was volkomen mensenschuw. Ik durfde vaak niet naar college en spiegelde mezelf angstvallig voor dat ik verhinderd was. Ik maakte eindeloze nachtelijke wandelingen en af en toe een scène bij familie en vrienden. Verder ontwikkelde ik een paar neurotische gewoonten. Zo hield ik in die tijd de hele dag bij hoeveel vrachtwagens van de

verschillende merken ik tegenkwam. Mercedes en DAF lagen meestal aan kop. Scania en Volvo konden redelijk meekomen. MAN en Iveco waren gevaarlijke outsiders, Steyr volgde op een afstand. Dat ging de hele dag door, maandenlang, zonder dat ik het kon stoppen. Tot op de dag van vandaag zie ik van elke vrachtwagen het merk, zozeer verloor ik mezelf in dat spel. Ik was opgefokt en alleen. Niet echt een goede combinatie, want nergens had ik een uitlaatklep. Gelukkig vond ik uiteindelijk een kamer in een andere stad, waar ik afleiding kreeg van mijn nieuwe huisgenoten en een beetje tot rust kwam. Waarna natuurlijk prompt het volgende meisje op de proppen kwam. Hoe kan het ook anders. Dat meisje heeft me versierd met een fles wodka, aas waarmee ik makkelijk te lijmen was, omdat ik in die tijd graag en erg veel dronk. Terwijl zij zelf helemaal geen alcohol lustte.

Met dat meisje heb ik het maar liefst tien jaar uitgehouden. En natuurlijk zijn die bewoordingen weer niet helemaal eerlijk, want ook dit keer was het lange tijd ronduit heerlijk. Een nog langere tijd was het soms heerlijk en soms minder fijn, en op het laatst kwam die wanhoop weer om de hoek gluren, dat kon niet uitblijven. Ook aan deze wanhoop heb ik zelf het nodige bijgedragen. Zo was ik in het begin, met mijn vorige ellende nog vers in het geheugen, niet minder dan panisch over samenwonen. Dat wilde ik absoluut niet meer en dat zei ik haar ook, dat bezwoer ik haar, dat prentte ik haar in, ook al maakte ze me prima duidelijk dat ze er helemaal niet op uit was om samen met mij een nestje te bouwen. Ik geloofde haar best, maar dat heb ik haar nooit helemaal duidelijk kunnen maken. Waardoor zij met het idee bleef zitten dat ze me er nooit helemaal van zou kunnen overtuigen dat ze niet klef was en niet altijd bij me wilde zijn. Zo waren de eerste misverstanden, die altijd zo lekker onontwarbaar in elkaar grijpen, alweer geboren, waarvan de nakomelingen stevige problemen zouden veroorzaken. Wat zijn liefdesrelaties toch ingewikkeld, veel ingewikkelder dan je zou denken. Je hoeft toch maar rekening te houden met twee mensen, hoe moeilijk kan dat zijn? Nou, verdraaid ingewikkeld. Zolang je nog voorzichtig om elkaar heen draait is er eigenlijk niets aan de hand. In die tijd ontdek je steeds iets nieuws aan de ander en die nieuwe dingen aanvaard je zonder morren, of je ze nu leuk vindt of niet. Maar de ellende begint als je zeker van je zaak begint te worden. Dan denk je dat je de ander kent en dat je relatie redelijk stabiel en statisch is. Maar het blijft natuurlijk drijfzand, want je kunt nooit helemaal begrijpen hoe die ander denkt. Toch zijn we uiteindelijk gaan samenwonen, in ons negende jaar, wat direct het einde inluidde. We hebben niet eens anderhalf jaar volgemaakt in het huis dat we hadden aangeschaft. Achteraf gezien zou je kunnen zeggen dat het onverstandig was om die stap te zetten. Misschien was het inderdaad dom, maar het moest gebeuren. Als we op de oude voet waren doorgegaan, dan was het ook nergens op uitgelopen. Zo ging het tenminste wat sneller.

In zo'n huis wordt het ineens vechten om de kleinste dingen, die er eigenlijk helemaal niet toe doen maar die toch alle aandacht opeisen. Het zijn dingen als openstaande deuren en lichten die worden aangelaten. Hoe onbenullig ook, ze kunnen de sfeer behoorlijk verpesten. Daar bovenop kwam de voor mij onprettige bijkomstigheid dat zij een natuurtalent bezat voor de verbale aanval, een wapen dat ze te pas en te onpas gebruikte. Wat haar betrof was de aanval de beste verdediging en dat maakte het een ongelijke strijd. Want de aanval is een tweemuursverdediging. Achter je aanval heb je altijd nog je verdediging. In de aanval kun je je een foutje permitteren. Valt die fout daarentegen in de verdediging, dan is het meteen een doelpunt. Zij scoorde veelvuldig, ik heb alleen een paar kleine phyrrosoverwinninkjes op mijn naam. Dat knaagde aan me. Dat vrat me zowat op, maar ondertussen deed ik toch gewoon waar ik zin in had. Daar maakte ik liever geen woorden aan vuil. Woorden waren haar terrein en daarmee kreeg ze me altijd te pakken. Misschien kon ik sowieso niet op tegen haar krachtige, dappere maar ietwat negatieve persoonlijkheid. Ze lustte me rauw. Wat volgens mij weer niet betekende dat ik altijd ongelijk had. Daar denk ik nog steeds zo over. Ze had gewoon net zoveel gelijk als ik en dus waren de misverstanden, miscommunicaties, miskleunen en gewone missers niet van de lucht. Bovendien was er maar weinig warmte in ons huis. De keren dat we gevreeën hebben in ons gezamenlijke bed zijn op één hand te tellen, een erg mager aantal, dat schril afsteekt tegen de enthousiaste vrijpartijen in het begin van onze relatie. En ik verzeker u, ik ben geen seksist en ik hoef heus niet alle dagen seks. Een echt welgemeende aai over mijn bol is meestal al voldoende om me weer voor maanden tevreden te stellen. Maar zelfs dat was me niet vergund, wat achteraf direct is terug te voeren op mijn gedrag in het begin van onze relatie. Toen had ik er op gehamerd dat we niet klef moesten zijn, dus nu het even wat minder ging was de warmte het eerste slachtoffer. Warmte en klefheid liggen nu eenmaal in elkaars verlengde en het is niet altijd even duidelijk waar het een ophoudt en het ander begint. Ik had bij dit meisje weer eens goed geblunderd, waardoor we flink met de gebakken peren zaten. De kou in ons huis nam zelfs zulke ijzingwekkende vormen aan dat zij tot drie keer toe twee weken vrijwel geen woord tegen me heeft gezegd. Twee weken klinkt misschien niet zo heel erg lang, maar in feite is het eindeloos. In twee weken kun je je enorm veel onzin in het hoofd halen, talloze scenario's, talloze gesprekken, talloze verwijten, allemaal zonder enige grond en volkomen in het luchtledige. En als ik dan uitbarstte, en riep dat haar onverschilligheid en minachting me de strot uit kwamen, dan zei ze doodleuk dat haar zwijgzaamheid in feite helemaal niets met mij te maken had. Ze was moe van haar werk en wilde graag alleen zijn. Ze mocht toch wel doen wat ze zelf wilde? Ja natuurlijk mocht ze dat. Maar door al die verwickelingen heb ik me geen moment thuis gevoeld in ons huis.

Deze keer heb ik er zelf een einde aan gemaakt. Ik heb al mijn moed bij elkaar geraapt en heb precies dat gezegd waarop ik van tevoren heel goed geoefend had. 'Ik voel me hier niet thuis, ik ga iets anders zoeken', dat zei ik, heel timide. Daarna heeft zij gepraat en een heleboel gezegd. Maar tegen dat verbale geweld kon ik niet op, dus heb ik het over me heen laten komen. En nu kan ik nog een heleboel kwaad over haar spreken, maar ik weet dat zij hetzelfde kan over mij, dus dat heeft geen zin.

Nu is het de beurt aan de hopeloze verliefdheid op een getrouwde vrouw. Die kwam vlak nadat ik het huis uit was gegaan, na tien jaar weer vrijgezel, en dus in die verwarrende periode na een relatie, waarin je hele emotionele huishouding overhoop ligt. Dan wil je even voelen dat je nog leeft en verlang je precies naar wat je al die jaren hebt gemist. Bij mij was dat vooral warmte en horen dat ik goed en mooi was, zachtheid. Even was het heel intens en geweldig. Heel pijnlijk ook, omdat ze maar soms en vluchtig tijd voor me had. Ik heb tranen met tuiten gejankt, wekenlang. Maar gelukkig ging de lol er relatief snel vanaf. Ik heb het contact verbroken. Laat haar maar aandacht besteden aan haar man en gezin. Dat is voor iedereen het beste.

Daarmee ben ik aangekomen bij mijn zesde en laatste relatie, eigenlijk nog de meest perfecte, de meest spontane, ontspannen, gezellige en opwindende die ik heb gehad. Die duurde dan ook niet langer dan een namiddag en een nacht. Binnen die tijd hebben we het hele rijtje clichés doorlopen, want blijkbaar kun je daar niet buiten als je in zo'n korte tijd gemeenplaatsen wilt creëren. Het gebeurde op een vrijdagmiddag. Ik had het thuis niet meer uitgehouden en was naar buiten gegaan voor een wandeling. Alleen had ik niet op het weerbericht gelet en halverwege werd ik overvallen door regen, die steeds heviger werd. Tijdens de echte stortbui school ik onder een afdak bij een speelplaats. En terwijl ik daar stond te kijken hoe de regen op de tafeltennistafel kletterde kwam zij aangehold. Ik zie haar nog aankomen en met haar halflange haren zwaaien als ze mijn droge plek eenmaal heeft bereikt, de druppels vliegen in het rond. Als dat geen cliché is, dan weet ik het niet meer, maar ze deed het, tegenwoordig zelfs in slow motion. Waarschijnlijk kwam het door de regen en doordat we direct wisten dat we niet aan elkaars gezelschap konden ontkomen, maar zodra we onze eerste woorden spraken vervielen we in een gezamenlijke baldadige bui, waarin geen plaats was voor verlegenheid of terughoudendheid, beleefdheid zelfs. We hadden een gemeenschappelijke vijand, waar we toch allebei om konden lachen. Dat maakte ons spontaan terwijl we dat van nature helemaal niet waren. We vertelden elkaar over onze wandeling, waar we woonden, wat we deden in de regen. Haar man zat deze week in het buitenland, voor zaken. Ze had al vier dagen het rijk alleen en genoot er met volle teugen van, ook al vond ze het fijn dat hij morgenmiddag weer thuis zou

komen, dat kon ik misschien begrijpen.

Toen de regen minder werd zijn we samen verder gelopen, kletsend en kijkend naar de grote rijnen die over het kanaal langs ons heen voeren. Ik vertelde haar waarom ik kraaien zo leuk vond en zij mij dat er in de Alpen een vogel rondvliegt die verschilt van onze kraaien, kauwen en roeken, maar die er in veel opzichten toch op lijkt. Zo liepen we tot het weer harder begon te regenen en ze me een droge, warme plek aanbood en een kop koffie, weer een cliché. Ze bleek een keurig en ruim rijtjeshuis te bewonen in een van de betere buurten van de stad. Zij en haar man woonden er nog niet zo lang, vertelde ze. Ze hield van hem, maar hij werkte toch wel erg hard, waarin we nu duidelijk het cliché herkennen van de verwaarloosde huisvrouw en de workaholische echtgenoot. Hij was carrière aan het maken, wat gelukkig ook voordelen had. Want met wat meer dan modaal geld op de bank wordt het leven er toch gemakkelijker op. Ze leek in ieder geval niet te lijden onder de situatie. Ze zette koffie terwijl ik me afdroogde. Die koffie hebben we niet helemaal opgedronken, natuurlijk niet. We deden onze natte kleren uit en doken met elkaar in bed, daar word je warmer van dan van alle koffie van de wereld.

Ze had een heel mooi, vol lichaam en ze was lekker actief in bed. Ik hoefde haar nergens toe aan te zetten, ze had al zin van zichzelf. Na het vrijen hebben we heerlijk tegen elkaars naakte lichaam aangevleid liggen kletsen. 's Avonds heeft ze voor me gekookt. Pasta met zalm, rode pepers en knoflook. We hoefden die dag toch tegen niemand anders meer te ademen. We dronken er een fles witte wijn bij en ondertussen vertelden we elkaar de verhalen over waar we vandaan kwamen en wat we hadden gedaan, zoals je dat doet in de ontspannen sfeer na een goede partij seks. Toen de fles leeg was en het eten verorberd, waren we klaar voor de tweede ronde en hebben we elkaar teder liefgehad. We sliepen een tijdje en daarna hebben we elkaar slaperig bemind. De volgende ochtend deden we het voor de laatste keer, stevig en met de volle passie, als afscheid. Tot slot heeft ze nog een ontbijt voor me klaargemaakt. Ook tijdens dat eten wisten we de sfeer te behouden, tegen alle tijdsdruk in. Die druk was er wel degelijk, want ik moest weg. Ze had nog maar tot de middag om alle sporen van dit avontuur weg te werken en daar kon ze mij niet bij gebruiken. Dus was er een laatste zoen en een troostende kneep in haar billen, voordat ze de deur voor me opendeed en ik achteloos, luid en duidelijk 'Tot ziens mevrouw' zei, vanwege eventueel meeluisterende burens, onder wiens oplettende blikken je vooral niet geheimzinnig moet wegsuipen.

Ik heb haar nog één keer teruggezien, op een wandeling, aan de arm van haar man. Ze lachte naar me en ik lachte terug. Van haar man zag ik alleen dat hij groot en breed was, meer kreeg ik in het voorbijgaan niet van hem mee, wat ik mezelf best kwalijk heb genomen. Eigenlijk brandde ik van

nieuwsgierigheid naar wie er nacht aan nacht naast haar ligt. Soms kan ik nog heel erg naar haar verlangen, maar ik leg me erbij neer dat ik niet zozeer verlang naar haar, maar naar die middag en die nacht. Die dag is definitief voorbij. Als we er nu een vervolg op zouden bedenken, dan zouden we een gewone buitenechtelijke relatie krijgen, met gestolen momenten en vluchtige ontmoetingen. Daar wordt niemand gelukkig van. Dan zou de werkelijkheid ons te pakken krijgen, terwijl die nu geen greep heeft op wat we deden. Daarom laat ik haar haar leven en houd ik het bij het mijne. Samen hebben we een mooie herinnering.

Vooralsnog was dat de laatste stuiptrekking van mijn liefdesleven met alleen maar slechte einden, einden waarin 'ze elkaar niet krijgen'. Wat natuurlijk niet helemaal juist is, omdat ik ze allemaal gekregen heb, ik heb ze alleen niet behouden. Desondanks ben ik heel blij met wat ik heb meegemaakt. Ik hou nog steeds van ze, van allemaal, of liever gezegd houd ik van mijn herinneringen aan hen en aan de tijd dat ik bij hen was, zij bij mij. Eigenlijk heb ik dus helemaal niks te klagen.

Ik heb een vreemde fantasie waarin al die vrouwen een rol spelen. We zijn gevangen genomen door een stel idioten. Waar dat is gebeurd en hoe het in zijn werk is gegaan doet er niet toe. Wat er wel toe doet is dat onze kidnappers een wreed spelletje hebben bedacht. Ze hebben al mijn vrouwen aan palen gebonden. Er staan mitrailleurs op hen gericht gericht met aan iedere trekker een touw. Die touwtjes komen samen in een hutje met uitzicht op de palen, waarin ik me bevind, samen met de lachende leider van de bende. Hij zegt tegen me dat ik een van mijn vrouwen moet uitkiezen, dat ik aan haar touw moet trekken, waarna haar mitrailleur gaat schieten en ze sterft. Als ik dat niet doe, niet binnen een vooraf bepaalde termijn, dan wordt een onverbiddelijk mechaniek in werking gesteld. Dan vuren alle mitrailleurs tegelijk en vinden ze allemaal de dood. Het is een duivels dilemma, omdat het me schuldig maakt, ongeacht wat ik doe. Ik kan het niet oplossen, maar het moet, zo snel mogelijk, want ik kan ze niet allemaal aan flarden laten schieten. Een van de zes moet worden opgeofferd voor de rest. Ik denk er over om mijn vriendin van tien jaar overhoop te knallen, maar ik weet dat dat niet eerlijk is. Als ik haar neem, dan wil dat alleen maar zeggen dat de wonden die ik bij haar heb opgelopen het meest vers in mijn geheugen liggen. En ondanks dat ik een hekel aan haar heb, is het toch een heel leuk meisje, anders had ik geen tien jaar met haar samengeleefd. De vrouw waarmee ik die enkele nacht heb doorgebracht is de gemakkelijke keuze. Met haar heb ik niets te maken. Alleen hoeft ze daarom nog niet dood. Kies ik voor mijn grote liefde, dan zou ik de pagina's van dat boek misschien eindelijk kunnen sluiten, maar het is moeilijk om je grote liefde te kiezen. Mijn eerste vriendin zou ik kiezen uit pure wrok. Mijn rebound zou ik nemen uit schaamte.

Alleen mijn eerste liefde overweeg ik niet, maar als het aan mij lag was die helemaal niet uitgenodigd op het feest. Bij de anderen neig ik de ene keer naar de een, de andere keer naar de ander. Werkelijk kiezen doe ik nooit. En dan moet ik natuurlijk ook nog rekening houden met de lachende leider, die een verrassing voor me in petto kan hebben. Hij kan bijvoorbeeld de draadjes met katrolletjes naar andere trekkers hebben geleid, zodat als ik aan het meest rechtse touwtje trek, de linker mitrailleur begint te schieten. Dan zal ik verbijsterd zijn, maar de leider barst in nog harder lachen uit en vertelt me dat het eigenlijk niets uitmaakt. Met mijn keuze heb ik er vijf gered, welke van de zes ik dan in feite heb gedood is van geen belang. Ondanks mezelf moet ik hem gelijk geven.

Ik zou het trouwens helemaal niet erg vinden als er naast die zes palen nog een zevende zou verrijzen, met een zevende slachtoffer. Want met al die mislukkingen is mijn interesse in het vrouwvolk alles behalve verdwenen. Doe mij maar een vrouw. Alle vrouwen die ik tegenkom monster ik. Ik kijk of ze geschikt zijn, voor zover ik dat kan beoordelen. Of ze mooi zijn, leuk lachen, hoe ze bewegen, of ze mooie borsten en billen hebben, een mooie buik. Of juist niet. Heel grove benen of lelijke handen, die lach is het net niet. Wat zegt ze daar?! Wat een volkomen onzin. Ze is veel te oud bovendien. Mijn droomvrouw zit er niet tussen, ofwel de vrouw die ik van top tot teen leuk vind, hoe ze er ook uit mag zien. Met haar kan ik een relatie krijgen vol liefde, warmte, wederzijds begrip, respect en aanvaarding van elkaars fouten en eigenaardigheden. Dat klinkt natuurlijk volkomen seksloos, maar ik kan u verzekeren, seksloos is mijn droomvrouw niet. Onze relatie zit vol met lichamelijke lusten, die worden gevoed door de liefde voor die zo ongrijpbare ander, die toch steeds weer gewoon doet waar die zelf zin in heeft en daarbij toch steeds precies laat zien waarom die de liefde waard is, wat'ie ook doet. Zo'n relatie zou ik willen. Natuurlijk wil ik die, wie wil die niet? Alleen is het aan de buitenkant van die vrouwen niet af te lezen of ze tot zoiets in staat zijn. De kans is klein. Voor ik het weet zit ik avond aan avond met haar voor de tv, opmerkingen te maken die er niet toe doen. In bed liggen we daarna nog even warm tegen elkaar aan, kletsen wat na en dan valt zij in slaap. Waarna ook ik maar besluit mijn ogen dicht te doen. Zo gaat dat altijd, en als we geluk hebben gaan we de dag daarop naar de dierentuin, of op vakantie, misschien wel ver weg met het vliegtuig. Maar meestal moeten we gewoon werken. Waarmee ik maar wil zeggen dat ik heel goed weet dat die droomvrouw van mij helemaal niet bestaat en dat er alleen maar vrouwen van vlees en bloed over deze aardbol stappen. En dat ik me er evengoed van bewust ben dat ook ik van dat aardse materiaal ben vervaardigd, waardoor de kansen op een perfecte combinatie zodanig worden verkleind dat ik de hoop eigenlijk meteen al kan opgeven. Want hoe zou ik ooit de relatie kunnen krijgen waarvan ik droom als we allebei zo oneindig feilbaar zijn. Zo'n

relatie is een utopie, een onzinnig hersenspinsel van een romantische geest die eens wakker zou moeten worden in de echte wereld. Zo'n relatie moet je niet eens willen, omdat ik vergeten ben ruimte te reserveren voor de voortdurende strijd waarzonder zoiets onmogelijk kan bestaan. Ik zal het dus moeten doen met de echte vrouwen in de echte wereld, met alle ellende die ze met zich meebrengen en over me uitstorten. Pas als ik bereid ben om al die ellende te dragen, te ondergaan en er mijn eigen ellende aan toe te voegen, pas dan krijg ik misschien een keer een kansje. Zo werkt dat. Bovendien zal ik er moeite voor moeten doen, veel moeite, en daar heb ik helemaal geen zin in. Doe mij maar een vrouw, zeg ik, zonder ook maar een vinger op te lichten of de achtervolging in te zetten, domme lul die ik ben. Want zo krijg ik er natuurlijk nooit meer een in bed. Ik kan moeilijk blijven hopen op een volgend avontuur onder een afdakje.

Ik kan natuurlijk niet weten hoe een koe een haas vangt en op elk potje past een dekseltje, maar toch heb ik de hoop een beetje laten varen. Alleen als mijn situatie drastisch zou veranderen en ik ineens in heel nieuwe kringen zou komen te verkeren, met veel verschillende mensen, veel verschillende vrouwen, pas dan zouden er kansen voor het oprapen liggen. Maar mijn situatie gaat niet veranderen. In ieder geval niet drastisch, gewoon met hetzelfde werk en dezelfde collega's, vrienden en kennissen.

Verdomd klote, maar ik zit hier onderhand lang genoeg. Mijn arm begint zwaar te worden.

Had ik gisteren de trekker maar overgehaald. Dan was me bespaard gebleven wat me vandaag is overkomen. De baas schoof aan bij de lunch. Op zich is dat niets ernstigs, want dat maakt het er vaak niet ongezelliger op. Alleen heeft hij nogal een zuigende werking op de gesprekken aan tafel, waardoor die, bij zijn aanwezigheid, volkomen centraal worden gevoerd. Ook niets ernstigs, maar dit keer werden er onsmakelijke verhalen verteld en moest ik, als reactie daarop, zonodig met een zekere flair beweren dat ik een verhaal kon vertellen dat pas werkelijk walgelijk was. En dat was niet gelogen, want ik had het verhaal in gedachten van de man die na een lange worsteling eindelijk beneden kwam bij de uitgang van de Twin Towers op 11 september. De reddingswerkers wezen hem waar hij heen moest rennen en riepen hem nog na dat hij niet op of om moest kijken, gewoon zo snel mogelijk wegwezen. Terwijl hij daar liep werd zijn aandacht onherroepelijk getrokken door de doffe ploffen die hij hoorde en dus keek hij toch. Juist op dat moment kwam er een zwangere vrouw neer, die van boven de inferno uit het raam was gesprongen, om maar niet te hoeven verbranden. Hij zag hoe ze door de klap werd opengescheurd en hoe de vrucht uit haar schoot de lucht in werd gelanceerd.

Heb ik te veel gezegd? Dat is walgelijk. Bovendien was het volkomen misplaatst aan de lunchtafel. Terwijl ik het vertelde drong dat al scherp tot me door, alleen kon ik toen niet meer terug en kon ik ook weinig meer veranderen aan mijn luchtige houding. Het enige wat ik kon doen was het verhaal zo snel mogelijk vertellen, zodat het tenminste achter de rug was. Alle ogen waren op mij gericht en achteraf wist eigenlijk niemand hoe te reageren. Het enige wat ze konden doen was me gelijk geven. Het was inderdaad een walgelijk verhaal.

Dat zijn van die momenten dat ik met plezier door de grond zou zakken, of dat ik maar beter niet had kunnen bestaan. Ik had gewoon mijn bek moeten houden. Op deze manier krijg ik de mensen niet aan het lachen, wat vreemd genoeg toch eigenlijk mijn opzet was. Ik ben niet zo'n grappenmaker.

Natuurlijk heb ik wel eens mensen aan het lachen gemaakt. Het zou wat al te triest zijn als dat nooit was gebeurd. Maar mijn hoogtepunt bereikte ik al vroeg, op de lagere school. Daar heb ik eens de hele klas de lachstuipt bezorgd. Het was op zo'n zweterige dinsdagmiddag. Onze juffrouw was vanwege de muziekles vervangen door een meneer uit een andere klas, die vreselijk saai les gaf. De verveling werd die dag tot onvermoede proporties opgestuwd, wat dan weer leidde tot wangedrag van een jongen die daar wel vaker last van had. Met het vanzelfsprekende gevolg dat hij de klas

werd uitgestuurd. Slechte leraren grijpen wel vaker naar dat middel, niet altijd met het gewenste effect. Ik zat achterin de klas, bij de deur waar de jongen doorheen moest om in de hal te komen, en door de stilte die in de klas heerste na de eerste rigoureuze maatregel van dat vreemde element voor in de klas, waren de twee woorden die ik in zijn voorbijgaan tegen hem zei tot in de uiterste hoeken van de klas te horen. “Jij blij.” Ze waren niet eens grappig bedoeld, want ik was er echt een beetje jaloers op dat hij de rest van de les niet hoefde uit te zitten. Maar zo gauw ik ze had gesproken, barstte er een storm los in de klas, een lachbui die elke andere lachbui in de schaduw stelde en die minstens een paar minuten aanhield. Alle energie kwam naar buiten en wilde zich maar niet aan banden laten leggen. Duimen werden naar me omhoog gestoken en ondertussen wist die arme man voor de klas niets anders te doen dan onbewogen naar mij te kijken, terwijl ik zo goed en zo kwaad als het ging mijn lach onder controle probeerde te krijgen, want ik had toch wel met hem te doen. Maar als er zo om je geschaterd wordt, dan begin je in te zien dat het eigenlijk best grappig is wat je hebt gezegd. Soms vind ik dat nog steeds.

Het was een grap die treffend was in zijn eenvoud, maar het was ook een gelukstreffer. Dat lukt me niet met voorbedachten rade. Verbaal ben ik nou eenmaal niet erg sterk. Laat mij maar schrijven, daarbij hoef ik me tenminste niet om de toehoorder of zijn verbaasde gezicht te bekommeren. Hij kan me niet onderbreken, waardoor ik word afgeleid en ga stotteren. Als ik schrijf kan ik rustig over de formulering nadenken, kan ik elk onderdeel op de rest aanpassen en laat ik pas lezen wat er staat als alles helemaal in evenwicht is. Daarna is het niet eens nodig dat mijn tekst direct wordt begrepen. Mijn tekst kan rustig nog een keer worden overgelezen, en nog een keer desnoods. Want tekst hoeft al haar geheimen niet zonder slag of stoot prijs te geven. Daar mag de lezer best wat moeite voor doen.

Als ik schrijf ben ik in mijn element, maar toch heb ik ook buiten tekst wel eens dingen tot in perfectie uitgewerkt. Een strafpush bijvoorbeeld. In mijn jeugd heb ik op hockey gezeten en in die tijd heb ik hem uitgedacht. Hij ging in de moeilijkere rechterhoek, ongeveer ter hoogte van het middel van de keeper. Bovendien misleidde ik die keeper met mijn beweging. Ik zette met mijn linkerbeen een stap vooruit en legde de stick tegen de bal, precies zoals dat altijd gaat. Dan kwam ik met mijn bovenlichaam naar voren, zodat duidelijk was dat ik de bal snelheid zou gaan geven, de stick hield ik in zo'n hoek op de bal dat het leek alsof die naar de linkerkant zou vliegen. Maar voortvloeiend uit die beweging en op het allerlaatste moment, net voordat ik de krachten vrij liet komen, bracht ik mijn linker arm naar voren waarna ik de bal direct lanceerde naar rechts, de keeper kansloos latend. Deze push heb ik in mijn eentje geoefend op muren en soms op een leeg doel. Tot

er eens een topkeeper van de club werd uitgenodigd op onze training. Bij die gelegenheid mocht iedereen twee strafballen nemen, en ik stond ongetwijfeld ergens achteraan in de rij. Wat me de gelegenheid gaf om de zaken goed voor te bereiden. Dit was mijn kans om het concept uit te testen. Dit moest goed gaan, en toen ik eenmaal oog in oog met hem stond, maakte ik er een punt van om af en toe onopvallend naar de linkerhoek te gluren, ook dat hoorde er bij. Dat hoefde niet al vaak of te duidelijk, want goede keepers merken zoiets snel genoeg op en overdrijving kan ze achterdochtig maken. Nadat het fluitsignaal had geklonken, voerde ik mijn voorstelling op. De bal vloog in het net en de topkeeper in het bos. Het werkte! Het werkte zelfs helemaal geweldig, precies zoals ik het had gepland. Mijn enige fout was dat ik de tweede ronde weer precies hetzelfde probeerde. Toen zat de keeper er wel goed bij. De tweede keer wist hij wat er ging gebeuren, zo vertelde hij me naderhand, toen hij even met me kwam praten om me te complimenteren met de eerste uitvoering. Zelfs de kenner had gesproken.

Jammer genoeg heb ik die bal nooit echt in de praktijk kunnen brengen. In een toernooi zijn we eens tot een strafbalserie gekomen, in de finale nog wel. Maar ik was niet zelfverzekerd genoeg en stak geen vinger op toen er om vrijwilligers werd gevraagd. Juist de inzet van de jongen die in mijn plaats pushte werd gestopt. Het was niet eens een slechte bal, hoog in de linker kruising. Maar de keeper sprong met alle overtuiging juist naar die hoek en mepte de bal uit het doel. Die jongen in mijn plaats had het spel van de blikken natuurlijk niet gespeeld, en dat wreekte zich. Waarmee we de serie en de finale hadden verloren en de fles champagne aan onze verbouweweerde neuzen voorbij ging. Dat was balen. Als ik mijn verantwoordelijkheid had genomen, waren we nog in de race geweest en hadden we misschien gewonnen.

Overigens zag ik mijn beweging laatst nog op een wereldkampioenschap, perfect uitgevoerd, al was het nu bij een strafcorner. De bal verdween onhoudbaar in de rechterhoek. Tot mijn grote tevredenheid zag het er wondermooi uit.

Ik zie hem nog gaan, die bal, waarmee ik die situatie van vanmiddag toch even heb verdreven. Maar als ik mijn gedachten verder laat gaan, dan komen me altijd wel andere beelden voor de geest die me het bloed naar de kaken slaan en die ik met zacht monotoon gezoem probeer te overstemmen. Meestal zijn het slechts kleine verhaaltjes, waarin ik niet eens echt op mijn bek ga of iemand kwets. Het zijn meer simpele gevallen, waarbij ik niet uit mijn woorden ben gekomen, of gelegenheden waarop ik me heb laten gaan, te veel heb gepraat, gelachen of geschreeuwd. In andere gevallen begreep ik de situatie totaal verkeerd, doordat de beschikbare informatie veel te snel en te onoverzichtelijk op me afkwam. Ik ben nu eenmaal niet goed in het snel inschatten van de

omstandigheden. Meestal doe ik eigenlijk maar wat, om tenminste niet besluiteloos stil te blijven staan, want in de loop van de tijd heb ik geleerd dat dat in elk geval verkeerd is. Dan bega ik van die kleine foutjes, waar ik me vreselijk en onevenredig voor kan generen. De angst voor dat gevoel remt me in alles wat ik doe, omdat ik bijna panisch ben om fouten te maken. Liefst zou ik helemaal niets doen, in een hoekje gaan zitten en alles aan me voorbij laten gaan, alleen maar veilig toekijken. Maar dat kan niet. Ik maak onderdeel uit van het geheel, net als iedereen en al het andere. Dus kom ik er niet onderuit om me bloot te geven. Ik kan niet anders dan me laten meeslepen in het gedrang, waar de domme fouten overal op de loer liggen. En ironisch genoeg leer ik precies van die misstappen het meeste. Want met een fout op mijn conto ga ik pas echt goed zoeken naar hoe het aangepakt had moeten worden en waarom. Mijn fouten brengen me ervaring. Alleen brengt die grotere ervaring weer meer verantwoordelijkheid met zich mee, omdat ik nu toch echt beter had moeten weten. Wat de angst om te falen weer groter maakt. Dat versterkt elkaar in een mooie cirkel.

Er zijn een paar verhalen die buiten die cirkel vallen, dat is de buitencategorie. De gene daarover is niet onevenredig. Die kan voor deze gebeurtenissen nooit evenredig worden. Dat zijn mijn werkelijke kwelgeesten. Die krijg ik niet zomaar weg. Om hen te verdrijven heb ik veel meer kracht nodig dan bij het zachte geneurie dat ik gewoonlijk placht te gebruiken. Liefst schreeuw ik het uit en sla mezelf flink op het achterhoofd. Ik zal u maar direct het ernstigste geval vertellen, in het licht daarvan is de rest betekenisloos.

Op een keer, ik was zo ongeveer twintig, zat ik in het café met een boel vrienden om me heen. Een daarvan sprak me aan over een meisje waarvan ik wist dat ze iets voor me voelde. Het was lawaaierig in de kroeg, dus ik verstond niet precies wat hij zei, maar in mijn allesoverheersende egocentrisme dacht ik dat hij het over mij had en over mijn relatie met dat meisje. Dus daar reageerde ik op. Ik vertelde hem dat ze verliefd op me was, dat ik daar ook niks aan kon doen, dat het niks worden zou, dat soort dingen. Maar even later, toen ik alles had gezegd wat ik te zeggen had, drong het tot me door dat hij het helemaal niet over mij had gehad. Hij had het, hoe kan het ook anders, gehad over zichzelf en dat meisje. Hij was verliefd op haar, wilde graag iets met haar, was misschien zelfs al pril iets met haar begonnen. Terwijl ik hem had verteld dat ze verliefd was op mij, mongool die ik was. En daar houdt de ellende nog niet op. Later, toen die twee al lang en breed een relatie hadden, ben ik door haar nog eens op dit voorval aangesproken, in dezelfde kroeg. Maar in plaats van dat ik toegaf dat ik fout had gezeten, waardoor ze overduidelijk in had kunnen zien dat ik een klootzak was, verdraaide ik de feiten, maakte ik er handig gebruik van dat hij waarschijnlijk ook niet alles wat ik zei goed had kunnen verstaan, vanwege hetzelfde lawaai in het lokaal dat ervoor

had gezorgd dat ik hem niet goed had begrepen. Bovendien had zij alleen via hem gehoord wat ik had gezegd, waardoor het zijn woord werd tegen het mijne. Ik sprak heel luchtig, heel open en toen hij er bij kwam zitten zei ik tegen hem dat ik nu tegen haar vertelde wat ik ook tegen hem had gezegd. Een keurige verdeel-en-heers-tactiek. Je hoeft alleen maar twijfel te zaaien, dan weten ze het tenminste niet zeker. Maar daarmee zaaide ik ook een splijtzwam. Als ik gewoon had toegegeven, in plaats van angstig mijn sporen proberen te wissen, dan hadden ze tenminste een streep kunnen zetten onder het voorval. Nu bleef het doorzien. En het is niet goed afgelopen met die relatie. Ik durf er bijna niet aan te denken welke van de gebeurtenissen die volgden allemaal hun oorzaak vonden in dat ene moment van mijn onoplettendheid. De jongen bleek ineens ziekelijk jaloers. Na die misplaatste vertrouwelijkheid in de kroeg, vertrouwde hij niemand meer, mij het allerminst. En daarvoor ben ik verantwoordelijk.

Verantwoordelijkheid krijgt hier voor mij een diepere dimensie, waarin de trekker naar achter gaat met de kracht die ik nodig heb om deze beelden van me af te drukken. Maar we gaan niet voorbij de grens. Dit buitenkansje laat ik onbenut voorbijgaan, want het is tijd voor prettiger gedachten. Juist op dit moment schiet me een alleraardigst en luchtiger voorval te binnen. Dat vond weer plaats op de lagere school. We kregen allemaal de opdracht om een spreekwoord uit te beelden in een tekening. Welnu, zo gezegd zo gedaan, we togen met z'n allen aan het werk. Ook ik. Toen de tekeningen af waren werden ze voor in de klas op de vloer uitgespreid, waarna we moesten raden wat iedereen getekend had. Dat was over het algemeen al snel duidelijk. Tegen de lamp lopen, de appel valt niet ver van de boom, de koe bij de hoorns nemen, de kruik gaat net zolang te water tot hij barst, noem het hele rijtje maar op. Zo werd keurig tekening voor tekening benoemd, behalve één. Dat was een woeste tekening, met veel kleur. Hij stelde een zeilschip voor, dat voer door een wilde chaos die niemand wist te benoemen, ook de juffrouw niet. Niet geheel toevallig was die tekening van mij, anders had ik me dit voorval niet kunnen herinneren. En wat was het spreekwoord? Hoe kan het ook anders, tussen Scylla en Charibdis doorvaren, natuurlijk. Wat!? Ik kon de betekenis nog uitleggen ook en vertellen waar het vandaan kwam. Ik liet me namelijk elke dag door mijn moeder voorlezen uit de Griekse mythen en sagen. Prachtige verhalen vond ik dat, waar ik geen genoeg van kon krijgen. Nu nog steeds niet trouwens. Die mythologie is zo rijk en divers met al die goden, halfgoden, helden, koningen, nimfen en geesten. Dat geeft zo'n heerlijke verwarring, waarvan de mens de speelbal is. Bij het christendom heb je maar één god, waarvan je ongeveer weet wat hij van je verlangt. Eigenlijk is dat een beetje saai. Zo overzichtelijk is het niet in de Griekse verhalen. Van die bovenaardse wezens is natuurlijk de een belangrijker dan de ander, en de ander is weer

onvoorspelbaarder dan de volgende. Die volgende heeft weinig macht, maar wel belangrijke vrienden. Als mens moet je met allemaal terdege rekening houden, wat natuurlijk een compleet mijnenveld oplevert, omdat je niet bij allemaal witte voetjes kunt halen. Je moet toch ook een beetje normaal kunnen leven. Als je leeft sta je nu eenmaal wel eens op een teen. Dat is niet onoverkomelijk, maar je draagt wel zelf de verantwoordelijkheid en je moet je bewust zijn van de risico's. Zo kun je in een wereld met goden, geesten en nimfen niet zomaar een boom omhakken of een beest doden. Want het beest kan een lievelingsdier zijn, en de nimf van de boom is misschien de vriendin van de broer van de minnares van een machtiger god. Voor je zo'n leven neemt, moet je minstens een offer brengen aan de goden. Dat vind ik een mooi gebaar. Eigenlijk is het zelfs niet meer dan beleefd, want zo'n klein offer is toch het minste dat je kunt geven als je een leven neemt. Voor wat hoort wat. En soms is vernietigen nu eenmaal noodzakelijk, om te eten, om landbouwgrond te maken, om vooruit te komen. Gelukkig heeft het mijnenveld ook verrassingen voor je in petto. Want waar je de ene god tergt, daar vlei je de andere. Je moet het gewoon allemaal een beetje weten te doseren. Die goden zijn zelf trouwens ook geen lieverdjes. Ze zijn wispelturig, trots, boosaardig, ijdel, spilziek, geil, geen enkele ondeugd is ze vreemd. Je kunt je dus gerust een morele misstap veroorloven. Dat begrijpen ze best. Als je er maar niet hooghartig van wordt, als je er maar voor oppast jezelf te veel eer toe te wuiven. Als je maar een offer brengt in oprechte dankbaarheid.

Om maar een dramatisch voorbeeld te geven, zijn het de goden die de Trojaanse oorlog tot zo'n feest maken. Allereerst spelen ze een grote rol bij het veroorzaken ervan. Het begint allemaal met een vrouw, een hele mooie, Thetis, die door meerdere goden wordt begeerd. Maar een orakel heeft gezegd dat haar zoon machtiger zal worden dan zijn vader, en daar passen de goden voor. Terecht natuurlijk. Ze zijn niet gek. Ze geven haar aan een koning en op de bruiloft worden alle goden uitgenodigd. Behalve de godin van de twist, die daar flink de pest in heeft. Als wraak laat ze een gouden appel midden in het gezelschap terechtkomen, waarop staat dat die bestemd is voor de allermooiste vrouw. Hera, Pallas Athene en Afrodite vinden van zichzelf dat ze recht hebben op die titel en daarom op de appel. Omdat ze er onderling niet uitkomen, vragen ze Paris, de Trojaanse koningszoon, om een oordeel te vellen. Om hem te paaien stelt Hera hem macht in het vooruitzicht, Pallas Athena wijsheid, Afrodite liefde. Hij kiest natuurlijk voor de laatste, omdat de liefde nu eenmaal de verleidelijkste is. Afrodite heeft hem de mooiste vrouw op aarde beloofd en nadat hij haar heeft laten winnen zal hij die krijgen ook. Alleen heeft hij nu Hera en Pallas Athene tegen zich in het harnas gejaagd, die dat natuurlijk niet zomaar over hun kant kunnen laten gaan. Hij zal het

bezuren, samen met zijn volk. Maar had hij anders gekozen, dan had dat niet zijn redding betekend. De smerige streken die de godin van de liefde je allemaal kan leveren, daar wil je niet eens over nadenken. Als mens kun je je beter helemaal niet mengen in de aangelegenheden van de goden, ook niet als ze er zelf om vragen. Maar voor Paris komt die wijze raad te laat. Hij kan niet meer terug. Onvermijdelijk gaat hij naar zijn mooiste vrouw op aarde, Helena, die al getrouwd blijkt te zijn met Menelaos, de voornaamste Griekse vorst van dat moment. Als Paris haar schaakt zijn de poppen aan het dansen en trekken we ten oorlog, een oorlog waarin de goden zich niet onbetuigd laten. Afrodite, haar vriendje Ares en Apollo vechten aan de kant van de Trojanen, terwijl Hera en Pallas Athena de Grieken versterken. Ze strijden op het slagveld en raken zelfs gewond. Maar het lot van Troje ligt vast. Dat lot is niet te veranderen. Zelfs een held als Hector kan het onheil niet meer afwenden, dat Paris met zijn hoogmoed over zijn stad heeft afgeroepen. Die krijgt zelf trouwens nog een andere rekening gepresenteerd. Als hij dodelijk is verwond, kan hij alleen nog worden gered door de nimf Oinone, zijn vroegere geliefde. Maar die is boos op hem omdat hij haar in de steek heeft gelaten voor Helena. Daarvan moet hij de gevolgen dragen, dus Paris sterft.

Zelf moet ik trouwens ook op mijn tellen passen. De god van de taal houd ik graag te vriend. Aan Apollo breng ik mijn offers. Terecht, denk ik, want in mijn eentje maak ik weinig klaar. De vondsten waar mijn teksten van aan elkaar hangen kom ik maar bij toeval tegen. Ik vind ze, daar ben ik me van bewust, ook al zou niemand anders ze kunnen vinden. Dat besef houdt me met beide benen op de grond. Het houdt me afhankelijk van de wereld om me heen. Zonder die verbondenheid ben ik weinig waard. Voor mij is dat belangrijk en juist daarom vind ik het vreemd dat die verbondenheid niet wat breder wordt gevoeld. Waarmee ik overigens niet wil beweren dat zulke gevoelens helemaal niet meer bestaan. Een zeeman zal zeker eerbied hebben voor de zee, een bergbeklimmer voor de berg en de winden. De soldaten die we erop uitsuren komen de god van de oorlog tegen, waar ze ongetwijfeld ontzag voor zullen hebben. Maar vereren doen ze hem niet. Uiteindelijk is het met de goden dan ook slecht afgelopen, de Olympus wordt tegenwoordig niet meer bewoond. Verder is het natuurlijk maar de vraag in hoeverre de Grieken zich zelf aan hun eigen geboden hielden, al kan het bijna niet anders of hun volksgeest wordt weerspiegeld in hun verhalen. Ze bestaan alleen niet meer. Wat nu Griekenland heet te zijn had liever Constantinopel als hoofdstad gehad dan Athene. De Griekse nalatenschap is bij de Romeinen terechtgekomen, die te praktisch waren om zich veel aan goden gelegen te laten liggen. Ze bevolkten hun Pantheon met zowat iedere god die ze tegenkwamen. Op zichzelf was dat een heel verstandige praktijk, want wie weet wat voor macht die vreemde goden hadden en zo hielden ze iedereen te vriend. Maar het valt te betwijfelen of zij de

goden nog echt verbonden aan iets in hun werkelijkheid. Dat zal er snel zijn uitgesleten. Augustinus merkt bijvoorbeeld schamperend op dat Neptunus aanbeden wordt in een tempel, terwijl Neptunus in feite staat voor de zee. Zijn aanbidders zouden dus eigenlijk naar het strand moeten gaan om hem daar te vereren. Zo verging het ook de maan. De maangodin werd niet vereerd onder een wolkeloze nachtelijke hemel, nee, ze werd aanbeden in een overdekt heiligdom. Zo'n volk was natuurlijk een makkelijke prooi voor het christendom, waarvan de god zich wel heel simpel laat losweken van de werkelijkheid.

Grappig overigens dat men in de christelijke middeleeuwen heel anders tegen de Trojaanse oorlog aankeek dan in de oudheid. In die tijd werden de goden natuurlijk een beetje op een zijspoor gerangeerd, omdat God nu eenmaal geen goden naast zich duldt. Maar in de plaats van die goden kwamen ridderlijkheid en hoofsheid. Met Hector als meest bewonderenswaardige ridder van allemaal. Dat zie je als je Jacob van Maerlant erop naslaat. Die is vreselijk onder de indruk van Hector, terwijl Achilles in zijn ogen een nietswaardig nuchter ventje is, dat de grote Hector alleen maar weet te doden door hem lafhartig in de rug aan te vallen. Dat is nogal een verschil met het heroïsche duel tussen die twee, waarin Achilles Hector zeven maal om de stad jaagt, waarna hij hem met zijn speer in de keel treft, juist op de zwakke plek in de uitrusting, die hij natuurlijk kent omdat het ooit zijn eigen uitrusting was. Maar de middeleeuwen zijn nog niets vergeleken met onze eigen tijd. Nu maken we het pas echt bont. In de film die laatst over de Trojaanse oorlog is gemaakt zijn de goden zelfs helemaal weggepoetst, waarmee ze een prachtig verhaal grondig om zeep hebben geholpen. Zonder de goden blijft er niets van over. Zonder goden draait het alleen nog maar om helden en heldenmoed, terwijl de boodschap juist is dat het zonder instemming van de goden weinig zin heeft om moedig te zijn. Bovendien, wat is Achilles zonder achilleshiel? En hoe kun je een achilleshiel krijgen zonder de godenwereld? Daar heb je een rivier voor nodig! Maar heldenmoed is tegenwoordig populairder dan eerbied. Goede kans dat al die kindjes die ooit mijn tekening niet herkenden, tegenwoordig volwassen mannen en vrouwen, de film prachtig vinden. Zij zullen zich niet druk maken over de verkrachting van een verhaal. Het lijkt wel alsof ik de enige ben, samen natuurlijk met die ene leraar klassieke talen, die voor deze gelegenheid toch naar de bioscoop is getogen om daar de deceptie van zijn leven te aanschouwen. Hij zou zich voor zijn kop moeten knallen, niet ik.

Ooit heb ik heel lang en hard nagedacht over tijd. Dat kwam door *The Timemachine* van H.G. Wells. Van het plot van die roman kan ik me niet bijster veel herinneren, maar dat er in de wereld van het boek een tijdmachine bestaat, dat vond ik vreselijk intrigerend. Alleen hoe langer ik me er mee bezig hield, hoe zekerder ik werd van mijn zaak: wat in dat boek gebeurt heeft nooit zo plaats kunnen vinden, zelfs niet in die fictionele wereld waarin een tijdmachine bestaat. Volgens mij heeft de schrijver cruciale beoordelingsfouten gemaakt bij het visualiseren van wat er in die wereld mogelijk is.

De sleutelscène is voor mij de vlucht van de hoofdpersoon naar de toekomst. Er zitten mannen achter hem aan die hem kwaad willen doen, dus gaat hij er vandoor. Hij gaat naar de tijdmachine en ontsnapt naar de toekomst. Dat is tot daar aan toe. Dat is het verhaal. Maar het gaat mis als hij daadwerkelijk reist in de tijd. Tijdens zijn tocht kijkt hij door het venster van de cabine naar de voorbijglijdende tijden. Dat schouwspel wordt hem als een versnelde opname getoond. En daar zit hem de kneep. Want als hij naar de tijden kan kijken die zich versneld voor hem ontrollen, dan zouden de tijden naar hem moeten kunnen terugkijken. Voor die tijden zou hij dan een man in een tijdmachine zijn, die maar heel erg traag beweegt, die voor het oog van de verbaasde toeschouwer zelfs helemaal stilstaat. Als hij werkelijk op die manier doorheen alle tijd gaat, dan moet hij dus ook doorheen de momenten dat zijn achtervolgers de kelder met de machine binnen komen snellen om hem te grazen te nemen. En als hij zijn achtervolgers kan zien, dan zien zij hem en nemen ze hem te grazen. Ze hadden hem gewoon aan moeten treffen, helemaal verstild, zo langzaam bewegend dat hij er een eeuw over doet om met zijn ogen te knipperen. Met zijn vlucht zou hij het zijn vijanden gemakkelijk hebben moeten maken, maar de werkelijkheid van de roman gooit roet in hun eten. Wells heeft ervoor gezorgd dat de hoofdpersoon zich uit de voeten kan maken en de achtervolgers blijven met lege handen achter.

Van die roman kon ik zo'n foutje best accepteren, natuurlijk, want het verhaal moet nu eenmaal voortgang vinden. Maar ondertussen had ik zoveel moeite gedaan om er achter te komen waar het foutje precies zat, dat ik niet meer kon stoppen met denken. Ik moest zien uit te vinden hoe het dan wel had gemoeten. En dat is lang niet makkelijk als je niet de simpele manier van professor Barabas wilt kiezen, die zijn proefkonijnen gewoon door ruimte en tijd laat vliegen. Want wat je bedenkt, moet je kunnen visualiseren als je het vertelt. Om nader te onderzoeken hoe dat zou kunnen liep ik kilometers in het rond om na te denken over tijd. Al snel werd me duidelijk dat vooruit reizen in de

tijd een heel andere tak van sport is dan achteruit reizen en dat het dus een heel andere machine vereist. Vooruit is makkelijk. Wil je vooruit, dan hoef je jezelf alleen maar stil te zetten en de tijd voorbij laten gaan, dan duurt het in je eigen beleving niet lang voordat je ver in de toekomst bent. Je kunt bijvoorbeeld kiezen voor invriezen, wat in science fiction al veel wordt gepraktiseerd. Nadeel daarvan is natuurlijk dat je te maken krijgt met vervelende bevroeringsverschijnselen, maar dat is een praktisch probleem dat ik graag overlaat aan de experts. Mij gaat het om de principes en het principe van vooruit reizen is simpel. Je zou zelfs kunnen zeggen dat we continu vooruit reizen in de tijd, alleen doen we dat met z'n allen tegelijk, waardoor het niet opvalt. Achteruit reizen is een veel grotere uitdaging. Als vooruit reizen stilstand vereist, leek het me logisch dat je voor achteruit reizen snelheid nodig hebt. Ook dat is in een science fiction-serie eens keurig verbeeld. De bemanning van een groot ruimteschip was na een lange reis op bestemming aarde aangekomen, de thuisplaneet. Maar we spreken hier over een verre toekomst en over mensen die de aarde nog nooit hadden gezien en die dus niets afwisten van haar geschiedenis. Omdat ze er geen geschiedenisboeken op na konden slaan, werden er kleine excursies georganiseerd naar het verleden. En inderdaad, zij gingen terug naar vroeger tijden door hun jachtruimteschepen vreselijk snel te laten vliegen. Dat was een mooi gezicht, maar het ontging me hoe het precies werkte en daar hebben mijn hersenen voor gekraakt en gepiept. Ik kon maar niet begrijpen hoe je naar het verleden kon, al was het maar fictief. De tijd gaat nu eenmaal vooruit, dat is een onontkoombaar gegeven en dus zit die tijd zelf het tijdreizen behoorlijk in de weg. Zo worstelde ik met het concept, tot het, in een plotseling moment van inzicht, tot me doordrong dat tijd helemaal niet hoeft te bestaan. Dat zou het probleem een stuk eenvoudiger maken. Want als tijd niet bestaat, dan hoef je er geen rekening mee te houden. Dus ging ik op het standpunt staan van waaruit tijd niet werkelijk is. Vanuit dat perspectief bleek dat je tijd kunt afleiden uit beweging van objecten in de ruimte. Vanuit dat gezichtspunt is tijd dus helemaal geen grootheid, maar een afgeleide. Van daaruit is tijd slechts een constructie die door ons mensen is bedacht om verandering te kunnen begrijpen. Verandering wordt veroorzaakt door beweging in de ruimte om ons heen. We zien het allemaal bewegen en bedenken tijd om die chaotische brei van waarnemingen, herinneringen en verwachtingen aaneen te kunnen rijgen tot een lopend verhaal. En omdat ons dat ordenen zo goed afgaat, met zo'n goed resultaat, denken we dat die vrucht van onze fantasie ook werkelijk bestaat. Terwijl alleen bestaat wat nu is en verder niets. Dat tijd inderdaad geen werkelijke grootheid vormt, is zelfs af te lezen van de klok. De klok geeft de tijd aan door middel van beweging, door niets anders. Dat duidt er toch op dat tijd voortkomt uit beweging. Een andere mooie aanwijzing komt uit de volksmond. Als we zeggen dat de tijd ergens heeft stilgestaan,

dan is er daar wel degelijk tijd voorbij gegaan. Alleen heeft de samenleving in de tussentijd niet bewogen. Zonder beweging gaat er geen tijd voorbij. Natuurlijk zijn dat geen keiharde bewijzen, maar het zijn wel aanwijzingen, op grond waarvan we de propositie even voor waar aannemen. Om vervolgens verder te kijken en nader te onderzoeken wat er gebeurt als tijd inderdaad niet bestaat.

Om ons onderzoeksterrein te verkennen vragen we ons eerst maar eens af wanneer de tijd werkelijk stil staat, niet alleen in de volksmond. Het antwoord daarop is simpel. De tijd staat helemaal stil als er geen enkele beweging is, dus als elke trilling tot stilstand is gekomen en geen enkele foton meer energie overbrengt, de temperatuur van het heelal is tot het absolute nulpunt gedaald. Met een beetje fantasie is dat experiment makkelijk uit te voeren, maar daarmee staan we pas aan het begin van onze zoektocht. We willen namelijk achteruit in de tijd en daarvoor moeten we nog een stapje verder gaan. Daarom zetten we het heelal voorzichtig weer in beweging. Ergens is weer een frequentie te bespeuren, er is weer een foton, één nog veel kleiner deeltje, de temperatuur loopt op tot 0.001 Kelvin. Er is beweging, dus herneemt de tijd zijn loop.

Ik dacht mezelf verder te helpen met het gedachte-experiment van Einstein met die tweelingbroers, waarvan er één de ruimte in ging en de ander op aarde bleef. Toen de broer uit de ruimte terugkwam, nog jong en sterk, bleek zijn wederhelft al oud en bejaard. De tijd op aarde was sneller gegaan dan in de ruimte op zowat lichtsnelheid. Geruststellend aan dat experiment was dat de tijd voor beide broers niet gelijk liep, waardoor het aannemelijk werd dat tijd inderdaad geen vaste grootte is. Vaste grootheden zou je immers meer met constanten en vaste referentiepunten associëren. Hier leek echter vooral de mens het referentiepunt te zijn, precies zoals ik al dacht. Alleen was het een behoorlijke domper dat de broer die op snelheid door de ruimte had gevlogen vooruit in de tijd was gereisd, terwijl snelheid voor mij juist het aangewezen middel was waarmee je terug kon gaan. Gelukkig heb ik die moeilijkheid snel weten te ontmaskeren als gezichtsbedrog. De man in de ruimte had wel degelijk langzamer bewogen, hoe snel hij ook bewoog ten opzichte van zijn broer. De relativiteit probeert ons daar een flinke loer te draaien, maar toch is het duidelijk dat hij zich minder snel ontwikkelde, dat hij minder was afgetakeld, minder had meegemaakt, minder was veranderd dan zijn broer. Dat is bewijs genoeg voor zijn vertraging. Snelheid bleef een mogelijkheid om terug te gaan in de tijd. Daarvoor moet die broer gewoon nog veel sneller. Om terug in de tijd te gaan moet hij sneller dan het licht. Door die barrière moet hij heen. Volgens geleerden is dat onmogelijk, maar dat is alweer een praktisch probleem, dat overigens in Star Trek al eens naar redelijke tevredenheid is opgelost. Maar dit keer moet het nóg sneller, op naar de volgende hindernis. Sneller en sneller gaat hij, sneller en sneller, tot hij de tijdbarrière tegenkomt. Dan legt hij

een meter af in nul seconden. Dat is een onvoorstelbare snelheid, en juist daarom in fictie niet te onderschatten. Nu rijzen er ineens wel praktische problemen die je moet zien. Leg je namelijk een meter af in nul seconden, dan ben je in diezelfde nul seconden ook 35 duizend lichtjaar verder, dat maakt geen verschil. Op dat moment ben je zelfs overal tegelijk op de baan die je gaat. En dat kan lastig worden, want probeer dan maar eens niet met jezelf in botsing te komen, dat zal me een schokgolf geven! Om problemen te voorkomen nemen we die hobbel met zo'n geweldige versnelling dat het ruimteschip maar één moment precies die snelheid heeft. Natuurlijk zijn daar voorbehouden op te maken, maar met mijn pen besluit ik dat het voldoende is om de barrière te doorbreken. En vervolgens snelt de broer niet meer voort in meters per seconde, maar in seconden per meter terug in de tijd. Aardig om daarbij te vermelden is dat hij daarbij voor het stilstaande oog drie verschijningsvormen krijgt. Een staat er aan het begin, een aan het eind en een beweegt zich daar tussenin van eindpunt naar begin, hoe sneller de beweging, hoe langzamer het wordt gezien.

Deze gedachten heb ik toentertijd proberen te combineren met een hordeloop.

Hordeloop

“Op uw plaatsen.” De spanning voerde zich op aan de zenuwen en verdween uit de spieren. Losjes zette het lichaam zich in de vereiste houding en wachtte op de dingen die komen gingen.

Om terug te reizen in de tijd moet men de tijdsbarrière doorbreken. Deze barrière bevindt zich bij een snelheid van een willekeurige afstand, in nul seconden precies. Eén meter in nul seconden, een kilometer of enkele lichtjaren, het is allemaal even snel. Als deze limiet wordt bereikt, is het voorwerp dat beweegt tegelijkertijd op elke plaats op zijn weg. Theoretisch lijkt me dat een fraai gezicht, maar aangezien de verplaatsing geen tijd in beslag neemt, krijgt het licht niet de gelegenheid om op een adequate manier op het voorwerp af te ketsen en dus is het maar de vraag of het voorwerp zichtbaar zal zijn. Afhankelijk van de grootte van het voorwerp zal het de bestaande lichtgolven echter in meer of mindere mate verstoren en zeer waarschijnlijk zal er dus een schokgolf kunnen worden waargenomen.

“Klaar.” De spieren trokken samen en brachten het lichaam in opperste paraatheid. Het hoofd gericht voor de voeten.

Indien de tijdsbarrière overschreden wordt, beweegt het voorwerp niet meer in meters per

seconden, maar in minus seconden per meter. Hoe harder het gaat, hoe meer seconden er per meter terug in de tijd wordt gereisd. En aangezien het voorwerp eerder op de plaats van bestemming is dan het vertrekt, beweegt het zich virtueel van finish naar start. Laat u zich hierdoor niet misleiden, het oog is een beperkt instrument. Hoe sneller het zich verplaatst van A naar B, des te langzamer ziet men het voorwerp gaan van B naar A. Tegelijk met de waargenomen beweging, is het voorwerp zichtbaar bij begin- en eindpunt. Het heeft drie verschijningsvormen op één en hetzelfde tijdstip. Hoe kan iets dit in den lijve verduren?

Een knal bracht het trommelvlies bruut in trilling en het lichaam vloog uit de startblokken. De finish kwam met grote sprongen naderbij.

Het is raadzaam de afstand beperkt te houden. Een voorwerp is van weinig nut, gisteren, in een ander melkwegstelsel.

Als u mijn gedachten kunt volgen, geeft u dan toe dat het er aangenaam vertoeven is, ook al is het lariekoek en heeft het helemaal niets met werkelijke natuurkunde te maken. Maar er is grote kans dat u mijn gedachten helemaal niet kunt volgen en dat u ergens onderweg de draad bent kwijtgeraakt. Dan bent u niet de enige. Al snel nadat ik dit allemaal had bedacht werd duidelijk dat ik me met zulke gedachten verwijderde van de mensen om me heen en dat ik ze maar beter voor mezelf kon houden. Ik heb het eventuele niet-bestaan van tijd bijvoorbeeld aan mijn broer proberen uit te leggen. Maar hij wilde er niets van weten. Hij weigerde om ook maar een beetje te experimenteren in zijn gedachten. Elke poging van mij om bij hem het beeld op te roepen van een wereld waarin tijd niet bestaat, stootte op zijn volharding. Hij ervoer tijd, dus was die tijd voor hem werkelijkheid, daar was helemaal niets aan te doen. In het begin van het gesprek had ik dat nog niet zo in de gaten en probeerde ik hem toch over te halen om eens iets te veranderen in hoe hij de wereld zag. Ik was nog vol van mijn ontdekking en wilde hem ervan laten meegenieten. Maar ik liep me stuk op de muur die hij voor zijn hoofd had opgetrokken, tot ik, ook onder invloed van de sloten drank die we er doorheen hadden gejaagd, moedeloos werd en verschrikkelijk emotioneel, met een beschamende scène als gevolg.

Ik heb deze gedachten nooit meer aan iemand uit kunnen leggen, totdat de getrouwde vrouw waar ik mijn hopeloze relatie mee kreeg zomaar tussen neus en lippen door vertelde dat ze ooit had bedacht dat tijd niet bestond, net als ik. Zelfs had ze dezelfde aanvaring gehad met haar omgeving.

Ze had het aan haar neefje proberen uit te leggen, maar dat neefje had helemaal niet open gestaan voor argumenten en had gewoon volgehouden dat die tijd wel degelijk bestond. Toen ook zij voet bij stuk hield was hij net zo kwaad geworden als mijn broer. Ik was verguld met dat verhaal. Nooit was ik iemand tegengekomen die zoiets begreep, laat staan dat ze het zelf had bedacht. En nu lag ze in mijn armen en kon ik haar kussen. Overbodig te zeggen dat ik hoteldebotel verliefd was en dat het me niet kon schelen dat ze altijd voor haar gezin zou kiezen en dat ik er alleen maar even tussendoor kwam, hoe lief, mooi en geweldig ze me ook vond. Met haar kon ik praten. Hoewel dat later ook niet helemaal bleek te zijn wat ik er met mijn verliefde hoofd van had gemaakt. Over andere dan natuurkundige vraagstukken konden we een stuk minder goed met elkaar uit de voeten. Ik heb haar eens een tekst laten lezen die ik had geschreven. Ze vond hem goed, maar protesteerde toen ze las dat mijn hoofdpersoon beweerde dat hij vrouwen niet begreep. Volgens haar begreep ik vrouwen wel degelijk. Ik begreep haar toch, zei ze me. Waarbij ze er dus klakkeloos aan voorbij ging dat mijn hoofdpersoon niet gelijk staat aan mijzelf. Bovendien ging het mij helemaal niet om die vrouwen. Mijn punt was dat je fundamenteel niemand begrijpt. Vrouwen waren alleen een begrijpelijk voorbeeld van dat verschijnsel.

Ik heb haar nauwelijks gedag gezegd, zo snel wilde ik van haar af en ik ben teruggegaan naar mijn gewone leven, waarin ik mijn gewone kleine aanvaringen heb met de mensen. Zo weigerde de bakkersvrouw laatst om te tornen aan haar goedemorgen. Terwijl het mij toch evident lijkt dat het om vijf voor twaalf geen zin meer heeft om iemand een goede morgen te wensen. Die laatste vijf minuten kunnen de ochtend niet meer maken of breken. En daarna begint de middag, die nog wel helemaal open ligt. Dan kun je toch veel beter alvast goede middag zeggen, dat komt veel beter van pas. Maar daar wilde ze niet van horen. Zelfs een minuut voor twaalf zou ze nog goedemorgen zeggen, zo was het en zo bleef het. Dat is weer goed te vergelijken met het koppige gedrag van een meisje dat ik ken. Op regenachtige dagen steekt zij mensen een hart onder de riem als ze naar buiten moeten, door te zeggen dat ze niet zullen smelten. Het is een uitdrukking die ik de laatste tijd vaker hoor en die natuurkundig gezien natuurlijk slaat als een tang op een varken, als kut op Dirk, als een lul in een bord pap. Maar niemand die zich iets aan de natuurkunde gelegen laat liggen, terwijl smelten toch heus een natuurkundig proces is. Smelten gebeurt vooral door warmte, daar heeft koud water uit de lucht een veel minder drastische invloed op. Dus die uitdrukking over smelten zou beter passen in hartje zomer, als het niet te harden is van de hitte. Maar regent het, dan kun je beter zeggen dat er nog nooit iemand in de regen is opgelost. Dat geeft een veel nauwkeuriger beeld en omdat het nauwkeuriger is, is het ook leuker, vind ik zelf. Maar zij vond van niet. Ze gaf me wel

gelijk, maar ze vertikte het om terug te komen van haar dwaalweg, laat staan dat ze haar leven beterde. Ze had haar uitdrukking al zo vaak bij regen gebruikt en daar was nog nooit iemand over gevallen. Dus ze zag geen reden om er nu een probleem van te maken. Eigenlijk vond ze het maar vervelend dat ik aan een vaststaand gegeven tornde, net als de bakkersvrouw. En net als mijn broer. Zoals het was, zo was het goed.

Als ik zo doorga met het ontmaskeren van dit soort onnauwkeurigheden, dan zal op een zeker moment in de toekomst niemand meer iets van me begrijpen. En eigenlijk zou dat wel zo symmetrisch zijn, want in feite heb ik op mijn beurt nooit veel begrepen van de mensen om me heen. Ze maken zich druk over van alles waar ik de moeite niet voor neem. Van de kleine dingen die ik met bewondering bekijk, zoals een mooie redenering, al heeft die niets met de werkelijkheid te maken, kunnen ze daarentegen niet genieten.

Mensen vertellen me steeds dat ze vooral graag willen dat iets nut heeft. Waarschijnlijk kunnen ze daarom meestal ook niet veel beginnen met kunst. Met kunst kun je geen bruggen bouwen. Laatst deed een vriendin van me verslag van een dagje Kröller Müller. Nadat ze de collectie had bekeken had ze, alleen op de wc, twee lege toiletrolletjes naast elkaar gezet en zich verwonderd afgevraagd of dat nou ook kunst was. Eigenlijk kon ze geen verschil ontdekken. Ze vertelde het smalend, want blijkbaar vond ze die twee rolletjes tegen elkaar geen kunstwerk, terwijl ze dat in mijn ogen wel degelijk waren. Die twee rollen tegen elkaar hadden haar iets te vertellen over het wezen van de kunst. Maar zij besloot om niet te luisteren. Ze besloot dat ze kunst niet begreep en dat het dus niet voor haar werd gemaakt. Ze gaf op, zonder te weten hoeveel leuke dingen er te ontdekken zijn. Een collega van me maakte het trouwens nog bonter dan zij. Hij ventileerde zijn mening op de hoge toon van mensen die iets hebben bedacht over een onderwerp waar ze in feite helemaal geen verstand van hebben. Hij was stellig in zijn mening dat, jawel, kunst in feite kunde is. Hij zei het echt en hij geloofde het nog ook. Werkelijk! Hij stelde kunst zomaar gelijk aan ambacht. Bovendien geloofde hij dat kunst altijd mooi moest zijn. Want waarom zou je anders kunst maken? Schoonheid als nut van de kunst, dat is toch een wel heel achterhaald idee. Niet dat kunst niet mooi mag zijn. Zeker, kunst mag mooi zijn, maar vooral moet het spannend wezen. Het moet iets met je doen. Of het moet op andere kunst reageren, zodat de kunst blijft ronddraaien, ontwikkelen en spannende dingen blijft uitscheiden. Zo is alle saaie kunst bedoeld om nog meer kunst te genereren. Want meestal zijn er mensen die in al die saaie troep weer leuke ideeën kunnen vinden. Daar borduren ze op voort. Of ze vinden het gewoon beledigend verschrikkelijk wat een ander heeft gemaakt, en dan gaan ze er tegenin. Aangejaagd door hun afschuw maken zij misschien iets dat aanspreekt. Zo werkt het en zo

werkt het goed. Die collega was trouwens ook luidkeels van mening dat het kunstenaarsvolk werkschuw is. En wat ze tegenwoordig produceren is het aanzien niet waard. Waarna hij nog even schamper met een andere collega over het urinoir van Duchamps lachte. Ze maakten zich vooral vrolijk over de mensen die nog steeds veel geld betalen om een ordinaire piespot te zien. Het was toch gewoon een piespot! Piespotten kun je in elke plee bewonderen. Daar kun je er ook nog je blaas in legen! Ze begrepen niet hoe briljant het was geweest om die piespot tot kunst te verheffen door hem op een sokkel te plaatsen en in een museum te zetten, ook al was het inderdaad een bespottelijk idee. Maar overigens deden ze met hun spot meer recht aan Duchamps dan ik ooit zou kunnen. Na zoveel jaar zijn er weer twee mensen ingetrapt.

Toch begrijp ik ze niet.

Het zou niet minder dan goed zijn als ik mezelf van het leven zou verlossen. Want ik ben mislukt en ik moet eraan geloven dat ik de rest van mijn leven onbeduidend zal blijven. Op zichzelf is daar niks mis mee, want er zijn massa's mensen die onbeduidend blijven, alleen had ik mezelf daar boven gesteld. Niet openlijk natuurlijk, want dan laat je je kennen als arrogant, maar in mijn diepste gedachten heb ik mezelf wel degelijk verheven gevoeld. Nu borrelt daaruit het pijnlijke bewustzijn op dat het betekenisloos is om boven de massa te zweven als er niemand omhoog kijkt. Want als er niet naar je omhoog wordt gekeken, dan weet je eigenlijk helemaal niet of je er wel boven zweeft. Als je er boven zit, waarom kijken de mensen dan toch op je neer? Zonder erkenning zweef je alleen in je eigen fantasie en verder loop je gewoon tussen het klootjesvolk. Dat is mijn realiteit, terwijl ik altijd heb gedacht dat als ik maar stug mijn eigen weg blijf volgen, stug aan de kwaliteit blijf werken, alsmaar verder, dat die erkenning dan niet kan uitblijven. Iemand die zo getalenteerd is als ik, moet op een gegeven moment toch boven komen drijven. Maar nu ben ik de veertig gepasseerd en niemand heeft ook maar enige belangstelling voor wat ik produceer, niemand wil het hebben, niemand wil het lezen, niemand kijkt naar de toeren die ik uithaal, dus kan ik net zo goed al die andere mislukte schrijvers achterna springen. Jammer dat Jeroen Brouwers zijn boek over zelfmoord in de Nederlandse literatuur al heeft geschreven, anders had ik daarin misschien een plaatsje kunnen krijgen. Hoewel ook daarop in feite weinig kans zou bestaan, omdat zo'n plaatsje toch een eervolle vermelding betekent. Die moet je eerst verdienen door zichtbaar te zijn. Ik heb dan wel een website waar iedereen kan lezen wat ik schrijf, maar die valt nauwelijks op in de overweldigende hoeveelheid sites die het web rijk is. Zichtbaar maakt mijn website me niet.

Om die zichtbaarheid te bereiken heb ik ook nog een andere weg bewandeld. Ik heb mijn werk opgestuurd naar uitgeverijen. Daarbij ben ik, dat moet ik toegeven, niet zo vasthoudend geweest als ik volgens de deskundigen had moeten zijn, maar wat mij betreft is het genoeg. Vier boekbedrijven heb ik op mijn manuscript getrakteerd. Twee kleinere, twee grote. Dat zou voldoende moeten zijn. Zeker vier mensen lezen wat ik heb geschreven, dacht ik toen. Daar moet er tenminste één tussen zitten die een goede tekst herkent als hij of zij er een leest. En als ze er niets in herkennen, dan moet ik mijn conclusies trekken. Dus heb ik op de printer van mijn redactie alle pagina's in viervoud uitgedraaid en heb het zaakje, samen met vier keurige brieven, op de post gedaan, waarna het wachten begon. Van tevoren had ik al gelezen dat de molens van uitgeverijen langzaam draaien. Op verschillende websites wordt de schrijver gewaarschuwd dat de wachttijd kan oplopen tot maar liefst

vier maanden. Die tijd moest ik zien door te komen, samen met alle gedachten die zich in mijn hoofd verdrongen. Om dat in goede banen te leiden, probeerde ik vanaf het begin elke hoop op een positief antwoord de kop in te drukken. Wat moeten ze met mijn werk, herhaalde ik tegen mezelf. Wat ik geschreven heb is niet leuk. Er is geen publiek voor, want zoals ik schrijf, zo schrijft men tegenwoordig niet. Zoals ik denk, zo wil men tegenwoordig niet denken. Maar hoe goed ik dat ook probeerde vol te houden, het was een gevecht dat ik niet kon winnen. Je kunt je werk nu eenmaal niet opsturen naar een uitgeverij zonder stiekem te hopen op een toeschietelijke reactie. Waarom zou je het anders opsturen? Al zouden ze me alleen maar willen spreken, om daarna toch af te zien van publicatie. Dat was het minste dat kon gebeuren. Of ze mijn werk nou leuk vonden of niet, ze konden er niet omheen dat het goed was. Dat kon niet.

Eigenlijk al heel snel nadat ik die manuscripten had opgestuurd, lag de eerste brief op de mat. Zo snel? Dat kon niets goeds betekenen, want over positieve antwoorden moet men langer nadenken. En inderdaad, mijn werk paste niet in het fonds van de uitgeverij. Nou ja, daar kon ik mee leven. Ik had immers nog drie ijzers in het vuur, ijzers die me bovendien beter pasten. Maar een dag later vond ik alweer een uitgeversbrief achter mijn deur. Ook die was te vroeg. Deze keer zat er wel een teleurstelling voor me in de envelop, want deze afwijzing was van de uitgeverij waarop ik de meeste hoop had gevestigd. De brief zelf begreep ik niet direct. Ze voerden als bezwaar tegen mijn werk aan dat ze zich niet konden vinden in de stijl waarin het werk was geschreven. Weliswaar was dat, zo schreven ze, een subjectieve reden, maar om tot een goede samenwerking te komen moest er toch enthousiasme bestaan bij beide partijen. Tot slot hoopten ze dat ik elders wel aansluiting zou vinden. Dat laatste was natuurlijk uitstekend, maar hun bezwaar tegen mijn werk sloeg nergens op. Ik moest de zin nog een keer lezen, en nog eens. Ik raakte er van in de war. Ze gaven helemaal geen bezwaren tegen mijn werk. Ze konden zich alleen niet vinden in mijn stijl, maar dat is geen bezwaar tegen het werk zelf, dat ligt aan de lezer. Van die zin klopte helemaal niets. Die mensen konden niet eens omgaan met taal. Geen wonder dat ze me afwezen. Dat was maar goed ook, anders had ik ze zelf moeten weigeren! Met zo'n uitgeverij wilde ik niets te maken hebben! Tot ik me bedacht wat ik door mijn oogkleppen nog niet had opgemerkt, dat zij een heel ander uitgangspunt hebben dan ik. Ik ben de schrijver, dus ben ik gericht op de tekst. Maar zij zijn uitgevers en dus richten zij zich op het uitgeven. Vandaar de spraakverwarring. Het bezwaar dat ze vermeldde was niet zozeer een bezwaar tegen mijn werk, als wel tegen het in productie nemen ervan. En dan hadden ze natuurlijk gelijk. Ook ik heb liever een enthousiaste uitgever dan een onverschillige. In ieder geval schreven ze niet dat ze mijn werk niet goed vonden. Impliciet zeiden ze zelfs dat het objectief gezien aan de

maatstaven voldeed. Ze hadden immers geen objectieve redenen voor hun afwijzing. Anders hadden ze die wel gegeven, om niet te hoeven terugvallen op hun subjectiviteit. Dat gaf me weer een zekere hoop. Of in ieder geval geen reden tot wanhoop, wat ook al heel mooi was in mijn situatie.

Na deze twee brieven bleef het een hele tijd stil. Daarin werd het steeds spannender. Ik realiseerde me steeds beter dat een positief antwoord mijn leven volkomen zou veranderen. Er zouden zich nieuwe mensen aandienen, nieuwe dingen, een nieuwe gemoedstoestand, nieuwe mogelijkheden, een nieuw tijdperk. Dat nieuwe zou ik verwelkomen met alle voors en tegens die er aan vast zouden blijken te zitten, want alle nieuws is beter dan het tot pulp herkauwde oude. Maar of ik dat nieuwe zou mogen verwelkomen, hing helemaal af van die onbekende mensen die me misschien op dit moment aan het beoordelen waren. Zelf had ik daar geen enkele invloed op. Ik wist niet eens of ze mijn werk al gelezen hadden, of dat het nog ergens onder op de stapel lag. Soms zag ik in de statistieken van mijn website dat iemand via mijn naam in een zoekmachine op mijn pagina's terecht was gekomen. Dat zou iemand van de uitgeverij kunnen zijn geweest, want het spreekt eigenlijk voor zich dat je de naam intikt in Google zodra je een brief en manuscript op je bureau krijgt gedeponereerd. Zelf zou ik dat zeker doen, want het is een goede manier om nog wat meer te weten te komen over het vlees dat je in de kuip hebt. Als zij het waren die me vanuit de statistieken zo mysterieus aanstaarden, dan hadden ze nog wat extra teksten gelezen. Zo waren ze er in ieder geval achter dat ik een regelmatig schrijver ben. Dat is goed. Aan de andere kant staan op mijn website allerlei kleine en onbegrijpelijke stukjes, waardoor ze zouden kunnen worden afgeschrikt, dat lag helemaal aan de gevoeligheid van de redacteur. Ik kon nergens zeker van zijn, het bleef een dubbeltje op zijn kant. Bovendien wist ik niet eens of zij het inderdaad waren in mijn statistieken. Het kon ook best familie zijn, of een nieuwsgierige oude vriend. Of misschien werd er helemaal niet naar mij gezocht, maar naar iemand met dezelfde of bijna dezelfde naam. Misschien waren ze bij de uitgeverij helemaal niet nieuwsgierig naar me, hadden ze mijn manuscript nog niet eens aangeraakt, lag het nog steeds op die stapel, of juist al op de stapel met afgewezen troep, waarvan de auteurs, de broddelaars die deze hoop oud papier bij elkaar hadden geschreven, zo snel mogelijk uit de droom moesten worden geholpen. Zulke gedachten zijn niet productief, maar ze komen bij je naar boven als je lang moet wachten. En dit was niet zomaar wachten, dit was wachten op een oordeel over mijn leven. Alles hing af van die beslissing. Als ze ja zeiden, was dat zowat het belangrijkste wat er in mijn leven kon gebeuren. Zeiden ze nee, dan gingen al die mooie nieuwe dingen aan mijn neus voorbij en gebeurde er niets.

Elke middag als ik van mijn werk naar huis reed was er de mogelijkheid dat de derde brief op de

mat lag. Zolang ik die nog niet had bleef de hoop bestaan, was de hoop niet uit te roeien. Misschien terecht, zo dacht ik. Al zou mijn boek nooit op de bestsellerlijsten komen te staan, mijn werk had wel kwaliteit en het bezat originele ideeën en beelden die goed waren uitgewerkt. Dat moesten ze kunnen zien. Evenmin was ik van plan om mijn werk in de steek te laten als het eenmaal was gepubliceerd. Ik zou ook op andere fronten van me laten horen. Eenmaal een publicatie achter je naam, worden de deuren waar je op staat te bonken ineens voor je geopend. Dan ben je schrijver en dus een serieuze gesprekspartner. Dan kun je eventueel columns en andere stukken gaan schrijven. Je kunt je mening geven, lawaai gaan maken, waardoor er weer een paar nieuwe mensen nieuwsgierig worden naar je boek. Bovendien hoopte ik stiekem op wat betere gesprekspartners. Tot nu toe heb ik het moeten doen met een sporadische discussie op internet. Maar de mensen die ik daar tref kennen de regels van het spel niet goed genoeg, dus kan ik ze aan alle kanten pakken op procedurele fouten en ze ondertussen wat inhoud in hun mik proberen te schuiven. Alleen zijn ze dan vaak geïntimideerd en willen ze niet meer met me spelen. Ze vinden me irritant en koppig, terwijl nou net zij het zijn die verblind worden door hun eigen standpunt. Je moet geen discussie aangaan als je uit alle macht aan je eigen standpunt wilt vasthouden, dan moet je op je kamer blijven en het voor jezelf herhalen. In een discussie behoort je te luisteren naar wat de ander te zeggen heeft om daarmee je eigen standpunt verder aan te scherpen. Zo zou de instelling moeten zijn van mijn tegenstanders, maar op internet zul je lang tevergeefs zoeken naar mensen die daar toe in staat zijn. Ze schreeuwen en schelden en beschuldigen, terwijl ik toch alleen maar reageer op hun argumenten die gewoon niet goed genoeg zijn, niet sluitend, niet overtuigend. Ze kunnen hun opponent geen gelijk geven, iets waar ik me daarentegen helemaal niet te goed voor voel, als ze een keer toch gelijk blijken te hebben. Gelijk geven is geen nederlaag, dat hebben ze niet door. Gelijk geven is een teken van kracht. Je geeft de ander wat ruimte zonder bang te zijn er zelf slechter van te worden. Want al heeft die ander gelijk, dat wil niet zeggen dat ik ongelijk heb. Ik kan het me rustig veroorloven om toegeeflijk te zijn, omdat ik bereid ben mijn standpunten te wijzigen als dat nodig is. Gelijk geven maakt geen einde aan de discussie en bovendien is het goed mogelijk dat we allebei gelijk hebben en dat het allemaal een simpele kwestie is van perspectief. Wees nu dapper, waarde opponent. Ik heb uw gelijk toegegeven, geeft u nu het mijne toe, of kom alsnog met sluitende argumenten waarom ik onzin bazel. Maar dat kun je niet vragen op internet, omdat die mensen alleen maar geïnteresseerd zijn in wat ze zelf zeggen. Wat kan hen die andere perspectieven schelen. Ze weten al hoe de vork in de steel zit en dat willen ze maar wat graag met me delen. Dus lopen discussies op internet uit op niets. Ik heb gelijkwaardige partners nodig, mensen die de regels kennen en willen volgen,

misschien zelfs een tegenstander die een beetje verbeelding kan leggen in zijn denken. Met een publicatie achter mijn naam zou ik het een paar divisies hogerop kunnen gaan zoeken, bij mensen die ik niet omver kan blazen zonder dat ze het merken, die het me met argumenten moeilijk kunnen maken, in plaats van met onverschilligheid. Wat een feest zou dat zijn!

Uiteindelijk hebben deze vooruitzichten vier maanden lang in mijn achterhoofd opgesloten gezeten. Vier maanden heb ik me ook de brieven voorgesteld die ik zou krijgen. “We vinden interessant wat u schrijft en we willen graag met u praten. Wat overigens nog niet wil zeggen dat we al iets hebben besloten.” En dan moest er natuurlijk een gesprekje volgen met een redacteur, of beter nog, met een uitgever, waarin ik zou vertellen dat ze meer van me konden verwachten dan een bundeltje verhalen. Ik zou gaan deelnemen aan de publieke debatten. Ik heb nu eenmaal een wat afwijkende en misschien wel shockerende mening, dus exposure zou mijn boekje wel krijgen, waardoor het weer extra op zou vallen en meer verkocht zou worden. Bovendien schrijf ik meer dan dit. “Ik ben eigenlijk altijd aan het schrijven, ik ben ongelukkig als ik niet schrijf.” Met de kwaliteit zit het wel goed, blijkbaar, daar hadden zelfs de uitgevers die niet met me wilden praten geen klagen over. Dan bedacht ik wat ze zeggen zouden. “De stijl bevalt me.” Waarop ik zou antwoorden: “Grappig dat u dat zegt. Bij een andere uitgever dachten ze daar anders over.” “O ja? Nou, des te beter.” En verder: “Uw verhalen verwarden me een beetje. U zegt dingen waar ik het helemaal niet mee eens ben, maar ze horen er toch te staan.” Dat soort terloopse complimentjes spelde ik uit. Zelig eigenlijk, al dat gefantaseer, zeker als ik het achteraf bekijk.

Vier maanden lang heb ik me verder voor kunnen stellen wat ik op mijn werk zou doen als mijn boekje eenmaal uitgegeven was. Ik zou minder kunnen gaan werken, waardoor ik meer tijd zou krijgen om te schrijven. Die tijd kan ik goed gebruiken, want voor schrijven heb ik hele dagen nodig, met onafzienbare tijd, zeker tot aan de volgende middag toe. Om het creatieve proces in gang te zetten moet ik geen enkele verplichting of afspraak hebben, geen tijdsdruk, alleen maar mezelf, mijn ideeën en de taal. En voor het uitwerken van een boek moet ik me lange tijd kunnen concentreren, waarbij een werkdag op de redactie natuurlijk behoorlijk in de weg zit, dat zult u begrijpen. Als je morgen om zes uur op moet staan, dan ga je geen zwaar en vermoeiend proces opstarten. Dan ga je uitgeteld op de bank liggen met een afstandsbediening in je hand. Wat zou het heerlijk zijn om minder te werken. Helemaal stoppen hoeft nog niet direct, want dan zou ik ineens helemaal op mezelf zijn aangewezen, terwijl ik het toch wel fijn vind om wat regelmaat in mijn leven te hebben. En niet te vergeten zorgt werk voor contact met de buitenwereld, dat is zelfs voor een schrijver waardevol. Bovendien is het financieel geen goed idee om direct in het diepe te springen. Maar als

ik eerst één taak afstoot en misschien twee dagen minder ga werken, dan heb ik zelfs tijd genoeg om lezingen te geven. Dat wil ik met alle plezier doen, want een voorstelling is me wel toevertrouwd. Als de mensen dat eenmaal in de gaten krijgen, komt er vanzelf meer publiek en word ik vaker gevraagd. Dan krijg ik het drukker en meer betaald en kan ik weer minder gaan werken, waardoor ik meer tijd krijg om te schrijven wat ik schrijven wil. Op den duur wordt het dan misschien ook financieel mogelijk om helemaal te stoppen. In gedachten voerde ik al gesprekken met onze P&O-man, met mijn baas, zelfs met mijn beoogde opvolger, die het werk zou moeten overnemen dat ik niet meer wilde doen. Dan bleef dat tenminste in goede handen achter.

Verder was ik er nog steeds toe veroordeeld om, zeker de laatste twee maanden, elke dag als ik van mijn werk naar huis reed weer te bedenken dat er een brief op de deurmat kon liggen. En elke dag bedacht ik me dat er heel weinig kans was dat die brief er juist vandaag zou liggen, maar die brief móest toch een keer arriveren, dus móest er een dag komen dat ik thuis kwam en er toch een brief op de deurmat prijkte. Vandaag was net zo'n goede gok als morgen of volgende week. Want, zo wist ik mezelf te vertellen, als het eenmaal gebeurt is het ook een vandaag, geen bijzondere vandaag, maar gewoon een vandaag, net als vandaag. Dus kan het net zo goed vandaag. Zo ging het weken aan een stuk, waarin die brief er steeds niet bleek te liggen en waarin ik dus steeds verder kon met fantaseren. Uitgebreid kon ik er over twijfelen of ik de brief, als ik hem eenmaal had opgeraapt, direct zou openen, of dat ik hem nog dicht zou laten, om even de waan te behouden dat de brief positief was en anderzijds om het geluk, dat toch zou komen, even uit te stellen. Of zou ik hem zonder dralen open scheuren, om daarna opgewonden naar een vriend te rennen waartegen ik mijn mond al had voorbij gepraat en die dus wist dat ik zat te wachten. Die zou blij voor me zijn en ik zou er veel bier kunnen drinken en vrolijk uitrazen.

Toen kwam die dag. Ik reed naar huis, zoals altijd, parkeerde mijn auto, zoals altijd, liep naar mijn deur, zoals altijd, maakte die open, zoals altijd, alleen die dag vond ik een brief op de mat. En als je een brief op je deurmat vindt, dan lees je die direct. Daar kun je van tevoren dramatische fantasieën over hebben, maar zo gebeurt het nu eenmaal. Dus scheurde ik de envelop open en las. Daar had ik beter even mee kunnen wachten, dan had ik nog een minuut of twee langer kunnen genieten van mijn illusie. Dom natuurlijk. Hoe had ik ook kunnen denken dat ik goed genoeg was. Ze vonden mijn werk “niet goed genoeg”. Daar had ik het. Recht in mijn gezicht. Niet goed genoeg. Ik had om een oordeel gevraagd. Ik heb er een gekregen.

De laatste brief kwam daar snel achteraan en dat was weer een neutrale kwestie van “komt niet in aanmerking voor publicatie bij onze uitgeverij”. Die wilden me niet voor het hoofd stoten.

In ieder geval is er niets veranderd, de volgende dag gewoon weer naar mijn werk. Ik hoefde niet naar een vriend te rennen, mijn moeder niet te bellen, niet te praten met mijn baas. Helemaal niks. En toch denk ik nog steeds stiekem dat ze iets mislopen. Ik kan het niet helpen om te denken dat ze me gewoon niet kunnen plaatsen en dat ze me daarom niet herkennen. Ik hoor niet bij de knuffelige Partij van de Arbeid-wereld die in Nederland zo'n beetje standaard is, maar ik ben ook geen godsdienstfanaat en ik heb al evenmin een hekel aan moslims of Marokkanen. Ik haat iedereen even erg en dat kunnen ze niet begrijpen. Ze zullen het vreemd vinden dat ik in mijn werk een lans breek voor een kampbeul, dat ik het niet erg vind als er iemand wordt vermoord, dat ik niet pal sta voor de rechten van het slachtoffer, dat ik op het eerste gezicht geen enkel moreel besef bezit. Vervolgens zijn ze te lui om voorbij dat eerste gezicht te kijken. Ze begrijpen het niet en daarom wijzen ze me af. Ze zijn gewoon benauwd dat ze zich allerlei controverses op de hals zullen halen. Daar hebben ze geen zin in, dat risico nemen ze niet, ze blijven liever op veilige bodem. Dat is dom, want daardoor lopen ze iets mis. Zo mist de hele wereld mijn werk en dat is een gemis voor de wereld.

Zo denk ik er over. Maar jammer genoeg kan ik niet volhouden dat ik goed ben als de rest van de wereld het daar niet mee eens is. Dan zou ik trekjes krijgen van bepaalde Gallische bard. Ik kan wel zeggen dat het publiek te dom is voor mij, maar dat maakt ook van mijzelf een schlemiel. Teksten zijn er nu eenmaal voor een publiek, en als dat publiek ze niet leuk vindt, of ze niet kan volgen, of ze niet wil lezen, dan zijn het slechte teksten. Daar valt weinig meer over te zeggen. Ik kan er zelf kastelen en paleizen in zien, het blijven bouwvallige hutjes. En aan mijn stijl kan ik weinig meer veranderen. Die is samen met mij gegroeid, daar heb ik hard aan gewerkt. Al zou ik hem willen aanpassen om de uitgever te plezieren, dan hebben ze me nog niet verteld wat er mis mee is. Dus kan ik niets anders doen dan er aan blijven vijlen en schaven naar perfectie, naar waar ik zelf bewondering voor kan krijgen. Misschien verandert dat iets in hun ogen. Maar waarschijnlijk verandert er niets. Dat maakt me een mislukkeling die het verdient om een mislukkeling te zijn. Ik zink weg in de massa en voel dat de druk van mijn vinger krachtiger wordt, dat de haan zich spant.

Als kind heb ik nooit gedroomd over wat ik later worden zou, zelfs niet over politieagent of straaljagerpiloot. Vriendjes op school deden dat wel, maar ik vond ze toen al vreemd. Heel eventjes heb ik meubelmaker willen worden, net als mijn grootvader, echt ambachtelijk, want dat vond ik mooi. En toen we eens een kist appels waren gaan kopen op een appelboerderij, bedacht ik appelboer. De grote en rustige eigenaar van het uitgestrekte bedrijf vond ik geweldig, zoals hij wilde ik later ook zijn. Maar ik ben geen appelboer geworden en ook geen meubelmaker. Schrijven doe ik wel, dat sluimert al vanaf de kleuterschool in me, toen ik, net een paar letters machtig, verhaaltjes schreef van een paar zinnen. Dat schrijven van verhalen ben ik met grote tussenpozen blijven doen. Een van mijn verhalen, dat ik schreef toen ik een jaar of acht was, heeft zelfs de krant gehaald. Ik vind het nog steeds leuk. Op een vreemde manier wijst het vooruit naar hoe ik later zou gaan denken. Bij het schrijven ging het me niet eens om het verhaal zelf. Het verhaal was onderdeel van een groter werk, een soort beeldverhaal. Ik tekende het uit op een langgerekt stuk papier, dat ik aan twee keukenrollen vastmaakte en installeerde in een televisie, gemaakt van een kartonnen doos. Op de juiste plaats in het verhaal draaide ik de volgende tekening tevoorschijn, waardoor een complete show ontstond. Toen die af was heb ik thuis een voorstelling gegeven, met voorspelbaar groot succes. De volgende dag heb ik het in de klas laten zien, waarna ik mijn kunstje ook in de rest van de school mocht vertonen. Applaus was mijn deel, en een groot aantal navolgers die in mijn voetsporen ook succes probeerden binnen te halen. Alleen deden ze dat stevast met minder leuke verhalen en met minder mooie tekeningen, omdat zij het deden voor het resultaat, terwijl ik het had gedaan om het doen zelf. De rol met tekeningen en de kartonnen televisie zijn verloren gegaan, maar het verhaal herinner ik me nog goed. Het gaat over koning Bierbuik, een koning die lang geleden regeerde over een ver land en die heel veel bier dronk. Op een dag kwam de grootvizier de troonzaal binnen snellen en viel op zijn knieën voor de koning. “Het is verschrikkelijk, gruwelijk, ongelooflijk”, jammerde hij met smart en spijt. “Het bier is op. In het hele land is geen druppel meer te krijgen.” “Wat!?”, schreeuwde de koning woedend. “Geen bier meer! Dat zal je duur komen te staan. Als je morgen geen bier voor me hebt, dan gaat je kop eraf!” De grootvizier droop af en bedacht snel een plan. Hij ging naar de haven, naar de kapitein van het koninklijke schip. Tegen hem zei hij: “We varen uit, zoeken een schip vol bier, enteren het, stelen het bier en gaan naar de koning. Dan worden we allebei helden en rijkelijk beloond.” “Goed plan”, antwoordde de kapitein. “Trossen los, hijs de zeilen!” Zo gezegd zo gedaan. Ze kozen het ruime sop en na heel lang varen zagen ze

eindelijk een zeil aan de horizon. “Alle hens aan dek, slijp de zwaarden, laadt de geweren, zet de wreedste grijns op je gezicht, we gaan aanvallen.” Ze voeren naar het schip, enterden het, joegen de bemanning over de kling en gingen naar het ruim. Maar daar vonden ze geen bier. Daar vonden ze goud! Veel goud. Glanzend goud, dat hen op slag alles deed vergeten. Ze zeilden terug naar de haven en gingen opgewonden naar de koning. “Koning, koning, kijk toch eens wat we voor u hebben!” Maar toen de dorstige koning al dat goud zag en geen bier, werd hij laaiend woest. Hij liet de grootvizier en de kapitein onthoofden en stuurde iemand anders eropuit om bier te halen.

Dat was mijn eerste echte verhaal. Ik kan er nog steeds om glimlachen. Toen al had ik het niet zo op de goede afloop.

Het volgende verhaal waar ik succes mee boekte, ging gek genoeg over zelfmoord. Ik was toen vele jaren en verhalen verder. Het was geschreven als de laatste brief van mijn hoofdpersoon, waarin hij uitlegde waarom hij het ging doen. Ik laat hem vertellen dat zijn vriend dood is, die hem aan het leven bond, en dat hij zonder die vriend is weggezakt in een isolement. Dat verhaal heb ik in de schoolkrant gezet, zonder mijn naam erbij, omdat ik geen zin had in gedoe achteraf. Dat was maar goed ook, want een godsdienstleraar schijnt na lezing hoofdschuddend te hebben gezegd dat de schrijver dringend hulp nodig had. Hij verkeerde in de veronderstelling dat die droevige hoofdpersoon werkelijk bestond en geen moment overwoog hij dat er fictie in het spel kon zijn. Later, op een feestje, onthulde ik de identiteit van de schrijver aan een meisje dat me net had verteld dat ze verhalen schreef. Ze was diep onder de indruk en wilde niet meer praten over haar eigen werk. Die bewondering werd overigens minder toen ik vertelde dat ik tijdens het schrijven helemaal niet depressief was geweest, zelfs vrolijk. Dat verbaasde haar. Ze zat dan ook ik de depressieve fase van haar leven en waarschijnlijk kon ze op dat moment niet veel meer begrijpen dan dat het leven vreselijk was. Ze kon het niet vatten dat ik in een opgeruimd humeur ben als ik schrijf, ongeacht of ik een vrolijk personage heb bedacht of een depressief.

Lang daarvoor, maar met veel minder succes, schreef ik vele pagina's vol over twee geliefden die moesten vluchten voor de Hunnen. Dat was mijn kopie van de historische kinderboeken die ik in die tijd graag las. Nog meer pagina's telde het verhaal dat ik voor mijn lerares Nederlands schreef. Ze had ons de opdracht gegeven om een spannend verhaal te schrijven, en daarop pende ik meerdere hoofdstukken op papier. Achteraf kreeg ik een eervolle vermelding, maar ik vermoed dat die waardering meer werd ingegeven door de kwantiteit dan door de kwaliteit. Het was misschien leuk gedaan, maar verre van origineel. Ik had het verhaal helemaal geconstrueerd in de geest van Ludlum, wiens boeken ik verslond. Alle elementen had ik gejat, al had ik ze wel verkleind en

versimpeld om ze in mijn minder omvangrijke geheel te laten passen. Ongetwijfeld was dat een goede schrijfoefening, maar om schrijver te worden moet je vroeger opstaan. Wie schrijver wil worden kan bijvoorbeeld luisteren naar het advies dat Roald Dahl ooit eens heeft gegeven. Hij raadde kinderen aan om vooral zo comfortabel mogelijk te gaan zitten. Zelf had hij het wat dat betreft goed voor elkaar. In zijn tuin had hij een heel huisje ingericht voor het schrijven. Hij liet het zien aan de mensen van de televisie. Aan het interieur te zien had zijn vrouw er niets in de pap te brokken, haar had hij het grote huis gelaten. Het tuinhuis was helemaal zijn terrein. Ik zie vooral zijn stoel nog goed voor me, een ouderwetse leunstoel. Daarin ging hij zitten om vervolgens een plank voor zich op de leuning te leggen, zijn schrijfblad. In de stoel had hij een gat gemaakt, waarin juist de bult op zijn rug paste. Zo raakte die bult niet het leer van de stoel en werd hij er dus niet door afgeleid. Ik stel mij voor dat het gat er eerst nog niet zat, terwijl hij al wel zijn plaats had gevonden in het tuinhuis en de stoel. Heerlijk zat hij daar te schrijven, zo rustig had hij nog nooit gezeten, lekker ongestoord in zijn eigen domein. Maar toen het genot om het nieuwe comfort gewoner voor hem werd en zijn concentratie groter, begon hij zich weer te ergeren aan die bult op zijn rug, die hem dwong om steeds van houding te veranderen. Dat heeft hij ongetwijfeld even voor lief genomen, zich steeds anders schikkend om de irritatie zo veel mogelijk te vermijden. Want je steekt niet zomaar een mes in je mooie meubels. Tot hij zich op een dag realiseerde dat de stoel, waarin hij zo heerlijk zat en waaraan hij zich zo had gehecht, geen heilig voorwerp was. Voor het schrijven moest alles wijken en om er ruim baan aan te geven was alles geoorloofd. Tegen die tijd zal de bult zo'n bron van ergernis zijn geweest dat hij direct na deze ontdekking naar het huis is gelopen om er een mes te pakken. Een keukenmes, waarschijnlijk, want waar haal je anders in de gauwigheid snijgerei vandaan. Met dat snijden zal hij vervolgens zeker een halve dag bezig zijn geweest. Eerst heeft hij voorzichtig een klein gat gemaakt, in een poging toch zo veel mogelijk van de stoel te sparen. Dan is hij gaan zitten om te proberen hoe het past, om er achter te komen dat nu ineens vervelende randen tegen zijn pijnlijke bult schuren en hij het probleem dus alleen maar heeft vergroot. Maar een weg terug is er niet meer. Hij kan alleen maar verder. Er zit niets anders op dan rigoureuzer te werk gaan. Het gat moet wijder en dieper. Tegen de avond, na een middag snijden en proberen, is hij redelijk tevreden. Het zit veel beter zo, dus morgen kan hij gewoon weer aan het werk. Maar in de schrijfdagen die volgen moet hij nog regelmatig het mes hanteren. Je zit immers niet altijd hetzelfde en je wilt toch ook in je meer zeldzame houdingen ongestoord kunnen werken. Ik stel me dan ook een behoorlijk gat voor in die stoel. Maar dat kan komen doordat die bult in mijn verbeelding nogal fors is uitgevallen. Over de ware grootte is mij echter niets bekend, noch over de

precieze plaats.

Naar aanleiding van dit beeld van de beroemde kinderboekenschrijver stel ik mij de kinderen voor die zijn adviezen opvolgden. Ze bezetten de stoel van vader en leggen een plank voor zich op de leuningen. Maar waar die voor Roald Dahl precies goed lag, ligt die voor hen natuurlijk veel te hoog. Op aanraden van moeder gaan ze met kussens in de weer, zodat ze hoger komen te zitten. Als dan uiteindelijk alles redelijk op orde is en alle drukte ze achterlaat met een papier voor hun neus en een pen in de hand, dan blijkt ineens dat de grote schrijver helemaal niets heeft gezegd over het vervolg, het schrijven zelf. Want schrijven betekent dat je iets helemaal schept uit jezelf en verder uit het niets. Daar zijn die volgelingen van Dahl niet op voorbereid. Dus komt er een abrupt einde aan het schrijvertje spelen. Dan blijkt het hele advies van Roald Dahl volstreekte kullekoek. Kinderen die schrijver willen worden moeten gewoon gaan schrijven, daar heeft comfort weinig mee te maken. Kinderen worden nu eenmaal een stuk minder gehinderd door hun lichaam dan oude mannen met bulten op hun rug. Zelf dacht ik altijd dat ik zijn raad keurig opvolgde als ik aan mijn bureau zat, want daar voelde ik me op mijn gemak. Maar als ik aan het wandelen ben, dan ga ik gerust op mijn hurken zitten om zinnen neer te schrijven. Staat mij een wat langer stuk voor de geest, dan weet ik waar bankjes zijn en desnoods neem ik op de stoeprand plaats. Dat is comfortabel genoeg. Het zal voor mij nog wel een tijdje duren voordat ik aan leunstoelen en messen moet gaan denken. Schrijven is dan ook niet in de eerste plaats afhankelijk van comfort. Het heeft vooral te maken met taal. Als je schrijver wilt worden, moet taal voor je gaan leven. Wil je schrijven, dan moet jouw taal scheppend worden. Je moet naar de taal luisteren, zodat het je problemen op kan lossen. De eerste keer dat ik dat echt ervoer was ik een jaar of twintig. Ik was op zoek naar de zin van het leven, een raadsel dat je opgelost moet hebben voordat je met andere raadsels uit de voeten kunt. God had ik al lang en breed op een zijspoor gerangeerd, maar een goede vervanger had ik nog niet gevonden. Dus lag de volstreekte zinloosheid op de loer, waar ik evenmin aan wilde geloven. Zo dubbend liep ik door de bossen, tot ik in een onbewaakt moment uitriep: “Niets heeft zin, dus heeft alles zin.” Die zin hielp het probleem de wereld uit. Alles lag er in besloten. Ik hoefde alleen maar na te gaan wat die zin precies betekende, die zo achteloos aan mijn mond was ontsnapt. Ineens scheen daar in de bossen de zon en floten de vogeltjes. Wie weet zag ik een paar eekhoorntjes spelen in de bomen, een hertje keek me aan vanachter een boom. Het leven was mooi.

Voordien had ik de kracht van taal trouwens ook al ervaren, toen mijn eerste vriendin het een keer tussentijds had uitgemaakt. Sombor en neerslachtig zette ik mij die avond aan het schrijven. Maar toen ik alles opgeschreven had, was ik vol energie en zelfverzekerd. Die zelfverzekerdheid kon ik

zelfs zo lang vasthouden dat mijn vriendin weer wat in me begon te zien. Meisjes vinden zelfverzekerde jongens nu eenmaal leuker dan twijfelaars en kruipers. De taal had me er bovenop geholpen. Taal kan dat doen.

Dat ik Nederlands ben gaan studeren had trouwens helemaal niets te maken met eventuele ambities richting het schrijverschap. Ik wist gewoon niet wat ik moest gaan doen. Bovendien werd ik twee keer uitgeloot door de school voor journalistiek en wilde ik eigenlijk toch liever naar de universiteit. Daar had ik de keuze uit geschiedenis en Nederlands, verder had ik geen interesses die me langer dan een jaar zouden kunnen boeien. Het is Nederlands geworden, een keuze waar ik geen moment spijt van heb gehad. Tijdens mijn studie heb ik me uitstekend vermaakt en ook nog behoorlijk hard gewerkt. Ik heb literatuur leren begrijpen, wat me bij het schrijven natuurlijk best van pas komt. Maar schrijven leer je niet met een studie Nederlands, dat is een gedachte die even hardnekkig is als hopeloos onjuist. Schrijven en de studie hebben zelfs niets met elkaar te maken. Schrijven leer je alleen door het te doen, steeds weer, door nooit tevreden te zijn, door altijd bereid te zijn naar nieuwe oplossingen te zoeken en oude overboord te zetten, hoe getroffen de eerste opzet ook was, alles in dienst van de tekst. Schrijven leer je alleen door jezelf en je ego weg te cijferen. Zelf ben ik niet belangrijk, dat moest ik leren beseffen. Op de eerste plaats gaat het om de tekst, hoe die verloopt en vloeit, hoe de betekenis groeit, hoe de tekst zijn eigen betekenis maakt. Het gaat om de taal. Als je de taal trouw blijft dienen, dan is die taal grootmoedig tegenover haar dienaar, dat heb ik vaak mogen ervaren. Zo geeft de taal me regelmatig cadeautjes die ik niet kan negeren. Dan komen er zomaar opeens, door een paar toevallige woordjes, betekenisvelden bloot te liggen die het verhaal de rijkdom geven die een verhaal nodig heeft. Maar soms ook sluit ze juist een weg af die ik nou net wilde bewandelen. Dan moet ik niet koppig mijn eigen plan trekken, maar moet ik andere manieren en andere vormen zien te vinden om te vertellen wat ik in gedachten heb, wat mijn weg langer maakt en mijn gedachten verandert. Laat die gedachten maar veranderen, ze worden ook rijker van de ervaring. Andere keren verleidt de taal me. Dan lokt ze me verder op paden die ik oorspronkelijk niet van plan was te gaan. Ik laat me graag verleiden, want er zijn veel manieren om een verhaal te vertellen en ik hoef er maar één te vinden. Dus ga ik die andere weg naar misschien een ander doel. Het doet er niet toe welk doel dat is, als ik er aan het einde maar een tegen kom. En als ik onverhoopt toch mijn neus stoot tegen een doodlopend eind, dan kan ik altijd nog schrappen, want taal mag dan heilig zijn, wat ik geschreven heb is dat zeker niet. Schrap ik niet rigoureus genoeg, dan blijven er betekenissen rondzingen die ik helemaal niet in de tekst wil hebben. Dan is taal verraderlijk en me soms helemaal niet gunstig gezind. Ze dwarsboomt me als ik te eigenzinnig

wil zijn en te veel wil zeggen wat ik denk. Daarin heeft ze natuurlijk volkomen gelijk, want ik hoef geen moeite te doen om mijn mening te geven. Mijn ideeën resoneren in mij en in mijn woorden klinken ze door, dus in mijn teksten komen ze tot uiting, hoe ik het ook wend en keer. Het enige wat ik moet doen is de wil van de taal laten spreken. De taal heeft eigen wetten en schept haar eigen werkelijkheid. De taal is mijn god en de tekst is haar lichaam, dat zij in mij en door mij schept, haar dienaar. In ruil voor mijn diensten mag ik mezelf herkennen in haar werk en mag ik haar creaties de mijne noemen. Dat is het proces dat ik als schrijver moest leren beheersen en controleren.

Bovendien is schrijven gewoon keihard werk, gespeend van elke romantiek of mystiek. Alle elementen in een tekst moeten nu eenmaal naadloos in elkaar overvloeien, de ene zin in de andere, de alinea's, de onderwerpen. Dat kost hoofdbreken, telkens weer. Als iets niet goed is, dan moet ik het veranderen, wat op het eerste gezicht misschien simpel lijkt, maar als ik het een verander, dan past vaak het ander ineens niet meer op het daaropvolgende en moet ik nog meer veranderingen aanbrengen. Of ik gebruik in mijn veranderzucht precies een woord dat ik daar in de buurt al eens eerder heb gebruikt, waardoor ik die andere passage ook moet aanpakken, waarna weer een ander deel ineens in de lucht komt te hangen, zodat ik een nieuwe alinea moet schrijven om dat in te bedden, die dan weer niet goed past op de daaropvolgende zin. Enzovoort enzovoort enzovoort. Het gezegde 'schrijven is schrappen' geeft in elk geval een veel te simpele kijk op de zaken. Dat kan alleen maar opgaan voor notoire veelschrijvers met een goddelijk talent, die in de eerste kwalitatief hoogstaande schrijfvloed zo veel neerpennen dat ze er alleen maar tekst uit hoeven weg te slaan en te schaven om uit het ruwe materiaal als het ware een goede tekst te houwen. Al moet ik natuurlijk toegeven dat ik doorgaans heel wat moet schrappen, hele alinea's bijvoorbeeld, maar ook woorden binnen zinnen die verder mogen blijven staan. Als ik mijn gedachtegang voor de eerste keer op papier zet, schrijf ik nu eenmaal wat te bloemrijk. Tegelijkertijd schrijf ik snel, want het hele verhaal moet er nog achteraan. Dus neem ik in die eerste schets niet genoeg tijd om de zaken uit te diepen. Dat kan later nog. Dan moet ik niet alleen schrappen, maar ook bijschrijven. Wat het gezegde wel voldoende duidelijk maakt is dat je geschreven tekst nooit mag aannemen als een gegeven en dat je altijd bereid moet zijn om er veranderingen in aan te brengen, als het geheel daar om vraagt. En dit staat me natuurlijk alleen zo helder voor ogen doordat ik het zelf heb ervaren, steeds maar weer, iedere keer opnieuw.

Die ervaring heb ik eerst moeten opbouwen, die had ik nog niet toen ik studeerde en alleen gedichten op papier kon krijgen. Geen al te beste gedichten trouwens, zo bleek later, maar in mijn dichten was ik in ieder geval aan het spelen met taal, wat ik heb uitgebouwd tot mijn stijl. Het eerste

gedicht waar ik tevreden over was klonk heel simpel.

Het is het dwaallicht

wat ik erken

Lang heb ik erover lopen twifelen of ik 'dat' of 'wat' zou schrijven. Het is 'wat' geworden. Naar mijn idee verruimt dat de betekenis. Daar ging het om, om de ruime betekenis. Ik erken iets als leidraad en dat iets staat nooit stil, leidt nergens heen, is misschien niet eens altijd hetzelfde licht. Juist daarom erken ik het. Laat iedereen er maar bij bedenken wat hij wil, de mogelijkheden met het dwaallicht zijn eindeloos omdat het je overal naartoe kan lokken. Dat maakte het gedicht simpel maar doeltreffend, in ieder geval voor die fase van mijn prille schrijverschap. Gedichten maken was trouwens naast het tellen van vrachtauto's een van mijn neuroses in de tijd na mijn derde relatie. Uit die tijd stamt ook het gedicht waaraan ik me lange tijd heb vastgeklampt, een gedicht dat me duidelijk vertelde dat ik iets kon en dat ik dus moest doorgaan met mijn woorden. Het was een gedicht over woede en het heet *Boos*.

Hoog bloed wervelt op slaat uit

ranselraast door de kamers

kookt een bord tot pulp

koelt op aanrecht en kasten

gaat liggen op de stoel

voor het raam maar buiten

zichzelf ontsteekt ze

geraakt in schuimbekken

en blind voor

niets

tegen de muur

Bij dit gedicht stel ik me het huis voor waar ik heb samengewoond met mijn vriendin. Zelf was ze op dat moment al weg. Het is een kleine sublimatie van mijn machteloze en zinloze woede die maar geen uitlaatklep kon vinden.

Pas na mijn studie ben ik weer verhalen gaan schrijven. Grotere verhalen, betere verhalen, verhalen

waar ik echt de tijd voor nam. Jaren heb ik er de tijd voor genomen, want elk woord moest op de juiste plaats, elke zin uit de vorige voortvloeien en in de volgende uitmonden. Steeds weer heb ik ze overgelezen en veranderd. Tot ik er van overtuigd raakte dat het proces oneindig door kon gaan. Daar ben ik trouwens nog steeds van overtuigd, maar dat weerhoudt me er niet van om de verhalen steeds weer opnieuw te lezen en steeds weer te veranderen. Het kan altijd beter en perfectie bestaat niet. Het mag vreemd klinken, maar dat vind ik een geruststellende gedachte. Dat fluistert me toe dat er altijd iets te schrijven zal zijn, ook als ik het even niet zie zitten.

Ik heb die verhalen geperfectioneerd en volwassen gemaakt. Tot op het punt van publiceerbaarheid. Volgens mij tenminste, want niet iedereen is het daarover met me eens. Dus heb ik al mijn tijd geïnvesteerd in iets wat nooit meer dan een hobby zal mogen heten. En dan mag ik van geluk spreken dat al dat werk nog een bijeffect had. Want tegenwoordig ben ik een goed tekstredacteur, wat ik zonder al die moeite nooit had kunnen worden. Dat is een zegening die telt. Alleen wil ik niet in de eerste plaats een goed tekstredacteur zijn. Ik ben liever een schrijver die naast zijn werk ook teksten van anderen redigeert. En daarbij is het wat mij betreft helemaal niet nodig dat men mij huldigt als de beste schrijver ter wereld. Ik hoef de wereld niet te veroveren, ik wil er alleen een plaatsje in bemachtigen. Dat mijn naam over een eeuw niet genoemd wordt bij de uitverkiezing van het beste Nederlandse boek van de eenentwintigste eeuw, dat vergeef ik de mensen graag. Het is zelfs te hopen dat mijn boeken die titel niet verdienen. Voor de Nederlandse literatuur dan, want als mijn verhalen de beste zijn, dan betekent dat armoede voor de rest van de eeuw. Bovendien zal die uitverkiezing waarschijnlijk net zo'n vertoning worden als het deze eeuw is geweest. Ook nu heeft het volk gesproken. *De ontdekking van de hemel* is het beste boek van de twintigste eeuw. En al is het best mogelijk dat het volk daar gelijk in heeft, toch zal ik dat oordeel nooit van mijn leven aanvaarden. Ik vertrouw het volk niet. Ik denk niet dat het volk alle boeken heeft gelezen en dus geloof ik niet dat het in staat is om te beoordelen welk boek het beste is. Maar ik kan het volk ook niet corrigeren, aangezien ik al die boeken net zomin gelezen heb. Ik heb zelfs *De ontdekking van de hemel* niet gelezen, dus ik weet niet eens of het voor de titel in aanmerking komt. Om heel eerlijk te zijn, ik heb helemaal geen zin om het te gaan lezen. Het ontbreekt me volkomen aan motivatie, ik word er niet door aangetrokken. Misschien doe ik mezelf daarmee tekort, maar ook zonder dat boek zit ik niet om leesmateriaal verlegen. En de stapel waar ik nog doorheen moet bestaat heus niet alleen uit niemendalletjes. Ik moet *De man zonder eigenschappen* nog uitlezen, nog vijf boeken van *A la recherche du temps perdu*, *De bekentenissen van Zeno*, *Ulysses*, *Misdaad en straf*, *Oorlog en vrede*, om mee te beginnen. Ik ben nog wel even bezig voor ik

moet terugvallen op *De ontdekking van de hemel*. Dus vis ik naar mijn mooiste Nederlandse boek van de vorige eeuw in een vijver waarin onze grote Harry helemaal niet rondzwemt. In dat troebele water ontwaar ik bijvoorbeeld de boze volzinnen van Jeroen Brouwers in *Zonsopgangen boven zee* en in zijn eeneiige tweeling *Het verzonkene* en *Bezonken rood*. Het claustrofobisch effect van het eerste boek is onovertroffen, niet alleen in de lift, maar ook in de geest van de hoofdpersoon, Jeroen Brouwers. En met die andere twee boeken zet hij een heel ander soort literatuur neer, dat ratelt en raast maar ook ontroert door schoonheid. Verder zie ik net onder het oppervlak het berekenende werk van Frans Kellendonk voorbijglijden. De beelden- en ideeënrijkdom van zijn *Mystiek lichaam* kent zijn gelijke niet in dit taalgebied. Prul en haar prullenmand, de miljonair die zijn miljoen vereert als als een god, de muze van de geschiedenis die zich beknort over flikkerij en jodendom, allebei van hetzelfde overbodige laken een pak, AIDS als de mannelijke dynastie van de dood tegenover de vrouwelijke dynastie van het leven, de vele regenboogjes in de nevel van verschillende landbouwsputten als tekenen van al die individuele verbondjes, het is zomaar een greep uit wat me nu zo snel voor de geest komt. Bovendien staat Frans Kellendonk op eenzame hoogte in zijn behandeling van de taal, alleen Willem Brakman kan hem wat dat betreft bijhouden. Kellendonk is lichtvoetig, amusant, maar raakt toch altijd wat hij wil zeggen. Als derde vis in de vijver houdt Slauerhoff zich ergens schuil tussen het wier, met zijn lyrisch proza. Je hoeft geen opium te roken om visioenen te krijgen. Al wat je hoeft te doen is beginnen met lezen in *Het verboden rijk*, of in de bundel *Schuim en as*, met daarin juwelen als *Het eind van het lied*, *Larrios* en *De laatste reis van de Nyborg*. Dat is proza om te huilen zo mooi. Van *De ontdekking van de hemel* moet ik dat nog maar afwachten.

Overigens vind ik het sowieso onzin om dit soort dingen aan de meerderheid over te laten. Diezelfde meerderheid heeft ook bijna Pim Fortuyn verkozen tot Grootste Nederlander Aller Tijden, boven Willem van Oranje. Als ik me niet vergis was er zelfs een soort hertelling voor nodig om daar een stokje voor te steken, terwijl het een ronduit bespottelijk idee is om Pim Fortuyn te beschouwen als Grootste Nederlander Aller Tijden. Pim Fortuyn was een columnist in de politiek, die mooi kon praten en die door zijn hoofd is geschoten. Meer niet. Hij heeft die gezapige politiek een beetje opgeschud, maar daarvoor hoefde hij echt de Grootste Nederlander Aller Tijden niet te zijn. Een ietsje minder was ruim voldoende. Niet dat ik een hekel aan hem had. Helemaal niet. Ik vond hem eigenlijk wel leuk. Ik hield hem ook niet voor de racist die sommigen van hem maakten. Maar de Grootste Nederlander Aller Tijden is iets te veel eer. Dat hij daartoe bijna was verkozen laat weer eens de kracht, of liever de zwakte, zien van democratie. Dat zag je ook weer bij de verkiezing van

de beste film aller tijden. Daarbij koos het publiek voor *The Lord of the Rings*, ook al waanzin van het zuiverste water. Wat dan wel de beste film is hoeft u me niet te vragen, maar *The Lord of the Rings* is het in geen geval. Zelf dicht ik *Once Upon a Time in the West* grote kansen toe, maar ook *De zeven samoerai*. Ik wil mijn keuze echter aan niemand opdringen, dus stem ik niet. Ik kijk gewoon naar de films die ik graag zie en daar laat ik het bij. Zo niet het volk. Dat wil zijn stem maar wat graag laten horen, hoe dan ook en waar dan ook. Het heeft de mening al klaar. Daar hoeft het niet lang over na te denken, want de lading special effects die laatst zo overdonderd voorbij kwam ligt nog vers in het geheugen. Dat was prachtig, dus verder hoeft er niet te worden gezocht. Dat die mensen helemaal niets van film afweten, daar laten ze zich niet door weerhouden. Een Portugese journalist die in de krant werd geciteerd, is het wat dat betreft met me eens. Toen de Portugezen hun de oud-dictator Salazar kozen tot grootste Portugees, verzuchtte hij dat dat belachelijk was. Salazar versloeg andere grote Portugezen, zoals ontdekkingsreiziger Vasco da Gama en dichter Luis Vaz de Camoes. Maar om op hen te kunnen stemmen hadden de mensen wat zelfstudie moeten verrichten en dat was te veel gevraagd. Daar legt hij de vinger op de zere plek en zijn gelijk geldt ook de kiezers van de Grootste Nederlander Aller Tijden en het beste boek van de vorige eeuw. Mensen kozen zonder werkelijk verstand te hebben van wat ze kozen en vooral van wat ze niet kozen. Wie er hier als tegenargument op wijst dat hij of zij zich persoonlijk wel degelijk eerst goed heeft laten informeren, wil ik er fijntjes op wijzen dat hij of zij alleen geen meerderheid vormt, waarmee het voorbeeld als argument vervalst. Ik kan trouwens sowieso erg slecht tegen mensen die zo redeneren. Eerst komen ze met een algemene stelling, dan zeggen ze 'want' of 'omdat', om vervolgens een persoonlijk ervaring aan te voeren als argument voor hun stelling. Daarmee pogen ze dan het gebruik van die twee kleine maar belangrijke woordjes te rechtvaardigen. Daar slagen ze nooit in. Voor die taak is hun individuele voorbeeldje niet toegerust. Die last is veel te zwaar voor de iele schoudertjes. Maar ze zijn wel overtuigd van hun gelijk. En wat ik hier beschrijf komt niet sporadisch voor. Het gebeurt herhaaldelijk. Vaak zelfs. Het is algemene praktijk. Dat soort mensen, dat persoonlijke ervaringen zonder dralen omzet in algemene stellingen, heeft gewoon stemrecht voor de Tweede Kamerverkiezingen, net als de mensen die niet even wat studie verrichten voor ze hun stem uitbrengen. Van dat recht maken ze bovendien gretig gebruik, dus is het geen wonder dat het er bij die verkiezingen niet veel anders aan toegaat. In verkiezingstijd worden een paar onderwerpen als hoofdthema's aangewezen, waar iedereen dan een mening over denkt te moeten hebben. Waarna ineens Jan en alleman die eigen mening ook daadwerkelijk gaat ventileren, wat een volkomen onzinnig gekrakeel oplevert, want al die meningen zijn direct terug te voeren op geklaag,

dat vervolgens serieus wordt aangedragen in het landsbelang. “Want ik heb het zo meegemaakt, dat is een feit!” Vervolgens bouwen ze het elkaar gezellig na. Ik heb ze horen praten in kantines, kroegen en openbare ruimtes. “De regering heeft er een puinhoop van gemaakt”, zeggen ze, zonder even naar buiten te kijken om te verifiëren of het waar is wat ze zeggen. Buiten zouden ze kunnen zien dat het allemaal keurig is aangeharkt. Maar ze kijken niet naar buiten. Ze vangen vooral flarden op van lange discussies op tv en kunnen vervolgens alleen maar achter de sterkste sprekers aanlopen. Terwijl de beste sprekers lang niet altijd de beste ideeën hebben. De beste sprekers hebben alleen het beste gevoel voor retoriek, waardoor alles wat ze zeggen aannemelijk klinkt. Haal je de retoriek weg, dan blijven er in de regel alleen losse kreten over, zonder werkelijke samenhang. Alleen heb je verstand van zaken nodig om dat te herkennen, wat de kiezer over het algemeen niet heeft. Maar de kiezer heeft het recht om zijn mening te geven, dus geeft hij die, hoe onzinnig het gebazel ook wordt. Daarna gaat deze kiezer op hoge poten naar de stembus, want het is belangrijk om je stem te laten horen, het is de stem van het volk!

Zelf ga ik nooit stemmen. Ik heb geen verstand van politiek, dat durf ik best van mezelf te zeggen. Ik weet niet welke richting voor Nederland de beste is, dus kan ik daar ook geen stem over uitbrengen. Eigenlijk maakt het me niet veel uit waar we met het land heen gaan. Tegen de tijd dat we er aankomen zie ik wel weer verder. Ik vind het allemaal best. Wat mij betreft is het ene niet noodzakelijk beter of slechter dan het andere, want voordelen verdraaien zich in de regel tot nadelen en wat je eerst als nadeel zag kan zomaar een voordeel blijken. Het een is gewoon anders dan het andere en dus zul je er anders op reageren, maar het is niet meer of minder waardevol. Dus wat mij betreft zoeken die politici het zelf maar uit met hun politiek. Ze hoeven mij niet op het hart te drukken dat het belangrijk is om gebruik te maken van mijn democratisch recht. Wat mij betreft moeten ze gewoon doen waarvoor ze zijn aangenomen en mij laten ze beter met rust. Ik hoor wel wat ze hebben besloten in het belang van de natie, daar leg ik me keurig bij neer. Wat niet gezegd kan worden van mijn zeer gewaardeerde gemiddelde medemens, die alleen maar aan zichzelf denkt en die ineens merkt dat het belang van de natie hem een paar zuurverdiende centen kost, de zeikerd. Die heeft dan ineens door dat de politiek ook hem aangaat en dat hij altijd overal een mening over moet hebben, liefst voordat er in zijn portemonnee wordt gegraaid. Terwijl hij beter zijn budget kan aanpassen en verder kan gaan met waar hij mee bezig was. Want hij begrijpt niets van politiek. En als hij iets van politiek mocht begrijpen, dan zegt dat meer over de infantilisering van de politiek dan over het brein van deze gewaardeerde medemens. Wat mij betreft laat iedereen die er niets van afweet het bestuur over aan de professionals, dan kunnen die tenminste weer de taal gaan spreken

waar ze aan gewend zijn, zonder geforceerd 'gewoon' te willen overkomen. En dan kan de rest ook weer terug naar de dingen waartoe men zich geroepen voelt, of waarvoor men is aangesteld, of naar de dingen die men leuk vindt. Als dat dan toevallig een absolute monarchie oplevert, of een militaire dictatuur, dan moet dat maar. Zo gehecht ben ik niet aan de democratie. Democratie is gewoon een regeringsvorm, met voor- en nadelen, net als elke andere regeringsvorm. Dat die democratie hier al een tijdje redelijk goed functioneert doet daar voor mij weinig aan af. Wat natuurlijk tegen het zere been is van de massa's democraten om me heen, die zo veel vertrouwen hebben in hun systeem dat ze het evangelie zelfs actief verspreiden. De hele wereld aan de democratie! Als dat dan vervolgens een corrupte bende oplevert waar menig dictator jaloers op zou zijn, en als er zoveel slachtoffers vallen dat elke dictator er schande van zou spreken, in complete chaos die geen enkele dictator zou tolereren, dan nog begrijpen ze niet wat een idiote denkfout ze hebben gemaakt. Nee, dan zeggen ze dat het daar dan wel niet allemaal koek en ei is, maar er heerst nu in ieder geval democratie. Dat rechtvaardigt alles.

Maar wat zit ik nu ineens te bazelen over democratie en dictatuur. Dat is allemaal veel te ver van mijn bed. Daar heb ik niets mee te maken. Ik wil er ook helemaal niets mee te maken hebben, dat is de wereld die me niet aanraakt en waar ik alleen meewarig mijn hoofd over kan schudden. Ik verlang er niets van voor mezelf. Het enige wat ik voor mezelf wil is een plaatsje waar ik rustig kan schrijven. Meer niet. Terwijl de realiteit is dat ik elke dag vroeg moet opstaan om ergens op een ver kantoor de professionele redacteur uit te hangen. En dan mag ik nog blij zijn dat ik daar geld voor krijg, zodat ik in ieder geval een dak boven mijn hoofd heb. Wat een geluk! Maar ik prijs mezelf helemaal niet gelukkig. Ik ben onderhand aan iets anders toe.

Het zal u intussen duidelijk zijn dat ik me niet heel erg thuisvoel in deze maatschappij. Dat ligt overigens niet alleen aan mij, want ik word wel degelijk tegengewerkt. Dat zit in de kleine dingen. Zo worden er regelmatig spullen die ik vaak koop uit het assortiment van de supermarkt genomen. De dropjes die ik lekker vind zijn verdwenen, mijn jalapenjasaus kan ik niet meer krijgen, zelfs de lasagnebladen die ik altijd neem, zijn alleen nog maar te koop in combinatie met een zakje mix voor de saus, terwijl ik die saus veel liever zelf maak. Dat zijn geen uitzonderingen, het kan gewoon geen toeval meer zijn. Wat overigens niet betekent dat ik de mensen van de supermarkt ervan verdenk dat ze me in de gaten houden en me een hak willen zetten, zo paranoïde ben ik nou ook weer niet. Maar ik kan er toch minstens uit opmaken dat ik een andere smaak heb dan gemiddeld, iets wat ik niet alleen in de supermarkt merk. Ik merk het ook op radio en tv. Al die shows waar de tv-avonden mee worden overspoeld vind ik te saai om twee minuten naar te kijken. Ook heb ik weinig op met die eindeloze series over eilanden, gangsters, doodgravers, terreurbestrijders, helderzienden en forensisch rechercheurs, die iedereen zo fantastisch vindt. Aan de andere kant worden de spelletjes die ik zelf bedenkt bepaald niet goed ontvangen door mijn medemens. Zoals het spelletje met het potje met vet, dat volgens mij toch prachtige resultaten kan opleveren. De opdracht is duidelijk: zing als duo of koor drie coupletten van 'Ik heb een potje met vet', met zoveel techniek, muzikaliteit, vindingrijkheid en plezier in het samen zingen dat de luisteraars kunnen geloven dat jullie werkelijk het driehonderdeenveertigduizendzevenhonderdachtentwintigste, het driehonderdeenveertigduizendzevenhonderdnegenentwintigste en het driehonderdeenveertigduizendzevenhonderddertigste couplet ten gehore brengen en dat jullie nog lang niet zijn uitgezongen. Daar kunnen de uitvoerders hun tanden op stukbijten en voor de toehoorders zal het een genot zijn om naar te luisteren. Een ander spel dat ik heb uitgedacht bestaat uit het maken van een toneelstuk. Dat toneelstuk moet een bepaalde vorm hebben, waar volgens mij eindeloos op kan worden gevarieerd. Het toneelstuk laat een kleine scène zien. De hoofdpersoon voert een handeling uit, met eventueel wat voorbereiding, wat de regisseur maar bedenkt. Diezelfde hoofdpersoon is ook in een andere vorm aanwezig op het podium. Dat is de verteller, die gaat hetzelfde gekleed en opgemaakt als de acteur. De verteller vertelt wat hij denkt terwijl hij doet, wat de achtergrond ervan is, wat zijn beweegredenen zijn. Hij legt zijn handelingen uit aan de toeschouwer, tot in detail vertelt hij een verhaal bij de beelden, hij ordent voor de toeschouwer de chaotische gedachtegang van zichzelf. Daar kun je vernuftige dingen mee uithalen, zolang je je maar

aan de regels houdt van het spel. Er kunnen wedstrijden in worden gehouden, net zoals er wedstrijden zijn met bijvoorbeeld tableaux vivants, alleen zijn deze wedstrijden veel spannender omdat er veel meer mogelijk is, dat zal blijken als de competitie werkelijk losbarst. Mij lijken dat leuke spellen, maar buiten mijzelf ziet niemand er iets in. Men luistert veel liever naar die vervelende ouwehoeren op de radio, waar ik een levensgrote hekel aan heb ontwikkeld. Maar erger dan mijn afwijkende smaak zijn mijn gedachten en meningen. Ik weiger arme kindjes zielig te vinden en ik maak me nauwelijks ongerust over het milieu. Zulke dingen kan ik maar beter voor me houden, want daarmee laad ik de haat op me van de omstanders. Niet dat ik dat an sich heel erg zou vinden, want ik haat hen gewoon terug. Maar voor ik het weet gaan ze me domme vragen stellen, waar ik dan serieus op moet antwoorden. Zo'n confrontatie kan niet anders dan vervelend uitpakken en ik heb een hekel aan vervelend. Daarom ga ik ze liever uit de weg en houd ik me op de vlakte. Op de redactie waar ik werk maak ik alleen terloopse grapjes, want onder het mom van een grap kun je alles zeggen, zolang je er maar bij lacht. Voor het overige speel ik de kluizenaar. Er gaan hele weekeinden voorbij waarin ik alleen een paar woorden wissel met de juffrouw van de bakkerij. Die weekeinden vind ik heerlijk rustig. Ik lees, ik doe de afwas, ik maak schoon, ik doe boodschappen en 's avonds en 's nachts loop ik over straat. Op die tijden laten andere mensen zich keurig hersenspoelen voor de tv en heb ik geen last van allerlei betweters. Af en toe kom ik een eenzame fietser of wandelaar tegen, iemand die met zijn hond een ommetje maakt, wat jongeren, een stelletje, meer niet. Heel soms heb ik wel eens een wat uitgebreidere ontmoeting. Zo kwam ik laatst een baardige dakloze tegen op een stukje land tussen twee sluizen, waar ik regelmatig een sigaretje rook. Hij kwam er om biertjes te drinken en ik dronk er eentje met hem mee. Hij vertelde vrolijk over zijn leven, over zijn vrouw, over zijn kind, over zijn vroegere bestaan als zeeman en over hoe hij zich nu soms het vuur uit de sloffen liep voor andere daklozen, hoe hij een hele partij oliebollen te pakken had gekregen die hij vervolgens had gedeeld. Er viel volgens hem altijd wel iets te halen in de stad. Je moest alleen de plekken en de mensen kennen. Maar hij vertelde ook hoe hij zich had misdragen en over hoe je altijd je paspoort altijd op je huid moet dragen, zeker in de daklozenopvang. Want je kunt niemand werkelijk vertrouwen en zonder paspoort ben je nergens. Al waren zijn verhalen niet allemaal even opbeurend, het was toch erg gezellig. We leunden gemoedelijk tegen het bijna een eeuw oude apparaat met een grote zwengel, waarmee, in het sporadische geval dat er toch een schip doorheen moet, de sluizen nog steeds worden opengedraaid. We bewonderden die oude constructie en onderzochten hoe het mechaniek precies werkte. Hij wees me op het ventiel dat aan de bovenkant zat, waardoor volgens hem de olie naar binnen werd gespoten om het apparaat te smeren. Daarna

begon hij een verward verhaal over een vriend van hem en een vrouw, over hoe die relatie op hilarische wijze volkomen verkeerd was gelopen. Een touw kon ik er niet aan vastknopen, maar het was leuk om naar de man te luisteren en af en toe een opmerking te maken waardoor het verhaal weer langer werd, tot het abrupt werd onderbroken door de komst van twee agenten. De eerste kwam aanrijden in zijn politieauto en liep op ons toe over het smalle bruggetje boven de sluisdeuren. De ander was blijkbaar al eerder uitgestapt en kwam over de landengte op ons af, waardoor ze ons ingesloten hadden en we niet konden vluchten. Wat we ook helemaal niet van plan waren. Wij stonden daar goed. We hadden niets op onze kerfstok, we maakten gewoon een praatje op openbaar terrein. Alleen zijn biertje liet mijn zwerver voor de zekerheid weglopen. Hij had als dakloze natuurlijk al eerder met het bijltje van de politie gehakt, maar druk maakte hij zich niet. En de agenten hebben het ons ook niet werkelijk lastig gemaakt. Ze vroegen ons om legitimatie, wat ik niet eens bij me had, en ze verifieerden onze gegevens, waar we woonden en of we niet gezocht werden, of iets dergelijks. Toen ze weggingen gaf ik ze allebei een hand. Je kunt maar beter een goede indruk achterlaten, dan komen ze in ieder geval niet terug. Mijn dakloze was verbaasd over hun optreden. Hij was bang geweest dat ze zijn tas zouden onderzoeken, waar ze zijn zijn biertjes en mes konden vinden. Hij liet het mes zien, voor dit soort gelegenheden zat het handig opgeborgen samen met een lepel en een vork. 'Daar hoort toch een mes bij, nietwaar meneer agent? Anders kan ik niet met mes en vork eten, en dat is wel zo netjes, zo is het toch, meneer agent?' Bovendien vond hij het vreemd dat ze niet moeilijk hadden gedaan over mijn gebrek aan identiteitsbewijs. Maar voor hem was het natuurlijk de eerste keer dat hij door de politie werd aangesproken in gezelschap van een buurtbewoner. Ik stond zowat in mijn eigen straat. Ik had het volste recht om daar met iemand te staan praten. Eigenlijk hadden de agenten niet eens om onze legitimatie mogen vragen, laat staan dat ze ons konden fouilleren. Toen ze naar mijn papieren vroegen en mijn naam en adres, had ik ze al direct impliciet laten weten dat ik op de hoogte was van de regels, alleen door te vragen waarom ik me moest legitimeren. Als ze verder waren gegaan, had ik ze zelfs om hun eigen papieren gevraagd en had ik hun namen genoteerd. Een beetje terugintimideren kan nooit kwaad. Toen was ook uit de mouw gekomen waarom ze poolshoogte kwamen nemen. Ze waren gebeld door iemand die beweerde dat we de sluisdeuren aan het opendraaien waren. "Dat kan helemaal niet", riepen wij in koor. "Dit ding zit goed op slot, we waren het alleen aan het bewonderen." Het was toch ook te gek om los te lopen dat iemand serieus dacht dat we die deuren zomaar konden opendraaien, zo serieus dat de politie er voor moest komen kijken. Het lijkt me niet meer dan logisch dat alles keurig is vergrendeld, daar krijg je zonder een sleutel echt geen beweging in. Maar het zal wel weer zo'n

vervelende middelbare muts zijn geweest met een zuinige mond, een saaie man en een duffe hond, die ze op dat late uur toch even naar buiten had moeten laten, anders pieste hij in haar mooie huis. Dat zal ze al niet fijn hebben gevonden, zo in het donker, en toen ze gewaar werd dat er zich twee individuen ophielden bij de sluis, zal ze extra op haar hoede zijn geweest. Dat was verdacht. Jammer dat je met twee niet al van een samenscholing kunt spreken, dan had ze direct de politie gebeld. Maar gelukkig bleek, toen ze dichterbij kwam, dat een van die duistere figuren de zwengel van het sluisopendraaimechanisme aan het bevingeren was. Dat was de druppel, de maat was vol, er moest worden ingegrepen en de burgerplicht moest worden vervuld, de politie gebeld. Het teringwrijf! Ik haat haar en ik haat waar ze voor staat, die brave en hypocriete moraal, die in tranen voor de tv zit als er zielige mensen worden vertoond met een dramatisch muziekje op de achtergrond, maar als de ellende werkelijk dichterbij komt, dan hoeft het allemaal niet meer. Ze wil het wel zien, maar ze hoeft het niet te ruiken. Een daklozenkrant zal dat mens niet kopen, laat staan dat ze een euro geeft aan een bedelaar. Dat gaat toch op aan drugs. Dan geeft ze liever 25 van haar zuurverdiende eurootjes aan een organisatie die ergens ver weg kindertjes gaat inenten, zonder dat ze weet hoe het er daar uitziet, hoe de bevolking is samengesteld en of het land al die mensen die blijven leven wel kan voeden. Gewoon inenten die kinderen, want ook zij hebben recht op leven. Waarna er niet meer genoeg werk en eten is op het land en de mensen naar de stad moeten, waar ze met z'n allen in de sloppenwijken belanden, om het maar eens kort door de bocht te beschrijven. Haar maakt dat niet uit. Zij heeft haar geweten afgekocht en ondertussen is ze bang op straat. Want de 'verharding van de samenleving' is overal op tv te zien. Die zou moeten worden aangepakt, tot staan gebracht, teruggedrongen. Precies daarom heeft ze, goed burger als ze is, de politie gebeld toen ze daar twee figuren zag staan in de verte. Ze is er net zo een als de takketrol die me ooit op straat aansprak terwijl ik een paar zinnen aan het opschrijven was onder een lantaarnpaal. Die liep eerst achterdochtig voorbij naast haar man, maar een paar meter verderop vermande ze zich en keerde ze ferm op haar schreden terug om me te vragen waarom ik nummerborden opschreef.

Nummerborden!? Waar kwam dat nou weer vandaan! Het idee! Wat halen die mensen zich toch allemaal in hun hoofd. Nummerborden opschrijven, sluisdeuren opendraaien. Ze laten zich meeslepen door de wildste fantasieën en bellen dan direct de politie. En als hun wilde fantasie nou tenminste nog iets spannends opleverde, of iets origineels, dan zou het allemaal zo erg nog niet zijn. Maar nee, ze kwam niet verder dan het snood en boosaardig opschrijven van nummerborden! Nadat ze me met een volstrekt ernstig hoofd die volslagen idiote vraag had gesteld en ik haar had verzekerd dat het niet eens in me was opgekomen om een nummerbord aan het papier toe te

vertrouwen, kon ze in ieder geval met rechte rug verder lopen. Ze had erop toegezien dat er niets verkeerd gebeurde in de straat. Zij had haar best gedaan, al vertrouwde ze het zaakje eigenlijk nog niet helemaal. Want wat doet zo'n duistere man daar midden in de nacht. Laat hij naar huis gaan, daar hoort hij thuis. Ik haat haar en in mijn dakloze medemens vond ik een aardige medestander. Zodra de politie weg was deed hij ze na, die vrouwtjes die lekker inkopen doen, die hun nieuwe spulletjes meeslepen naar hun mooie huizen, met hun auto's die net even wat mooier zijn dan die van de burens, met hun grasveldjes, heggen, sherry en leuke kinderen. Die mensen die nooit iets meemaken en nooit iets mee zullen maken, maar wel overal over roddelen en stelthoge poten hebben als er eens iets niet helemaal in orde is. Even waren we kameraden. Toen de politie naar onze geboortendata had gevraagd, was ook nog gebleken dat we allebei schorpioenen waren, dat verklaarde een boel en maakte onze band nog hechter. Bovendien had hij het eigenlijk nog nooit meegemaakt dat hij zo leuk spontaan met iemand had staan kletsen, zonder wantrouwen of valse gene. Maar goed, ondertussen had ik het behoorlijk koud gekregen en wilde ik eigenlijk naar huis. Omdat we kameraden waren bleef ik nog even naar zijn steeds onbegrijpelijker en onsamenhangender tirades luisteren. Maar toen ging ik toch op pad om mijn wandeling af te maken en me vervolgens op te warmen bij mijn verwarming. Kon hij naar zijn opvang, aan de overkant van het water. Zo kwam ik dan weer thuis, op de bank, met die revolver tegen mijn hoofd en met een mengeling van sympathieke gevoelens en wrok tussen de oren.

Die wrok komt bij vlagen. Soms, regelmatig eigenlijk, ben ik redelijk toegeeflijk naar de mensen. Ik begrijp het in feite best. Ze bestaan nu eenmaal. Daar kunnen ze ook niets aan doen en tv kijken is lekker makkelijk. Iedereen doet het. Als je niet kijkt kun je morgen niet meepraten op het werk. Dus kijk je. Voor je het weet heb je je dan, terwijl je zo zit te kijken, een heel vervormd wereldbeeld gecreëerd, want op de televisie denk je werkelijkheid te zien, waarmee je je horizon denkt te verruimen. Maar op televisie is geen werkelijkheid, nooit. Televisie is alleen maar beeld. En beeld is verraderlijk. Als je niet oppast, wordt je horizon zelfs vernauwd. Voor je het weet denk je aan niets anders meer dan aan je gewicht, of aan al de mooie spullen die je nog moet kopen, of aan alle ellende die er in de wereld gebeurt, in al die verafgelegen en van God verlaten oorden. Daar gebeuren de vreselijkste dingen die je de haren te berge doen rijzen. Hier gebeuren ze gelukkig niet, maar als je dan te horen krijgt dat ook onze samenleving alsmaar verhardt, dan durf je ineens de straat niet meer op, terwijl je zonder tv niet eens had geweten wat angst was. Zelfs overdag let je voortaan scherp op andere mensen en spreek je hen aan op hun gedrag, dan ben je goed en verantwoordelijk bezig. Zo fietste ik laatst een keer door rood. Daar was niets op tegen, want er was

in geen velden of wegen een auto te bekennen. Bovendien betaal ik zo eens in het jaar mijn doorroodrijbelasting, de boete als ik toch een keer wordt gesnapt. Nu was het echter geen agent die me een vermaning gaf, maar de man die voor het rode licht stond te wachten. Blijkbaar vond hij het nodig om me op te voeden, want hij riep me na dat het niet mocht wat ik deed en mopperde luidop dat het tegenwoordig maar gewoonte was om alle regels aan de laars te lappen, dat die regels er toch niet voor niets waren, dat het een chaos zou worden als iedereen maar deed waar hij zin in had. Ik heb hem genegeerd en ben doorgefietst. Al snel was ik buiten gehoorsafstand, aangezien hij nog stond te wachten en ik verder reed. Ik heb een hekel aan die man. Niet omdat hij ongelijk heeft, want de regels zijn er inderdaad niet voor niets en ik ben groot voorstander van duidelijke grenzen. Die regels moeten er zijn en ze moeten ook worden gehandhaafd, anders is er geen lol aan om ze te overtreden. De regels zijn wat mij betreft zelfs noodzakelijk, omdat alleen het breken van regels betekenis heeft. Zonder regels kun je niets meer zeggen, niets meer uitdrukken. Zonder regels is er geen vrijheid. Hoe strenger de regels, hoe meer zeggingskracht een revolutie heeft. Die kan je zelfs het leven kosten. Maar voor die man voor het rode licht betekenen regels alleen maar orde en veiligheid. Voor hem zijn regels er om te respecteren. Hij blijft uit de buurt van de grenzen, ook al moet hij daarvoor op een verlaten kruispunt gaan staan wachten. Niet omdat het gevaarlijk zou zijn als hij overstak, maar gewoon omdat het licht op groen moet springen voor hij verder kan. Zo hoeft hij geen verantwoordelijkheid te dragen. Dat is veilig. En veilig is de standaard. Voor veiligheid moet alles opzij. Voor het gevoel van veiligheid is iedereen ook zo geobsedeerd door zicht op de wereld. Men wil alles zien en dan wil men ook nog weten hoe het werkt. Daarom moet alles worden onderzocht, niks wordt aan het genadige toeval overgelaten. Voor dat gevoel moet zelfs de nacht wijken. Er is in de stad nauwelijks meer een donker plekje te vinden. Vroeger moest ik daarvoor naar het kleine wandelpark in de buurt. Daar stuurde ik dan de avondwandeling met mijn hond doorheen, juist omdat het er donker was en ik me daar ongemakkelijk in voelde. Ik had die hond niet voor niets bij me, die was nodig om mijn onwillekeurige angst overwinnelijk te maken. Maar daar in dat park bleek dat er in het donker eigenlijk nooit iets gebeurt. Het is stil in het donker, je komt er niemand tegen. Als je er al iemand tegenkomt, dan is die minstens zo bang als jij. Ik vind het prettig in het donker. In het donker word je op jezelf teruggeworpen, zeker in een onbekende omgeving. Je weet niet wat er voor je ligt en het enige wat je kunt doen is vertrouwen hebben in jezelf. Jammer genoeg ken ik alle donkere plaatsen hier in de buurt en bovendien worden die plaatsen met uitsterven bedreigd. Ze moeten verdwijnen vanwege die vreemde controlemanie die er onder de mensen heerst. Want er zou op zo'n plaats toch eens iets vreselijks gebeuren, onttrokken aan het oog

van het kerkvolk. Dan zal achteraf de vraag worden gesteld waarom er op die plaats geen lantaarn stond. Als er zicht was geweest, dan was zoiets nooit gebeurd! Dus wordt ons, met stilzwijgend goedvinden van iedereen, het donker ontzegd. En we weten niet eens meer wat we daarmee kwijtraken. Ik heb het eens gezien, op een boerencamping in Frankrijk. Daar zag ik de melkweg in de sterrenhemel. Daar zag ik een hoeveelheid sterren die ik me nooit voor had kunnen stellen. Dolgraag zou ik er nader mee kennismaken, maar terug in Nederland is dat onmogelijk. Hier heerst de mens.

Ik ben hier geboren en getogen, in het rijk van de mens, dus ik begrijp het allemaal best. Meestal ben ik mild. Als individu zijn al die mensen stuk voor stuk erg aardig. Als je met ze omgaat is het zelfs leuk om met juist deze personen om te gaan. Maar andere keren voel ik zwarte haat. Ze zijn verdomme allemaal aardig. Met aardige mensen kun je het kanaal dempen, de Waddenzee. Misschien is zelfs dat nog te weinig ambitieus. Ik moet ze niet, die aardige mensen. Want juist die aardige mensen, waar ik zo goed mee zou kunnen opschieten, die aardige mensen bellen de politie om hun buurt schoon en netjes te houden, aangeharkt en keurig. Het zijn juist die aardige mensen die me aanspreken op straat: “Waarom schrijft u nummerborden op?” Zij zijn het die bij het minste of geringste denken dat ze worden benadeeld, waarna ze naar de ombudsman stappen om hun recht te halen. Zij zijn het die vinden dat ze nooit iets mogen verliezen en altijd moeten krijgen. Het zijn de aardige mensen die bang zijn dat de Moslims de wereld willen overnemen, terwijl ze niet beseffen dat zij zelf de wereld, waar ze met hun smetteloze klauwtjes van af zouden moeten blijven, in handen hebben. Ik droom ervan om op een drukke zaterdagmiddag in het centrum van de stad onder die aardige mensen huis te houden met een samouraizwaard. Snel op mijn voeten ren ik door de straten en houw links en rechts hoofden en armen af, doorklief rompen en de darmen vloeien over straat. Een vrouw met een kind op haar schouders splits ik van boven naar beneden. Mensen gillen en proberen te vluchten, maar daar trek ik me niets van aan. Ik ga gewoon mijn snelle gang, onvermoeibaar, overal zijn mensen en achter me laat ik een spoor van bloed. Daar zouden die levende bommen een puntje aan kunnen zuigen! Al weet ik ook wel dat het helemaal niet zo makkelijk is als ik het me nu voorstel. Ik zou misschien aan een zwaard kunnen komen, als ik daar heel erg goed mijn best voor doe, maar daarmee ben ik er niet. Als ik zonder goede training zou gaan winkelen, dan werd het niet veel fraais. Ik stel me het geschokte gezicht van de nieuwslezer al voor. Acht doden en vijftien gewonden, waarvan twee ernstig. De dader is gearresteerd. Daar doe ik het niet voor! Voor ik zoiets onderneem, moet ik feilloos om kunnen gaan met het zwaard, moet ik weten hoe ik mijn voeten moet plaatsen, mijn evenwicht moet houden, hoe ik het zwaard moet

zwaaien voor optimaal effect, hoe ik mensen moet raken om ze in één klap te doden. Dat moet een eerste natuur zijn, pas dan wordt het interessant. Dan worden het minstens honderdvijftig doden, weinig gewonden, conservatieve schatting. Dan neem ik ze te grazen. Maar ja, zo'n training neemt jaren in beslag, toch minstens tien of twintig, en wie weet bouw ik in die tijd naast vaardigheid met het zwaard ook wijsheid op, straal ik ineens rust uit en wil ik op den duur helemaal niet meer huishouden in de stad, wil ik mijn zwaard inzetten voor de goede zaak, dat soort dingen. Dan is die training helemaal voor niets geweest, dat zou al te ironisch zijn. Maar goed, stel dat ik dat risico zou willen nemen, dan nog moet ik eerst een meester zien te vinden, en vervolgens alles opgeven wat ik heb. Bovendien moet ik trainen, trainen en nog eens trainen. Zoveel heb ik niet over voor een lichte aandrang die ik slechts sporadisch heb. Dus doe ik het niet, maar blijf ik me af en toe wel verlustigen aan het beeld van bloed in de stad. Aan het eind van mijn avontuur moet ik natuurlijk dood. Politieagenten gaan op me schieten. Een paar kogels kan ik nog wel ontwijken en door al mijn concentratietraining zal ik er ook best een aantal in mijn lijf kunnen verduren, maar uiteindelijk krijgen ze me toch te pakken. Dan is het zaak om het zwaard nooit los te laten en altijd bereid te zijn om toe te slaan. Als ik doorzeefd op straat lig, is er misschien een agent nog zo onvoorzichtig om te dicht bij me in de buurt te komen, om te kijken of ik nog leef. Dan bundel ik mijn resterende kracht voor een ultieme aanval. Hij wordt mijn laatste slachtoffer, wie weet is er iemand met hem meegekomen en kan ik nog een poging doen om haar van een been te beroven, voordat ze me echt tjokvol lood pompen. Dan ben ik dood en weet niemand waarom ik het heb gedaan. Een briefje laat ik natuurlijk niet achter, zo dom ben ik niet. De natie is in rouw, verbijsterd en versuft. Wereldnieuws, dat dan weer wel. Iedereen zal vragen naar het waarom, vergeefs. De vraag naar het waarom staat op ieders gezicht te lezen in de stille tocht die gehouden wordt. Waarom! Op zoek naar de redenen achter mijn gruweldaden gaan ze dan alsnog mijn teksten lezen,. Want voor wie zoekt ligt de betekenis overal voor het oprapen, zeker in de teksten van en zo bloederig ontspoord brein. Daarbij realiseren ze zich alleen niet dat er helemaal geen waarom is. Er is alleen een daarom. Gewoon, zomaar, omdat het kan, omdat het gebeurde. In het licht van wat er dagelijks gebeurt is een mensenleven, of honderdvijftig mensenlevens, niets waard en kunnen ze net zo goed door de plee worden gespoeld. Wat maakt het uit. Waar maken ze zich druk over! Ze doen net alsof mensen beschermd moeten worden omdat het ras anders uitsterft. Maar dat is de omgekeerde wereld! Er zijn ruim voldoende mensen, eerder te veel dan te weinig. Zij storten 25 euro op de rekening van een goed doel om al die mensen te redden, ik jaag er zo veel mogelijk over de kling, met mezelf als slagroom op de taart. Een gedroomde manier om te gaan.

Gedroomd, heel juist. Voorlopig heb ik alleen de beschikking over drie kogels, dus als ik goed mijn best doe kan ik twee mensen met me meenemen. Welke twee dat moeten zijn kan ik bijvoorbeeld overlaten aan het toeval. Ik kan een precies tijdstip vaststellen voor mijn daad en vervolgens op een drukke plaats in de stad gaan staan. Als de klok het moment slaat, schiet ik de twee mensen die het dichtst bij me in de buurt zijn door hun kop, om vervolgens mijn eigen hersens over het trottoir uit te spreiden. Dat zou kunnen lukken. Maar ach, twee mensen is de moeite niet. En overigens kan het me meestal helemaal niet schelen. Ze moeten toch eigenlijk helemaal zelf weten wat ze met hun leven uitvreten. Ze doen maar! Wat me dan weer terugwerpt hier op de bank, met die revolver tegen mijn hoofd. Want het mag dan allemaal niet zo veel uitmaken, behoefte om erbij te horen heb ik niet. En mijn grote visioen, de geweldige ommezwaai in de wereldpolitiek en -economie, waarbij alles voor onze westerse landen verkeerd loopt en de chaos uitbreekt in de wereld, die zal nog wel een tijdje op zich laten wachten, waarschijnlijk tot na mijn natuurlijke dood, daar hoef ik geen hoop op te vestigen. Dus zal mijn hele leven tot het einde toe een beetje voortkabbelen, zonder enig belang. Kan ik er net zo goed nu gedag tegen zeggen. Toch?

Jaren geleden raakten mijn vrienden niet uitgesproken over de film *Faces of Death*. Dat moest een schokkende rolprent zijn, die de dood liet zien zoals de dood er uitzag. Dat betekende, als ik het goed begreep, dat het verdwijnende leven er zonder terughoudendheid in al zijn facetten in moet zijn getoond. Ik heb de film nooit gezien, maar ik stel me zo voor dat er allerlei gruwelijke beelden in zaten van rampen en van zieke mensen, verongelukte mensen, verhongerende mensen, mensen die werden verscheurd door wilde beesten, wat iemand allemaal maar in de wereld kan tegenkomen met de tegenwoordigheid van zieke geest om er een camera op te richten.

Zelf heb ik natuurlijk ook mijn gezichten van de dood. Die zijn niet zo spectaculair dat de mensen er geschokt de bioscoop door zullen uitrennen, maar het zijn wel de verhalen die mij op dit punt hebben gevormd en waaruit ik kennis en begrip heb gedestilleerd. Het zijn belangrijke gebeurtenissen.

Meest zag ik de dood in dode dieren op en langs de weg. Nu ligt er bijvoorbeeld al weken een kat naast de snelweg. Elke dag rijd ik langs hem heen. Was hij in het begin nog mooi zwart-wit, nu is hij dof en nauwelijks meer te herkennen als een dode kat. Eenden zie je dit jaargetijde ook veel liggen, vaak in paren in de berm. Maar het dode beest dat ik me het best herinner is een dramatische merel, die vlak voor de banden van mijn fiets de weg over dacht te moeten steken, half onder de wielen van een auto. Eventjes flapperde hij met wanhopig opengesperde ogen in het rond over het asfalt, zijn ingewanden op straat. Ik stapte af en keek gebiologeerd toe, tot de volgende auto abrupt een einde maakte aan het schouwspel en de merel reduceerde tot een vlek op de weg, een vlek als vele andere.

Ook is mijn hond onder mijn handen dood gegaan. Het ene moment sprong hij nog tegen me op, blij als hij was dat hij buiten spelen mocht, eenmaal bij de hoek van de straat zouden we gaan rennen en zou hij me trekken, zodat ik sneller liep dan ik ooit alleen lopen zou, dat deden we altijd. Het volgende moment had hij een toeval en lag hij uitgeteld in het gras. Zo'n aanval had hij al eens eerder gehad, waarbij hij minstens een half uur had liggen hijgen op het trottoir. Toen was hij met trillende poten weer opgestaan, maar nu liet hij zijn urine lopen en was hij dood. Zomaar. Ik hield van het beest, maar ik weet nog dat ik moeite moest doen om mijn verdriet op te wekken. Moeite die ik inderdaad heb gedaan, want je kunt natuurlijk nergens aankomen met het verhaal dat de hond waar je zo op gesteld was net onder je handen is doodgegaan en dat het je onverschillig laat. Toch was het vooral een goede gelegenheid om de autosleutels van mijn moeder te pakken te krijgen. Iemand moest het lijk wegbrengen en ik was op dat moment de enige thuis. Later die middag kon ik

het verhaal ook nog mooi gebruiken om sympathie op te wekken. Altijd fijn. Misschien heeft het nog gewerkt ook. Twee dagen later belandde ik eindelijk in bed met mijn eerste echte vriendin. Dat werd tijd.

Het eerste mens dat we tegenkomen in dit rijtje is mijn oma, waar ik heen ben gesneld toen we hoorden dat ze overleden was. Ze was op de wc gestorven, maar toen ik aankwam lag ze op bed en daar heb ik afscheid genomen van haar lichaam. Ik bevoelde haar gezicht, het was babyzacht. Haar mond stond open, iets wat me helemaal niet tegenstond. Later, bij de begrafenis, zag ik direct dat ze de mond hadden gesloten door de onderkaak in positie te forceren. Juist dat zag er voor mij onnatuurlijk uit, terwijl ik een tante hoorde vertellen dat het zo'n akelig gezicht was geweest toen ze haar vonden. Ik vond het jammer dat mijn oma dood was, want ik had het altijd goed met haar kunnen vinden. Maar werkelijk treuren deed ik niet. Ze was erg oud en het leven was voor haar al lang voorbij geweest.

Dan heb ik nog het beeld van een troepje angstige jonge eendjes in de aanbidding, dat ik eens bij een parkvijver oppikte. Het was een compleet broedsel, maar zonder moeder. Wat met haar was gebeurd is me onbekend. Ik weet alleen dat ze ontbrak, waardoor haar kleintjes helemaal op zichzelf waren aangewezen. Ze bleven zo dicht mogelijk bij elkaar in het water en ze waren doodsbenauwd. Volkomen terecht, want een kraai had een begerig oogje op ze laten vallen. Hij zat in een boom naar ze te loeren en maakte duikvluchten vlak over hun ruggetjes en probeerde er zo een tussenuit te pikken. Maar steeds als hij er aan kwam vliegen, doken ze met z'n allen onder water en kon de kraai met lege snavel terug naar zijn tak. Terwijl de kraai zo bezig was, deed ineens ook een moedereend aan de andere kant van de vijver een duit in het zakje. Ik had haar wel gezien, maar ik dacht dat ze geen rol speelde in dit drama, een verkeerde inschatting. Ze snaterde woedend naar de kraai, en toen die zijn pogingen voortzette, liet ze haar eigen jongen alleen en ging ze furieus achter hem aan. Laat zoiets gerust aan een moeder over, dus koos de kraai het hazenpad. Mens als ik was, dacht ik dat het nu misschien goed zou komen met die jonge eendjes, omdat tante voortaan een oogje in het zeil zou houden. Waaruit natuurlijk vooral bleek hoe naïef ik was. Want nu opende die tante zelf de jacht. Het was haar helemaal niet om de veiligheid van dat groepje te doen geweest. Het ging haar om haar eigen kroost en zo'n stel ongeregeld zonder oppas trekt alleen maar ongedierte aan, zoals de kraai. Dat wilde ze niet in haar buurt, dus moesten die jochies verdwijnen, iets wat ze voortvarend ter hand nam. Ook haar konden ze een paar keer ontwijken door snel onder te duiken, maar ze kreeg er toch een te pakken en daar rekende ze effectief mee af.

Toen ben ik weggegaan. Ik hoefde het verder niet te zien. Ik kon toch niets voor ze doen en ik wist

hoe het zou aflopen. Ze zouden allemaal binnen afzienbare tijd dood gaan, twee dagen hoogstens. Hoe langer ze zouden leven, hoe eenzamer ze zouden worden en hoe banger hun avontuur. In feite was het eendje dat door die moeder te grazen was genomen nog het beste af, dat was al door de zure appel heen. Allemaal moesten ze de dood onder ogen komen, onvermijdelijk. Waarop u kunt zeggen, als troost, dat we dat allemaal moeten. Dan hebt u natuurlijk gelijk. We zitten inderdaad allemaal in de wachtkamer van de dood. Maar wij kunnen nog een Libelle gaan lezen, of een Donald Duck. Er zitten meer wezens in dezelfde wachtkamer, dus daar kunnen we bij gaan buurten. We kunnen kleine klusjes voor ze opknappen en we kunnen ze voor onze karretjes spannen om ons verblijf in de wachtkamer wat aangenamer te maken. We kunnen ons zelfs voortplanten, met alles wat daar bij hoort, zodat die wachtkamer niet leeg raakt wanneer ons nummertje toch nog wordt afgeroepen. Maar die eendjes waren spoedgevallen. Die konden niets anders meer doen dan sterven. En sterven is helemaal geen aangename bezigheid. Dat kan maar beter zo snel mogelijk achter de rug zijn.

Een ander doodsgezicht is van een hele andere orde dan de rest, maar ik wil het u toch niet onthouden. Het was een verlaten en vergeten kerkhofje, dat ergens op een beboste helling tussen twee wegen lag. Er was plaats voor hooguit negen mensen en er stonden drie scheve grafstenen, een ervan was nog maar een stomp. Het was er rustig en donker, maar licht genoeg voor mij. Op die plek schreef ik kleine gedichten, zoals

*Je kunt tegen
dood duwen
het leven gaat
opzij*

en

*ik denk
aan de dood
ik kan het niet
helpen
ik leef*

Daar was ik op dat moment mee bezig.

Daarna komt de ergste van het stel, mijn beste verhaal, een regelrechte ramp. Ik heb eens als een der eersten rondgelopen op zo'n plek, de plek van een ramp. In feite was die zelfs nog in volle gang, compleet met jammerende en zichzelf slaande man, die schreeuwde in een volstrekt onbegrijpelijke taal. Het was in Marokko.

We logeerden in een hotel bij een smalle pas, waarin alleen ruimte was voor een weg en een rivier. De rivierbedding stond nu droog en het water kwam pas vlak onder de pas tussen de stenen opgeweld, om een eindje naar beneden toch nog een echte stroom te vormen. Maar in een eerder jaargetijde moet het een wilde watermassa zijn geweest, daar waren de duidelijke sporen nog van aanwezig. In het smalste gedeelte van de pas was de weg namelijk volledig weggeslagen. Auto's konden er weliswaar doorheen, maar moesten daarvoor de berm in, om vervolgens een stukje door de droge rivierbedding te rijden, waarna ze weer omhoog konden naar het asfalt, een manoeuvre die je, vanwege de rotsige bodem, maar beter voorzichtig kon uitvoeren. Die avond had een vrachtwagenchauffeur niet voorzichtig gereden. Net na het diner hoorden we commotie en al snel kregen we te horen dat er een ongeluk was gebeurd. Omdat ik dacht dat ik misschien kon helpen en natuurlijk ook uit nieuwsgierigheid, ben ik samen met de Marokkaanse gids van een stel Engelsen naar de plek gerend. Daar wachtte me dus een ramp. Het was geen ramp die hier u hier op televisie gezien kunt hebben, maar in het miniatuur was toch aan alles gedacht. Terwijl ik het gejammer en gekreun binnenkwam zag ik een man keurig onder een rots liggen, die was al apart gelegd. Vlak voor de wagen op zijn kant zat een jongetje op een steen doodstil voor zich uit te staren en een oudere man hield een jongere in zijn armen en probeerde hem rechtop te houden, terwijl het hoofd steeds opzij viel. Het trof me dat hij dat beter niet kon doen, omdat hij zo meer kapot maakte dan nodig was. Dan waren er nog de andere mensen om het jongetje en de twee mannen heen, die minder misbaar maakten dan de jammeraar, maar die toch geschokt rondscharrelden en de plek zelfs in mijn ooghoeken de dynamiek gaven die een ramp waardig is. De Engelse zuster die eerder dan ik van het terras was vertrokken deed wat ze kon, maar ik had niet de indruk dat ze veel meer probeerde dan het scheppen van wat orde in de chaos, waar ze nauwelijks in slaagde. Zelf kon ik niets anders doen dan kijken. Ik was op totaal de verkeerde plaats terechtgekomen. Ik kon niet helpen. Ik kon niet troosten. Ik kon niet eens voorwenden dat ik het kon. Ik had op die plek helemaal niets te zoeken en gelukkig dacht een oudere Marokkaanse man daar hetzelfde over. In zijn gezelschap kon ik met goed fatsoen terugkeren naar het dorp, onderweg in mijn beste Frans scheldend dat de chauffeur beter uit had moeten kijken. Op het terras rapporteerde ik aan de mensen

die zo verstandig waren geweest om op hun reet te blijven zitten dat er waarschijnlijk geen doden waren. En, hoe ongelooflijk ook, ik geloofde mezelf op dat moment. De impact van het ongeluk was nog niet tot me doorgedrongen. De vrachtwagen was uit de bergen gekomen en was de pas ingereden, met een stevige vaart, stel ik me voor. De afslag naar de rivierbedding had de chauffeur over het hoofd gezien en hij was de weg opgereden die weggeslagen was. Het linker voorwiel had als eerste de vaste grond onder de voeten verloren, waarmee de grote draai begon. Dan volgden de andere wielen en het rechterachterwiel had de wagen nog een zwieper na gegeven. De wagen was met volle vaart voorover en zijwaarts gekanteld, en het ding had een enorme smak gemaakt in de bedding, die toch zeker twee en een halve meter lager lag, bezaaid met losse rotsen en stenen. U zult denken dat die klap alleen het einde betekende van de onvoorzichtige chauffeur, misschien ook nog van zijn bijrijder. Maar dan rekent u buiten Marokko. Bovenop de lading in de open bak, hadden namelijk bergbewoners een plaatsje gezocht, die met hun koopwaar meeliften naar de markt in de stad. Ze hadden het zich daar zo gemakkelijk mogelijk gemaakt, in het donker en het gebrul van de motor. Dat was altijd beter dan het hele eindeloze eind lopen.

Die nacht in bed, terwijl ik de beelden nog eens afdraaide, besepte ik beter wat er was gebeurd. Toen zag ik duidelijk drie doden voor me, de keurige man onder de rots, de jongeman met het knikkende hoofd en de chauffeur die zich ergens uit het zicht moest ophouden. De volgende ochtend bleken het er maar twee te zijn geweest, volgens de informatie van de Engelse zuster, die ongetwijfeld wist waar ze het over had. Maar pas jaren later kon ik visualiseren wat het menselijke drama had ingehouden dat zich op die momenten voor me had voltrokken en kon ik werkelijk tot mensen maken wat slechts figuren waren in de beelden die ik sindsdien voor me zie. Met het kader van de televisie er omheen gaat zoiets blijkbaar een stuk gemakkelijker. Dan heb je tenminste een stem erbij die je vertelt wat er gebeurt, iets wat ik daar in Marokko duidelijk miste. Het is bedroevend hoe weinig ik blijkbaar uit mezelf begrijp, of tenminste hoe lang het duurt voor het tot me doordringt. Dat benadrukt weer eens dat ik niet moet denken dat ik mezelf ken als ik me probeer voor te stellen wat ik in een bepaalde situatie zou doen. Dat is overigens een schroom die niet iedereen met me deelt. Zo was er laatst weer een bekende Nederlander die in een krant allerlei onzin mocht verkopen over onderwerpen waar hij niets van wist. Wat zou hij doen als hij een bepaalde ministerspost kreeg? Blablabla. Maar het publiek wil het lezen, dus mocht de bekende Nederlander honderduit vertellen, wat hij natuurlijk met alle plezier deed. Hij moest ook nog zeggen wat hij zou hebben gedaan in de oorlog. Natuurlijk is het dom om zo'n vraag te stellen, want het antwoord daarop is alleen maar smeugig als de bekende Nederlander bekend dat hij in de oorlog waarschijnlijk

bij de NSB was gegaan, zich zou hebben aangemeld bij de SS en dat hij dan hemel en aarde zou hebben bewogen om in Auschwitz gestationeerd te worden, waar hij zoveel mogelijk Joden om zeep had geholpen. Waarna hij heel waarschijnlijk zou zijn gesneuveld in de eindstrijd tegen de Russen, liefst in Berlijn op de dag van de capitulatie, in een laatste desperate en heroïsche poging om Hitler te beschermen. Dan heb je in ieder geval je portie dood te pakken. Maar zo dacht onze bekende Nederlander er natuurlijk niet over. Want hij kent de geschiedenisboeken, die zeggen dat Duitsland in de oorlog fout was en dat het land de oorlog bovendien heeft verloren. Niemand met een beetje verstand zou, omdat goed en fout al keurig vastliggen, die keuze nog maken, zeker geen politiek correcte bekende Nederlander. Die zegt keurig dat hij niet bij de NSB zou zijn gegaan, dat hij zelfs in het verzet zou hebben gezeten, al zou hij het in zijn broek hebben gedaan van angst. Zo'n uitspraak is natuurlijk lariekoek, maar hij kan het zich makkelijk permitteren omdat niemand het tegendeel zal bewijzen. Dat er toentertijd hele volksstammen voor die andere kant kozen, daar maalt hij niet om. Dat waren blijkbaar slechte mensen die goede landgenoten verklikten. En die bekende Nederlander beschouwt zichzelf niet als slecht mens. Waarbij hij voor het gemak vergeet, overigens net als vrijwel ieder mens tegenwoordig, dat de geschiedenis door de overwinnaar wordt geschreven en dat dit ook geldt voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Stel nu dat Duitsland de oorlog had gewonnen. Militair was dat misschien onmogelijk, maar stel. Dan zou er waarschijnlijk een soort Pax Germanica zijn ontstaan. Hitler was waanzinnig geworden en uiteindelijk uit het centrum van de macht zijn weggemoffeld, waarna de scherpe kantjes van het Nationaal Socialisme er af waren gegaan. Uiteindelijk was het tot een wereldorde gekomen waar we allemaal achter kunnen staan, waarom niet? Het kan raar lopen in de geschiedenis. Dan zouden de verzetshelden nu nog steeds als terroristen worden beschouwd en zou de NSB een partij van helden zijn. Dat gedoe met die Joden zou een zwarte maar vergeten bladzijde zijn geworden. Over een jaar of honderd, als alle betrokkenen ruimschoots dood zijn, dan zou een vooruitstrevende president op de nationale feestdag 'Entschuldigung' in de lucht hebben laten schrijven door een vliegtuigje, zoals een Australische premier laatst presteerde, als symbolisch excuus voor de onderdrukking van de Aboriginals. Of er zou een nationaal monument zijn opgericht, na lang wikken en wegen, zoals hier in Nederland is gebeurd voor de slaven. Maar er is niemand die zich iets aantrekt van de schuldbekentenis achter zo'n monument. Alleen als je er direct naar vraagt heeft men spijt. Verder is het allemaal water onder de brug en het leven gaat verder. Ook dan zouden ze aan de bekende Nederlander hebben gevraagd wat hij zou hebben gedaan in de oorlog. Hij zou ons weer keurig hebben verzekerd dat hij niet fout zou zijn geweest. Heel verrassend. Alleen heb je geen

geschiedenisboek of tv-commentaar bij de hand als je iets overkomt. Daarom zou ik me in de oorlog waarschijnlijk koest hebben gehouden, niet wetend wat te denken of te doen, net zoals de rest van Nederland.

Dat heeft me ongemerkt gebracht bij een veel begrijpelijker dood, die op tv. Daar heb je het keurige onderscheid tussen de echte dood en de nepdood uit films en series. Die nepdood is alomtegenwoordig en heeft weinig impact meer, zet vooral de fantasie aan het werk. Het moment van de echte dood daarentegen zie je niet vaak, hoogstens als de dood in het harnas van Tommy Cooper eens wordt herhaald, waarbij het publiek in de zaal duidelijk de voice-over mistte, of als de gewelddadige dood van Cheaurescu op tv is, die zich eigenlijk aan het zicht onttrekt door de overvloedige rookontwikkeling, maar waarbij zijn benen, die zo verwrongen onder hem liggen, onverbloemd vertellen wat er achter die wolken is gebeurd. En het bloed van zijn vrouw zie je stromen. Verder zie je de dood vooral in natuurfilms, als een leeuw een gazelle doodbijt, een slang een kikker grijpt, een ijsbeer een jonge zeehond, een anaconda een capibara, een roedel wolven een rendier. Ik train me erin om bij die beelden niets te voelen voor het slachtoffer, hoe knuffelig en snoezig het er ook uitziet, met van die grote angstige ogen. Die roofdieren moeten ook eten en hun jongen zijn al even schattig. Soms gaat het me moeilijk af, als het bijvoorbeeld om een jong wrattenzwijn gaat, of om een olifantje, maar meestal kan ik triomfantelijk juichen als het beest door al die tanden en klauwen naar de grond wordt gedwongen. Jagers zijn de mooiste dieren die er zijn. Roofvogels zijn zo majestueus, tijgers zijn machtig met van die speelse kracht, leeuwen, cheeta's, wolven, wilde honden, hen gun ik een lekker hapje, ook al moeten ze daar een ander beest voor afmaken. Zo hoort het en het is volkomen overbodig om medelijden te hebben met de prooi. Medelijden is trouwens sowieso een van de meest lage en respectloze gevoelens die er bestaan. Het reduceert wezens tot hun ellende en het laat niets heel van hun kracht en flexibiliteit. Het haalt bovendien hun rol door het slijk als voedsel voor andere beesten, een rol die toch ook gespeeld moet worden. Het is leven en laten leven door dood te gaan. Dood hoeft geen medelijden op te wekken, ook niet als het om mensen gaat. Als iemand sterft betekent dat vooral dat hij of zij heeft geleefd. Dood is niks anders dan de afwezigheid van leven, waar dat leven er voorheen wel was. Dus de plaats van de dood is in feite al bezet door het leven. Sterven maakt daar onderdeel van uit. Zonder leven geen sterven, maar zonder sterven ook geen leven. Wie wil leven moet de dood op zijn deurmaat accepteren. Wie bang is voor de dood is bang om te leven. Dood gaan we allemaal. Dus ga ook ik dood. Daarbij maakt het niet uit of ik prettig leef of niet, of ik plezier heb of niet, of ik me nuttig maak of niet, of ik geliefd ben of niet, ik ga dood, net als al die anderen die we moeten

missen. Die zijn te vroeg gestorven, dat vinden we meestal. Ze hadden nog zo veel goeds kunnen doen, ze betekenden nog zo veel voor ons, het is oneerlijk dat zij dood zijn terwijl wij nog leven. Maar het is niet oneerlijk. Ze zijn gewoon dood en daar zullen we aan moeten wennen. Als ik nu de trekker overhaal, dan zal iedereen me moeten missen en daar vrede bij moeten vinden. Bovendien zullen ze moeten accepteren dat ik er hier een behoorlijke kliederzooi van heb gemaakt. Ze wennen er maar aan. Een briefje voor het bloeden kunnen ze mooi vergeten.

Overigens zal ik ongetwijfeld heel anders piepen als ik iemand verlies die me dierbaar is, die een onvervreemdbaar deel uitmaakt van mijn leven. Ook ik zal janken en de moed zal me in de schoenen zinken bij de gedachte dat het onherroepelijk voorbij is en dat ik nooit meer met die persoon zal kunnen praten, nooit meer zal kunnen zeggen hoe belangrijk ze voor me is, haar nooit meer in mijn armen zal kunnen sluiten, dat ze nooit meer naar me zal glimlachen, met dat typische trekje om haar mond, nooit meer. Ook ik zal bang wezen en roepen dat het onrechtvaardig is. Ik zal me ontroostbaar terugtrekken met mijn verdriet. Maar mijn persoonlijke leed, hoe groot en tranentrekkend het ook is, neemt niet weg dat het een normale en aanvaardbare gang van zaken is.

Dan te bedenken dat er mensen bestaan die op zoek zijn naar het eeuwige leven. Onvoorstelbaar. Ik zou het ondraaglijk vinden om eeuwig te moeten leven. Leve het leven, maar ook leve de dood. Weg met dat eeuwige leven, en wat mij betreft ook weg met die geavanceerde medische wetenschap en farmaceutische industrie. Laten we maar weer gaan klooiën met kruidenmengseltjes, dat is meer dan genoeg. Je leeft, maar als je ziek wordt ga je misschien dood. En als je ernstig gewond raakt heb je geen kans. Dat zou ons weer wat respect voor het leven kunnen bijbrengen, want nu vinden we dat leven vaak wat al te vanzelfsprekend. Het zou fijn zijn als we er weer voor zouden moeten vechten, waardoor we gedwongen werden om er echt iets mee te doen. Als prettige bijkomstigheid zou het hier op aarde ook nog een beetje worden opgeschoond, want het zou helemaal niet slecht uitkomen als de menselijke wereldbevolking met een kwart of een derde zou afnemen. Laat die dood dus maar komen. Het is met de dood net als met het kwaad en met de schurken. Eigenlijk wil je ze er niet bij hebben, wil je dat ze niet bestaan, maar zonder hen wordt het een saaie boel. Films eindigen niet voor niets als de slechteriken dood zijn, of de hindernis overwonnen. Daarna is er niets meer aan. Dan begint de sleur, daar valt niets over te vertellen. Het kwaad uitbannen schiet schromelijk zijn doel voorbij. Als je het kwaad uitbant, ben je ook direct het goede kwijt, dat zijn twee kanten van dezelfde medaille. Dat is het leven, dat heeft beide nodig. Daarom hoort de een niet zo positief te worden benaderd, terwijl de ander wordt afgezekend. Kwaad is niet slecht. Zonder kwaad, dood en schurken hou je alleen onverschilligheid over, gegrond in een allesoverheersende en

allesverstikkende zekerheid. Dat lijkt me buitengewoon onaangenaam, minstens dat kunt u met me eens zijn.

Maar dat bent u niet. U vindt dat iedereen recht op leven heeft en dat iedereen dat recht moet gebruiken. Terwijl recht er helemaal niets mee te maken heeft. Je leeft en dan ga je dood, dat is alles. Ik zou willen dat mijn kogel dat kon uitdrukken.

Zit ik weer met die revolver tegen mijn hoofd. En allereerst, voor ik het helemaal vergeet, zal ik u vertellen hoe ik er aan gekomen ben, daar zult u onderhand wel nieuwsgierig naar zijn. Want hoe komt een jongen als ik aan een wapen? Om zoiets te pakken te krijgen moet je moeite doen. Je moet waarschijnlijk connecties hebben in de onderwereld, of je moet je regelmatig ophouden in louches cafés en daar gevaarlijk uitziende types aanspreken, met het risico dat je verkeerd wordt begrepen en in een donker steegje afgetuigd. En dat heb ik er helemaal niet voor over. Ik heb geen idee hoe ik aan een wapen moet komen, dus ik zou er niet eens naar gaan zoeken. Op voorhand zou ik moedeloos opgeven.

Het was dan ook puur toevallig dat ik het in handen kreeg.

Ik ben een avond- en nachtmens. Maar thuis heb ik rond die tijd niet altijd even veel te doen en regelmatig slaat de verveling toe. Dan blijf ik niet op mijn bank zitten kniezen of vergetelheid zoeken bij de televisie, dan ga ik de straat op om daar zomaar in het wilde weg wat rond te lopen. Op dat late uur kom ik meestal niemand tegen en er valt hoogst zelden iets te beleven. Ik laat de dingen gewoon bewegen door zelf in beweging te blijven. Daardoor bewegen ook mijn gedachten en dat vind ik prettig.

Die bewuste nacht had ik een sigaret staan roken op een van de verlaten plekken die ik daartoe altijd opzoek. Ik stond nog wat te dralen voor ik verder zou lopen, toen ik vanuit mijn ooghoeken beweging waarnam. Er kwam iemand aan. Ik verstilde, om niet op te vallen. Want het is altijd mogelijk dat zo iemand mijn kant op komt en dan wil ik toch eerst even rustig kijken wat voor vlees ik ongeveer in de kuip heb, voordat ik eventueel nachtelijke contacten aanga. Ik stond in de schaduw van een grote boom, met struiken op de achtergrond, dus er was een goede kans dat hij me niet zou zien. Ik bevond me in de mij vertrouwde positie van observant. En al snel had ik in de gaten dat er iets niet klopte aan de man die daar kwam aangelopen. Hij liep te onnatuurlijk, te snel en te vaak keek hij om zich heen. Hij leek zelfs buiten adem. Dat niet alleen, vanuit de verte zag ik dat hij iets uit zijn zak haalde en dat hij het, terwijl hij weer onwillekeurig achter zich gluurde, haastig in een vuilnisbak liet glijden. Daarna maakte hij zich uit de voeten en liet mij in overpeinzing achter. Ik ben niet iemand die graag in vuilnisbakken rommelt, maar die ene had ineens een overweldigende aantrekkingskracht op me. Ik kon er niet van los komen. Ik was nieuwsgierig, terwijl mijn rede aan de andere kant benadrukte dat er waarschijnlijk helemaal niets bijzonders in die vuilnisbak te vinden was. De ervaring leert nu eenmaal dat er nooit iets gebeurt, hoe veelbelovend de situatie er ook

uitziet. Er is namelijk een volstrekt normale verklaring voor elke vreemde situatie, ik hoefde me geen enkele illusie te maken. Maar ik bleef nieuwsgierig en nieuwsgierigheid moet nu eenmaal worden bevredigd, dus na lang dralen en nadat ik me ervan had vergewist dat die man werkelijk weg was, zette ik mijn schaamte opzij, verzamelde al mijn moed, kwam in beweging en liep naar de container. Nog steeds verwachtte ik in feite niets te vinden, maar wat ik daar aantrof, onder die deksel, tussen wat vieze blikjes, voldeed precies aan mijn stoutste verwachtingen. Daar lag wat daar helemaal niet hoorde te liggen, mijn revolver. Even was ik verstomd en verstild van verbazing. Maar ik had nauwelijks een paar momenten nodig om me te realiseren dat ik deze kans niet voorbij mocht laten gaan in aarzeling. Die aarzeling heb ik dan ook resoluut opzij gezet, ik pakte het voorwerp dat me hier zomaar in de schoot werd geworpen, liet het in mijn zak glijden en liep zonder omkijken en zonder omwegen naar huis. Daar heb ik het opgeborgen. Eerst achter in een kast, daarna in de lade die ervoor was bestemd, waar hij keurig uit het zicht ligt, maar toch bij de hand. Achteraf bleek dat er vlak in de buurt een schietpartij was geweest. Er was een dode gevallen en de politie tastte in het duister naar de dader en de motieven. Ze organiseerden zelfs een buurtonderzoek, dus kreeg ik een agent aan de deur. Welke dag? Wanneer? Nee, toen heb ik niets gezien. Ja, ik heb het wel gehoord. Verschrikkelijk. Zo dichtbij. Nooit gedacht dat ik in een criminele buurt woonde. Nou, daar hoefde ik niet bang voor te wezen. Het was een incident. Op straat was het veilig. Maar de politie kon wel alle hulp gebruiken die ze krijgen kon. Koffie? Nee dank u, ik heb al veel te veel gehad. Als u nog iets te binnen mocht schieten, of u vangt iets op, dan kunt u ons bellen. Hierop staat alle informatie. Hij gaf het me op een briefje, we namen afscheid, ik sloot de deur en hij belde aan bij de burens. Hij was weg en nu was het wapen echt van mij. Geen haat op mijn hoofd die eraan had gedacht om het af te geven. Als ik niet in die vuilnisbak had gekeken, als ik het had laten liggen, dan had het nu onvindbaar op de stoep gelegen, want in onze buurt komt de vuilniswagen vroeg in de ochtend. Als ik het niet had gepakt, dan zou niemand het hebben, ook niet de politie. Dus losten ze die moord maar lekker zelf op, daar had ik niks mee te maken. Het stond mij trouwens gelijk of de dader gepakt werd of niet. Zelf koesterde ik geen enkele wrok tegen hem. In de eerste plaats had hij er helemaal niet gevaarlijk uitgezien en nu hij was zijn wapen kwijt, dus veel schade kon hij niet meer aanrichten. Bovendien was het slachtoffer al dood, daar kon niets meer verandering in brengen, ook niet het straffen van de schuldige. Dat overdreven zoeken naar de schuldige vind ik sowieso een domme bezigheid. Er wordt altijd gedaan alsof we het voor de dode doen, maar we doen het alleen voor onze eigen gemoedsrust. Als we niet weten wat er is gebeurd en waarom en hoe en hoezo en wie, dan kunnen we het zogenaamd geen plekje geven in ons leven. Wat natuurlijk onzin is, want we

kunnen zoiets toch ook gewoon accepteren zoals het is gebeurd en ons neerleggen bij onze onwetendheid. Maar dan kunnen we niet straffen, terwijl we dat zo graag doen. De dader mag niet ontkomen, zelfs niet als de samenleving een stuk beter af is zonder het slachtoffer. Hoe dan ook, ze zochten het maar lekker zelf uit. Wat ze ook deden, ik gaf mijn pasverworven schat niet uit handen, die meevaller van formaat, het kostbaar kleinood, nu helemaal in mijn bezit.

Die eerste nacht nog heb ik het, met de gordijnen zorgvuldig gesloten, uitvoerig geïnspecteerd, waarbij bleek dat mijn geluk die avond nog niet was uitgeput. Er zaten drie kogels in, en drie lege hulzen. Het ding rook naar kruit, zoals een nieuwjaarsnacht naar kruit ruikt. Ik haalde de patronen en de hulzen eruit en betastte het wapen, helemaal, voelde hoe het in mijn hand lag, onderzocht hoe het was om met gestrekte arm de trekker over te halen. Eerst spande zich het mechaniek, de haan ging naar achteren en wanneer ik helemaal doordrukte, sloeg die met een heldere klik tegen het magazijn, dat vlak daarvoor een korte draai had gemaakt. Wat heerlijk simpel, heerlijk doeltreffend, wondermooi. Het lag goed in mijn hand. Het voelde natuurlijk aan. Het was als het ware één met mijn arm. Richtte ik mijn arm, dan richtte ik het wapen. Zo hoorde het. Helemaal perfect. Ik hield meteen van het ding. Ik haalde het de dagen daarop steeds weer tevoorschijn, om het in mijn hand te houden en er gedachteloos mee te spelen, de beveiliging er af te halen, er weer op te doen, het magazijn eruit, de kogels erin, er weer uit, richten, laten ketsen, een keer, een paar keer snel achter elkaar. “Wat denk je, klootzak. Heb ik vijf of zes keer geschoten? Maak jij mijn dag maar eens goed!”

Maar je kunt je niet zo heel lang bezighouden met denkbeeldige klootzakken. Dus zette ik het ding al spoedig tegen mijn eigen hoofd. Eerst nog zonder een kogel in de kamer, gewoon om te proberen hoe het voelde, maar al snel met. Zo heb ik heel wat poses uitgeprobeerd. De loop onder mijn kin, in mijn mond, wat niet prettig is omdat het metaal niet lekker smaakt, zelfs heb ik geprobeerd om de loop op mijn achterhoofd te zetten, zodat de kogel van achteren door mijn gezicht zou gaan en mijn hersenen, in het geval dat ik zou schieten, door mijn neus naar buiten zouden komen. Op zich vind ik dat geen onaardig idee, maar je moet er een vreselijk verwrongen houding voor aannemen en het overhalen van de trekker gaat niet makkelijk, waardoor je fatale afwijkingen zou kunnen krijgen. Bovendien kun je van achter beter een wat groter kaliber nemen, denk ik zo, voor een nog groter effect. Een shotgun zou daar goed voor zijn, liefst met afgezaagde loop. Dan blijft er niets van je gezicht over. Maar daar heb je dan weer een schutter voor nodig, en zulke mensen zijn niet makkelijk te vinden. Het moet iemand zijn die jou heel erg haat, of een erg goede vriend. Dat laatste zou wat al te mooi zijn. Dat doet me denken aan de manier waarop Japanners zelfmoord plachten te

plegen, tenminste, de manier die tot mij is gekomen via films en boeken. Ik heb daar grote bewondering voor. Degene die zelfmoord pleegt snijdt zelf zijn buik open. Dat levert geen praktische problemen op, omdat je naar je buik toe goed kracht kunt zetten. Het enige wat je ervoor moet opbrengen is de wilskracht en de moed. Pas na het opensnijden van je buik beginnen de problemen, want dan is er geen weg meer terug. Aan zo'n wond ga je dood, gegarandeerd, alleen kan het gerust een paar uur duren voordat je het loodje legt. En in die tussentijd heb je pijn, ongetwijfeld veel pijn, voor je het bewustzijn verliest en uiteindelijk sterft. Maar gelukkig staat er een goede vriend achter je, om je die lijdensweg te besparen. Als je zelf eenmaal onherroepelijk de beslissing hebt genomen, dan hakt hij in één genadige slag je kop eraf. Geweldig toch! Het betekent ware vriendschap als iemand dat voor je over heeft. Daarvoor heb je werkelijk respect nodig voor de keuze van de zelfmoordenaar. Als iemand je vertelt dat hij besloten heeft zelfmoord te plegen, dan ga je daar niet tegenin. Dan ga je niet zeggen dan hij er nog eens over na moet denken, dat hij eerst eens met iemand moet gaan praten. Dan zeg je niet dat het allemaal zo erg niet is, dat hij het de tijd moet geven, dat het allemaal wel over gaat, dat hij sterk moet zijn, dat hij zijn familie en vrienden niet zomaar in de steek kan laten. Dat zeg je allemaal niet. Je zegt hem dat je hem zult helpen. Als het hem tenminste ernst is. Want dat wil je eerst zeker weten, en die zekerheid heb je pas als hij het mes in zichzelf zet. Als hij dat werkelijk doet, als hij doorzet, de wil en de moed daartoe heeft opgebracht, pas dan weet je wat je te doen staat en sla je toe. Zo zou ik graag willen sterven, met de warme zekerheid van een goede vriend achter me. Alleen heb je die natuurlijk helemaal niet nodig met een revolver in de hand. Zo'n knal voor mijn kop is dodelijk genoeg.

Tegenwoordig kies ik altijd voor de klassieke houding, gewoon met de loop tegen mijn slaap. Dat zit veruit het makkelijkst, voelt het natuurlijkst aan en als ik de trekker overhaal, ben ik er vrijwel zeker geweest. Deze houding voldoet.

Gelukkig hoef ik niet alleen genoeg te nemen met mijn werk als redacteur voor een computerblad. In mijn vrije uren werk ik aan de vertaling vanuit het Latijn naar het Nederlands van vrijwel het complete werk van Augustinus. Vanzelfsprekend doe ik dat niet alleen. Met dat grote doel voor ogen is zelfs, met het geld van de Nederlandse Augustijner gemeenschap, een heus instituut opgericht dat verschillende vertaalgroepen coördineert, betaalt en zorgt dat de vertalingen worden uitgegeven en verspreid. Zelf ben ik maar een klein radertje in deze geweldige operatie, ik ben een van de tekstredacteurs. Samen met twee classici heb ik een tekst onder handen waarin de kerkvader onomstotelijk aantoont dat er geen enkele tegenspraak bestaat tussen de vier evangelisten, zelfs niet in het kleinste detail. Waarschijnlijk is hij met dat werk begonnen omdat hij het beu was om te luisteren naar de neuzelaars die steeds maar weer wezen op kleine insignificante verschillen tussen die vier allerbetrouwbareste kroniekschrijvers, waarmee ze dan vaste grond onder de voeten dachten te hebben om kritiek te leveren op de bijbel. Maar waar hij zich nog het meest aan moet hebben gestoord, was dat er mensen waren die naar die praatjes luisterden, waardoor ze op het pad werden geleid dat wegliep van God, een slecht pad, daarover kent Augustinus geen twijfel. Volgens hem moet je niet neuzelen over de bijbel, je moet er in geloven. En om voor eens en voor altijd af te rekenen met dat geneuzel, heeft hij zich gewapend met hetzelfde gereedschap als die neuzelaars. Hij is zelf gaan neuzelen. Maar als Augustinus neuzelt, dan neuzelt hij niet zomaar. Dan neuzelt hij tot op de bodem, tot op het bot, tot de onderste steen. Hij neuzelt tot in het absurde, totdat hij heeft aangetoond dat er nergens ook maar een spoortje van tegenstrijdigheid bewezen kan worden, en daarvoor gaat hij alle passages van de evangeliën langs, een voor een, uitgebreid als hij vindt dat het nodig is. Wat natuurlijk een gigantisch werk heeft opgeleverd, dat kunt u gerust van me aannemen. Het omspannt vier boeken. Het eerste is een inleiding, waarin hij het belang van het werk aantoont en in het voorbijgaan de heidense goden in hun hemd zet. Dat is leuk om te lezen en bovendien heel kenmerkend voor het tijdsgewricht tussen heiden- en christendom. Maar daarna begint het geneuzel. Dat gaat maar door en houdt niet op, hij slaat geen stukje tekst over in zijn minutieuze vergelijking. En wij moeten daar als vertalers helemaal doorheen, ook wij mogen geen stukje van de zure appel overslaan. We vertalen alles, ongeacht of het interessant is of volkomen overbodig. In de praktijk komt het er op neer dat we hoofdstuk voor hoofdstuk, zin voor zin, woord voor woord nalopen om er de precieze betekenis van te achterhalen en er Nederlandse taal voor in de plaats te zetten die de betekenis zo dicht mogelijk benadert. Daarbij moeten we er ook nog op letten dat die taal te pruimen is voor de gemiddelde geïnteresseerde lezer, wat evenmin een sinecure is, omdat we zo dicht mogelijk bij het oorspronkelijke Latijn moeten blijven, dat niet overmatig

veel overeenkomsten vertoont met het Nederlands. Bovendien stopt Augustinus zijn Latijn vol met betekenis, tot in de uitgebreide bijzinnen toe, waarin hij zijn stokpaardjes berijdt die vaak niets te maken hebben met het onderwerp dat hij onder handen heeft, maar waar hij zijn lezers en passant toch van wil doordringen. Hij heeft namelijk veel te vertellen over van alles en nog wat, niet voor niets heeft hij zo veel geschreven. Dus hebben wij onze handen vol aan deze opdracht, waar we al ruim vijf jaar mee bezig zijn. Gelukkig hebben we ondertussen een gesmeerde procedure. Eerst vertaalt een van de classici een stuk tekst. Dat stuurt hij naar de andere classicus. Die werkt het door. Daarna werken ze het samen door. Pas daarna komt het stuk mijn kant op. Dan werk ik het nog een keer door, waarna we met z'n drieën de definitieve tekst vaststellen. Overigens gaat dat allerm minst in een moordend tempo. De classici zijn gepensioneerd en ik heb een volle baan, dus we komen zo eens in de maand bij elkaar, soms wat vaker en soms zijn we op vakantie.

Je zou zeggen dat het na vijf jaar gaat vervelen om aan zo'n saaie en langdradige tekst te werken. Natuurlijk zou je dat zeggen, want alles wat ik hiervoor heb verteld wijst daarop. Toch is het tegendeel waar. Dit werk wordt nooit saai. Het blijft heerlijk om te doen. Altijd is het leuk om de gedachtegang van Augustinus te volgen. Ten eerste beschouw ik het als een voorrecht om de woorden te moeten doorgronden van iemand met een werkelijk levend geloof, want dat is Augustinus, hoezeer zijn teksten later ook zijn gebruikt om het geloof vast te leggen in onbetwifelbare geloofsfeiten. En dan is er nog de tekst zelf. Al kraamt hij daarin de meest geweldige onzin uit, hij doet dat altijd overtuigend. Hij is immers retoricus, in hart en nieren, maar vooral in woorden. Zijn redeneringen zijn immer duidelijk en helder, of wij dat nu direct zien of niet. Als we even geen idee hebben waar hij het over heeft, of als we denken dat hij zichzelf tegenspreekt of dat hij iets heeft overgeslagen, dan moeten we gewoon wat beter kijken om het spoor weer op te kunnen pikken. Uiteindelijk blijkt altijd dat hij toch gelijk heeft, hoe krom dat gelijk ook moge zijn. De uitdaging voor ons is om dat gelijk in het Nederlands te laten klinken, een uitdaging die we steeds met plezier aangaan. Daar houden we ons jaar in jaar uit mee bezig. Daar nemen we de tijd voor. Eén voor één gaan we de problemen te lijf en lossen ze op. Voor we tevreden zijn over de betekenis, de woorden, de woordvolgorde en we er zeker van zijn dat de komma's op de juiste plaats staan, gaan we niet verder naar de volgende zin. Soms gaat dat redelijk snel, maar het is niet uitzonderlijk als we een uur of langer allerlei variaties bedenken op een twintigtal woorden, steeds met een schuin oog op wat ze zouden moeten betekenen, wat ze zouden kunnen betekenen, wat onze huidige selectie betekent, hoe die klinkt, wat er verkeerd aan is, hoe het dan moet worden weergegeven. Soms pakken we er andere vertalingen bij, de Franse en de Engelse. De Fransman is heel vrij in zijn vertaling en interpretatie, de Engelsman heel precies. Maar allebei slaan ze de plank regelmatig volkomen mis in de passages waarvoor we ze consulteren. Daar doen

wij het dan goed, wat ons natuurlijk een intense voldoening geeft.

Wij lopen niet weg voor een probleempje, we gaan ze te lijf. En ondertussen sta ik er versteld van dat ik deze avonturen samen met andere mensen kan beleven, dat het lukt om zonder ongeduld samen te zoeken naar de juiste oplossing. Want zoiets is zeldzaam. Nooit eerder heb ik in gezelschap zo diep op woorden in kunnen gaan. Vrijwel iedereen geeft er al na vijf minuten de brui aan en wil dan dat er beslissingen worden genomen. Maar bij dit werk moeten er helemaal geen beslissingen worden genomen. Er moet met volharding en liefde voor de tekst worden gezocht naar de juiste weergave. Dat is inspannend en hard werk dat een uiterste concentratie en geduld vereist. Maar als je het goed doet, met alle aandacht, dan geeft het dat heerlijke gevoel dat je steeds dichterbij een oplossing komt, langzaam dichterbij een goede Nederlandse zin die ook nog precies uitdrukt wat Augustinus heeft opgeschreven in zijn Latijn. Dat is allesbehalve saai. Eigenlijk zou ik het zelfs jammer vinden als we de klus uiteindelijk toch nog klaren. Dan zal ik onze intensieve sessies moeten missen.

Maar het is niet altijd hosanna in den hoge. Zo werden we aan het eind van onze laatste sessie opgezadeld met een geweldig probleem. We begonnen die dag waar we de vorige keer waren geëindigd, midden in een hoofdstuk. Augustinus had het over de gewoonte in de bijbel om over het geheel te spreken terwijl een gedeelte wordt bedoeld, wat had geleid tot een ingewikkelde tekst. Augustinus wees daarin op het simpele feit dat Jezus op vrijdagmiddag is gestorven en op zondagochtend alweer rondliep. Dat betekent dus dat er maar iets meer dan een dag zit tussen sterven en opstaan, terwijl er wordt volgehouden dat hij drie dagen na zijn dood is verrezen. Dat is tegenspraak van het zuiverste water en dus zou je denken dat Augustinus dat ruiterlijk toe moet geven. Maar hij at nog liever zijn tong op dan dat hij zoiets deed. Het is helemaal niet inconsistent, zo drukt hij ons op het hart, dat lijkt alleen maar zo door het spraakgebruik. En dat moesten wij die middag in het Nederlands tot uitdrukking laten komen. In de werkvertaling die ik had gekregen stond: “Zo is het ook met de drie dagen die verliepen tussen de dood en de verrijzenis van de Heer: die kun je alleen maar goed begrijpen als je uitgaat van de gangbare manier van spreken in ronde getallen.” De woorden 'ronde getallen' leken me niet helemaal geschikt, maar ik wist niet welke ervoor in de plaats moesten komen. Zelf ken ik namelijk geen Latijn en ik kan dus niet zelfstandig op zoek naar alternatieven. Gelukkig geeft een van de heren classici me in zulke gevallen een letterlijke vertaling, om me zo toch aan die taal te laten ruiken. Dat is een beproefde truc, die me dichterbij de bron brengt en voor mij veel duidelijker in beeld brengt wat Augustinus precies bedoelt en hoe ik het raadsel op kan lossen. In dit geval stond er helemaal niets over 'ronde getallen'. Er werd zelfs expliciet gesproken over het deel en het geheel, dus stelde ik voor om die woorden terug te laten komen in de vertaling. Na lang overleggen vonden we een oplossing: “Zo is

het ook met de drie dagen die verliepen tussen de dood en de verrijzenis van de Heer: die kun je alleen maar goed begrijpen als je rekening houdt met de gangbare manier van spreken, waarbij het geheel wordt genoemd terwijl het slechts om een gedeelte gaat.” Het is een zin die alle elementen van de Latijnse zin bevat en toch redelijk goed loopt. Bovendien is het nu voor de lezer duidelijk wat er wordt bedoeld. We waren in ieder geval tevreden, al hadden we de volgorde waarin deel en geheel worden genoemd omgedraaid. Maar het omdraaien van de volgorde is een concessie die het Nederlands regelmatig van ons vraagt, dus daar maakten we ons niet al te veel zorgen over. We gingen verder naar de volgende alinea's, waar tot onze verrassing nog meer van zulke zinnen op ons wachtten met precies dezelfde Latijnse vorm, die we daarom ook in het Nederlands uniform moesten maken. Gelukkig gingen ze over hetzelfde onderwerp, dus volharding en volledige concentratie volstonden om er goed uit te komen. We rondde het hoofdstuk af en toen kwam, na al die noeste arbeid, het plezierige gedeelte. Als we een hoofdstuk hebben geklaard, dan lezen we het namelijk aan elkaar voor om zo te laten horen hoe het in zijn geheel klinkt, waarbij meestal blijkt dat het inderdaad een lopende tekst is geworden. Bijkomend voordeel daarvan is dat we tijdens het voorlezen wat meer afstand houden, waardoor we er de laatste kleine foutjes uit kunnen halen die we hadden gemist terwijl we ondergedompeld waren in de materie. Over het algemeen zijn die snel verbeterd en kunnen we opgewekt naar huis. Maar niet deze keer. Deze keer werden de problemen groter. In het gedeelte dat we de vorige keer hadden vertaald bleek namelijk een zin te staan die ons sterk deed denken aan de zinnen die we intussen zo goed hadden leren kennen, al stond er iets heel anders: “En dan moeten we ook nog rekening houden met het gangbare spraakgebruik in de Heilige Schrift om met het deel het geheel aan te duiden.” Dat had er in de werkvertaling gestaan, zo was het blijven staan en zo stond het er nog. Eén blik in het Latijn vertelde ons dat deze zin weer precies dezelfde vorm had, “vanuit het deel het geheel”, en dus moest ook deze zin in het uniform. Alleen paste hij absoluut niet in het maatpak dat we voor de andere zinnen in elkaar hadden gestikt, aangezien de zin deze keer iets anders betekende. Het ging hier niet over een deel van de dag dat als een hele dag werd voorgesteld, maar juist om een geheel dat als een deel werd afgeschilderd. Een van de apostelen had namelijk het woord 'avond' laten vallen, terwijl hij daarmee duidelijk de hele nacht bedoelde. Dus wees Augustinus ook hier op dat taalgebruik in de bijbel.

Nog even dachten we dat we onze hoofden in het zand konden steken en net konden doen alsof we niets hadden gezien. Maar al snel bleek dat de twee passages veel te dicht bij elkaar stonden om daarmee weg te kunnen komen. Ze deelden zelfs een pagina, waardoor we niet anders konden dan concluderen dat ze bij elkaar hoorden en dat de tweede keer een verwijzing was naar de eerste. Er was geen ontkomen aan, we moesten alles weer opnieuw doen en dus hadden we die hele dag voor niets gewerkt.

Toen de omvang van de ramp tot me doordrong raakte ik even in paniek. Die twee zinnen moesten hetzelfde worden, maar ik zag met geen mogelijkheid hoe we dat voor elkaar konden krijgen. Ze betekenden het tegenovergestelde, waar Augustinus zich niet aan leek te storen. Blijkbaar maakte het voor hem niet uit of het deel voor het geheel stond of andersom. Wat hem betreft viel dat onder dezelfde noemer. Maar ik zag dat de zinnen anders waren en dat ze dus anders moesten worden opgeschreven. Terwijl ze in het Latijn hetzelfde waren. Ze hoorden bij elkaar, ze waren hetzelfde, maar ze waren zo anders. Geen wonder dat het me duizelde, met als enig houvast dat er bij de eerste zin 'significare' stond, en bij de tweede 'dicere'. Het eerste is zoveel als 'aanduiden', het tweede is 'noemen' of 'zeggen'. Maar ook die strohalm werd me uit handen geslagen door mijn classici, die me direct vertelden dat de twee woorden in het Latijn ongeveer hetzelfde betekenen. Bovendien was het al laat in de middag, dus moesten we er voor die dag mee stoppen, hoe koortsachtig mijn brein ook werkte. Het was de eerste keer dat we totaal onbevredigd naar huis gingen, al beloofden we elkaar dat we afzonderlijk over het probleem zouden nadenken en dat we naar een oplossing zouden zoeken. Waardoor de gedachte dat ik weer aan die zinnen moest beginnen drie weken lang in mijn achterhoofd heeft zitten vervelen, terwijl ik me er met geen mogelijkheid toe kon zetten het probleem aan te pakken.

Maar gelukkig is er altijd weer de druk van de volgende bijeenkomst. Die komt nu met rasse schreden naderbij en dus moest ik de handschoenen wel opnemen en er over na gaan denken, gestructureerd en geconcentreerd. Troost en toeverlaat daarbij was die opwekkende gedachte dat niets voor mij duister kan blijven als het voor Augustinus helder is. Als hij het ziet, dan is er iets te zien, dat kan niet anders. En als er iets te zien is, dan kan ik het ontdekken. Het was dus geen probleem zonder oplossing. Vanavond ben ik er aan begonnen en natuurlijk heb ik eerst weer hulpeloos tussen de verschillende mogelijkheden gezweefd, zonder enig houvast. Maar toen heb ik me erin vastgebeten dat de twee varianten in de tekst als gelijken worden beschouwd, het deel voor het geheel, het geheel voor het deel. Daarbij hield ik mezelf voor dat Augustinus een volleerd retoricus was, die er geen enkele moeite mee had om de trucjes te gebruiken die hem ter beschikking stonden. Daarom kan het zijn dat hij best wist dat de twee zinnen verschillende betekenissen hadden, maar dat hij ze dezelfde vorm gaf om ze hetzelfde te laten schijnen, zodat ze naar elkaar konden verwijzen en elkaar dus versterken. Wat zijn betoog weer extra overtuigingskracht gaf. De vorm moest ik dus in ieder geval behouden, om de twee zinnen vervolgens met subtile verschillen toch iets anders te laten betekenen. Daarbij kwamen *significare* en *dicere* me toch te hulp, ongeacht wat de twee classici me hadden wijsgemaakt. Na wikken en wegen en passen en meten heb ik de eerste zin wederom ongewijzigd gelaten, “met het deel het geheel aanduiden” en daar heb ik de tweede variant op aangepast: “voor het deel het geheel

noemen”. Alleen de buitenste woorden maken het verschil. U kunt nu beweren dat deze verdeling voor de hand lag en dat ik er ook zonder omwegen op uit had kunnen komen, maar u weet net zo goed als ik dat de feiten vaak veel te diffuus zijn voor makkelijke oplossingen als je er met je neus bovenop zit. Bovendien waren er nog andere opties te overwegen. Zo heb ik er nog aan gedacht om bij de tweede zin ook het alternatief 'zeggen' te gebruiken. Daar kon ik dan leuke variaties mee maken, zoals “en je begrijpt dat men dan wel zegt dat de dagen ervoor en erna, de voorbereiding en de eerste dag van de week, die wij de dag des Heren noemen, hele dagen zijn, maar dat men daarmee slechts gedeelten aanduidt.” Ik heb besloten het toch anders te doen: “en je begrijpt dat de dagen ervoor en erna, de voorbereiding en de eerste dag van de week, die voor ons de dag des Heren is, hele dagen worden genoemd, maar dat daarmee slechts gedeelten worden aangeduid. Nu zijn er mensen die in deze moeilijkheid verstrikt zijn geraakt en niet weten dat de manier van spreken, waarbij voor het deel het geheel wordt genoemd, van het grootste belang is.” En later: “De enige oplossing die dus overblijft is dat we dit probleem beschouwen in het licht van de manier van spreken die veel in de Schrift voorkomt, dat voor het deel het geheel wordt genoemd.” En tot slot: “De derde dag wordt weer een hele dag genoemd, terwijl die in feite staat voor het eerste gedeelte ervan, de nacht.”

En zo is het probleem toch nog opgelost. Voor vanavond zit het werk er op. Nu kan ik alleen maar hopen dat de classici het met me eens zullen zijn, of dat ze een andere, nog spitsvondiger oplossing hebben gevonden. Met hen erbij wordt het zelfs nog beter, dat is een onlosmakelijk onderdeel van het genot dat dit werk me geeft. Wij gaan onversaagd verder. Wij vermaken ons uitstekend. En wat we produceren wordt ook daadwerkelijk uitgegeven, wat een heerlijke zekerheid is.

Maar uitgegeven worden is niet alles, want ook vertalingen hebben een publiek nodig. En hoe goed we ons best ook doen, hoeveel briljante invallen we er ook in verwerken, het blijft de vraag of er iemand zal zijn die ons werk daadwerkelijk gaat lezen. Het kan niet anders of men gooit na het eerste boek de handdoek in de ring. Door de rest van de tekst komt men gewoon niet heen, alle ijver en goede voornemens ten spijt. Want hoe briljant Augustinus ook neuzelt in deze boeken, het blijft geneuzel, schier eindeloos geneuzel.

Een paar weken geleden heb ik een boek van Willem Brakman aangeschaft. Dit keer niet bij een antiquariaat, zoals ik gewend ben, maar nieuw. Ik lees zijn boeken graag en regelmatig, omdat ik er altijd erg om moet lachen. Bovendien staan ze stevast vol met prachtige zinnen, die naar alle kanten stuiten en toevallig, zo lijkt het, ook de goede. Vandaag ben ik in dat pasverworven boek begonnen, wat een vreemde ervaring opleverde. De stijl kwam me helemaal niet bekend voor, het voelde niet vertrouwd. De vreemde gebeurtenissen die zich voor mijn ogen voltrokken kwamen niet tot me in die heerlijke brakmanianse zinnen, waarin de clichés over elkaar heen buitelen tot een mengelmoes van stijlen, die alles tezamen een rotsvast geheel vormt. Dus keek ik eens wat beter naar de omslag, waarbij me ineens opviel dat ik helemaal geen Brakman aan het lezen was, maar een Brinkman, ook Willem. Blijkbaar had ik in de winkel niet goed gekeken en in mijn onoplettendheid had ik het verkeerde boek gekocht. Dat was dom, ik weet het, maar het is niet onoverkomelijk. Het heeft er slechts toe geleid dat ik nu een boek aan het lezen ben van Willem Brinkman, een schrijver waar ik nog nooit van had gehoord, een debutant in de letteren. Daar ga ik nu maar in door, want die Brinkman kan het ook niet helpen dat hij Brakman niet is. En hij kan al helemaal niets doen aan het treurige feit dat ik in de boekhandel mijn ogen niet uit m'n zak haal. Bovendien verdienen debutanten ook een leespubliek. Ze krijgen toch al zo weinig aandacht, aangezien de recensenten hun pijlen liever richten op boeken waar iets van wordt verwacht. Debutanten moeten het hebben van mensen die hun boeken bij toeval kopen, zoals ik heb gedaan. Zelf zou ik het ook niet erg vinden als het mijn boek zou overkomen. Het interesseert me weinig waarom een exemplaar de winkel verlaat, als het maar gelezen wordt, waar geen enkele kans op bestaat als het niet wordt gekocht. Overigens is daar ook geen enkele kans op als het niet wordt uitgegeven, maar dat is een ander verhaal. Dat hoeft ik die Brinkman evenmin na te dragen. Hij kan er niets aan doen dat ik ben mislukt waar hij is geslaagd.

Voorlopig lijkt het geen onaardig boek. In de scène die ik net heb gelezen wil een man toegelaten worden tot een duister wetenschappelijk genootschap. Hij zit voor een deur te wachten en wordt maar niet binnen geroepen. Dat doet meteen aan Kafka denken, wat onwillekeurig een aanbeveling is. Verder wordt de situatie een beetje karikaturaal beschreven, waardoor je als lezer direct doorhebt dat je niet in de echte wereld terecht bent gekomen. Ik vind het leuk als een boek niet pretendeert dat de werkelijkheid erin wordt beschreven. Romans creëren hun eigen werkelijkheid en ik begrijp niets van mensen die afkeurend beweren dat 'zoiets in het echt niet kan'. Voor mij staat een boek los

van de wereld om ons heen en ik zie geen enkele reden om de mogelijkheden van de taal niet te benutten als ze zich voordoen.

Wat de man allemaal bedenkt onder het wachten, is verder volkomen absurd. Uit zijn gedachten blijkt dat hij zich tot taak heeft gesteld om met behulp van de wetenschap aan te tonen dat God bestaat. Hij is er zelfs van overtuigd dat hem dat zal lukken, als ze hem de kans maar geven. Dat geeft een aangename spanning met de echte wereld, waarin zulks onmogelijk is. Het is nu eenmaal een feit dat godsbewijzen die door een mens zijn samengesteld juist daarom God niet kunnen raken, of Hij nou bestaat of niet. In de werkelijke wereld ben ik daar vrij zeker van, maar met die werkelijke wereld heb ik hier niets te maken. De wereld van de man is voor mij onbekend terrein, waarvan ik de geheimen nog moet ontsluiten. Wat dit betreft is het nu dus de vraag wat er in de roman allemaal mogelijk is. Want het kan goed zijn dat die man in een werkelijkheid leeft waarin er een connectie bestaat tussen de tastbare wereld en God, en waarin het bewijzen van God dus tot de reële mogelijkheden behoort. Dat kan ik nu nog niet zeggen. Maar vooralsnog ga ik er vanuit dat het in die werkelijkheid net zomin kan als in de mijne, want het is voor een personage van een roman bijna onmogelijk om te bewijzen dat God bestaat, als die god niet als een tastbare werkelijkheid in zijn wereld bestaat. Dat kan alleen als dat bewijs verborgen wordt gehouden voor de lezer. Alleen is dan de kans groot dat je iets krijgt wat je wel in tweederangs films ziet. Allerlei keiharde mannen en verleidelijke maar gevaarlijke vrouwen zitten achter een koffertje aan, gaan over onschuldige lijken om het te bemachtigen en bestrijden elkaar tot in de dood, maar de kijker komt niet te weten wat er in dat koffertje zit, dus blijft hij in het ongewisse over de motivatie achter al die bloedstollende achtervolgingen, schietpartijen en moorden. Dat wil je als schrijver in je boek vermijden. Dus moet je je hoofdpersoon echt laten bewijzen dat God bestaat. En dat gaat je niet in de koude kleren zitten, want dat bewijs moet vervolgens in detail en uitvoerig worden geleverd, wat een enorm boekwerk op gaat leveren, dat alleen door de grootste en meest vasthoudende intellecten kan worden gelezen. Daarmee ben je dan je doel rijkelijk voorbij geschoten, want eigenlijk ging het je helemaal niet om dat godsbewijs, je wilde gewoon een boekje schrijven. En zelfs al lever je het bewijs, dan nog loop je het gevaar dat die intelligente lezers gemakkelijk door je zorgvuldig opgebouwde redeneringen heen prikken. Je kunt ze niet overtuigen, waardoor al je werk voor niets is geweest. Tenzij je een werkelijk sluitend bewijs hebt neergezet. Maar om zo'n tour de force te kunnen leveren moet je minstens Brakman heten. Wat natuurlijk niet wegneemt dat Brinkman me zou kunnen verrassen. Alleen al door het te proberen zou hij mijn waardering verdienen.

Maar zoals gezegd is het nog te vroeg om daar uitspraken over te doen. Ik weet nog niet hoe het

verhaal zich zal ontwikkelen en misschien gaat het een heel andere richting uit dan ik verwacht. Voorlopig moet ik de verrassingen maar op me af laten komen, want ik ben er nu eenmaal in begonnen, dus zal ik het uitlezen ook. Vooralsnog is de taal die hij gebruikt in ieder geval heel acceptabel, op een paar slordigheden na.

Als ik alle voorbehouden even laat rusten, dan denk ik dat deze Willem met zijn boek een sneer probeert uit te delen naar Intelligent Design. Die stroming wil immers ongeveer hetzelfde als de hoofdpersoon, God herleiden uit de werkelijkheid. De leden van deze semi-wetenschappelijke stroming speculeren er lustig op los over wat ze zien, over wat ze denken te begrijpen en over de dingen waar ze geen idee van hebben. Daar slepen ze God vervolgens aan zijn haren bij. Ze komen met allerlei aanwijzingen en hints die samen een bewijs moeten vormen voor zijn bestaan, waarna ze juichend beweren dat het bestaan van God is bewezen. Terwijl hun bewijzen natuurlijk alleen maar kunnen overtuigen als je al vooraf het bestaan van een scheppende god hebt aangenomen. Hun 'bewijzen' wijzen alleen maar op hiaten in het wetenschappelijk verhaal en ontmaskeren dat daarmee als zijnde niet de waarheid. Wat verder volkomen triviaal is, want het spreekt vanzelf dat het wetenschappelijke verhaal niet de waarheid vertegenwoordigt. Het is fictief, net als ieder ander verhaal. Wanneer de semi-wetenschappers zo'n hiaat hebben gevonden, beginnen ze met hun theater. Ze wijzen vol trots op de discrepanties en zeggen dat alleen God die leemtes kan vullen. Blijkbaar denken ze dat zonder God elk raadsel door de mens moet kunnen worden verklaard, omdat de mens na God het hoogste wezen is. Dat er zaken zijn die buiten het bereik van de mensen blijven, is voor hen dus het bewijs dat de mens niet het hoogste wezen is, wat op zijn beurt weer aantoonde dat God bestaat. Volgens hen kan alleen het bestaan van God de onbegrijpelijkheid verklaren. Daarmee sturen ze zichzelf behoorlijk het bos in, maar dat deert hen niet. Ze blijven zoeken naar bewijzen die bevestigen wat ze al weten, dat God bestaat. Op die zogenaamde bewijzen baseren ze dan documentaires, waarin ze in sluitende verhalen vertellen dat God de wereld heeft geschapen. Dat doen ze goed, want veel mensen trappen er in. Wat natuurlijk ook weer niet hoeft te verwonderen, aangezien mensen maar al te graag willen geloven dat God bestaat. Het bestaan van een god geeft immers zekerheid aan het leven en dat is prettig. Bewijzen voor het bestaan van God zijn daarmee aardige voorbeelden van gedachten met een wens als vader. Een bewijs in de hand geeft die wens zijn vaste vorm, terwijl iedereen kan begrijpen dat het bestaan van God een kwestie is van geloof en dat er geen enkele zekerheid over is te verkrijgen. Bewijzen zoeken in die richting is al even onzinnig als het zoeken naar bewijzen dat God niet bestaat.

Ik kan trouwens wel een paar voorbeelden geven van het soort bewijzen dat de Intelligent

Designers geven. Die van de muizenval is een bekende. Eigenlijk is het een soort gedachte-experiment, dat is gebaseerd op het feit dat een muizenval uit verschillende delen bestaat, die volkomen nutteloos worden als een van die delen wegvalt. Alleen als alle delen bij elkaar komen en goed in elkaar zijn gezet, wordt het een functionele machine des doods. Ontbreekt er een deel, dan kun je het apparaat net zo goed als ornament in de vensterbank zetten, waarmee ze uitbeelden dat de muizenval is ontworpen met de functie van het geheel in gedachten. Het is zonneklaar dat daar een intelligente ontwerper achter zit, de mens. Precies hetzelfde geldt volgens onze Intelligente Ontwerpers voor de staarten van bepaalde eencellige organismen. Met die staart kunnen deze organismen zich voortbewegen, en volgens onze wetenschappers van God kan die buitenboordmotor nooit evolutionair zijn ontstaan, omdat hij daar veel te complex voor is. Ze beweren dat die staart, voordat het apparaat helemaal was uitgeëvolueerd, alleen een nutteloos aanhangsel moet zijn geweest. Evolutionair gezien is dat onmogelijk. Dus maakt de Intelligente Ontwerper zijn entree, God. Hallo God, komt U binnen, gaat U zitten. Hoe maakt U het? Alles goed met vrouw en kinderen? Hoe bent U op het idee gekomen om die eencellige beestjes van zo'n staart te voorzien? Een geweldige vondst, moet ik zeggen, petje af. Goede uitvoering ook, het werkt perfect. Kan ik U misschien verblijden met een kopje koffie?

Maar zo duidelijk is God natuurlijk niet aanwezig en op die manier kun je Hem niet afleiden uit de dingen om ons heen. Die mensen slaan stappen over. Ze zien iets dat ze niet kunnen verklaren en nemen dat dan direct aan als bewijs voor waar ze in geloven. Ze vinden zo'n verschijnsel blijkbaar zo vreemd dat ze er niets anders dan God in kunnen zien, terwijl het toch best mogelijk is dat die staart in eerste instantie een voelspriet was, waarna die diertjes ontdekten dat ze hun stengel ook konden gebruiken om zich voort te bewegen, eerst nog log en klungelig, maar na een paar miljard jaar heel adequaat. Alleen kan zo'n theorie nooit worden bewezen, dus blijft het speculatie, onzekerheid troef, waardoor God in feite een even goede aanname is als de voelspriet. Blijkbaar komt vervolgens niemand op het lumineuze idee om beide theorieën af te wijzen en zich erbij neer te leggen dat we het antwoord nooit zullen weten. Dan heeft men toch nog liever God.

Onze godzoekende wetenschappers zien nog meer eigenaardige zaken in het universum waar de hand van God in is te ontwaren. Ze zien die hand bijvoorbeeld in de plaats van de aarde in het heelal, ten opzichte van alle andere hemellichamen. Uit een intelligent vormgegeven documentaire begreep ik dat de aarde precies zo is gesitueerd dat we van hieruit het hele heelal kunnen overzien. God heeft ons daar natuurlijk niet voor niets neergezet. Hij wilde dat we zijn hele werk zouden kunnen aanschouwen, zodat we de mogelijkheid zouden hebben om Hem nog beter te leren kennen.

Heel aardig van Hem. Dank U God. Fijn dat U ons geen plaatsje achter een pilaar heeft gegeven, of ergens helemaal achteraan. Dat zou toch jammer zijn geweest. Nu zitten we op de eerste rang, al is het bepaald niet voor een dubbeltje, want zo'n Hubble kost me een paar centen. Wilt U soms een koekje bij de koffie? De documentaire had trouwens nog een troef in de mouw, die in de constellatie van de sterren en planeten geschreven staat. Zo werden wij, argeloze kijkers, erop gewezen dat er alleen leven mogelijk is in een smalle band om de zon. En precies in die band bevindt de aarde zich 'toevallig'. Een wat al te groot toeval, volgens de Intelligent Designers, die en passant ook nog even meenemen dat de zon en de maan op precies de juiste afstand van de aarde staan, waardoor we bij een volledige zonsverduistering de corona kunnen zien. Is God niet geweldig? Hij denkt aan alles!

Die bewijzen kunnen vrij gemakkelijk in twijfel worden getrokken, dus bewijzen ze niemendal, en al helemaal geen god. Maar toch is het mogelijk dat ze toevallig in de juiste richting wijzen. Dat kun je nooit helemaal uitsluiten. Zo kan het gebeuren dat er verdomme een hiernamaals bestaat. Dan zit ik hier helemaal voor niks met die trekker te spelen. Stel je voor dat het me een keer lukt om af te drukken. Dan word ik gewoon ergens anders weer wakker en is het allemaal voor niks geweest. Moet ik daar weer van voor af aan beginnen, op het gevaar af dat er ook nog een daarnamaals bestaat, wat mijn situatie pas echt uitzichtloos zou maken. Bovendien heb je maar één keer in je levens het geluk dat ik met mijn revolver heb gehad. Zo'n buitenkans krijg ik niet nog een keer.

Gelukkig ben ik niet heel erg bang voor de hemel. Ik geloof er zelfs in dat die niet bestaat. Dat is een vrij sterk geloof, dat heel simpel wordt gerechtvaardigd door mijn ervaring dat iets vrijwel nooit is zoals je het bedenkt. Het is oneindig meer waarschijnlijk dat het allemaal heel anders is dan je zou kunnen dromen. Alleen al daarom maak ik me niet druk over de god die door mensen is bedacht. Daar bovenop is het gewoon een volkomen idioot verhaal. Als zo'n god zou bestaan, waarom zou hij dan de moeite nemen om iets als een aarde te scheppen? Ik kan me nog wel indenken dat het heeel een hobbyprojectje is, of een opdracht voor school, iets dergelijks. Kijk toch eens wat dit godje heeft gemaakt! Dan staat de hele klas met open mond en komt Hart van Hemel filmen. Wat knap! Heel mooi. Het hele land is onder de indruk. Dat kan ik me voorstellen, maar ik zou me knap belachelijk voelen als ik het werkelijk geloofde. Toch geloven massa's mensen aan dit verhaal. Daarin zijn ze bloedserius en heel erg zelfingenomen. Zij zijn immers Zijn Uitverkorenen. Mij gunnen ze dat ook. En we kunnen ook inderdaad zijn Uitverkorenen worden, omdat de mens het lievelingetje is van God. We zijn zelfs gemaakt naar Zijn prachtige evenbeeld. Dat is iets om trots op te zijn. Wij zijn boven alles verheven, waardoor we de grote meester worden over alles om ons heen. We mogen het gebruiken naar ons goeddunken. Niet alleen in de bijbel staat het, ook filosofen hebben het

verwoord. Roger Bacon zei luid en duidelijk dat we alles moesten onderzoeken, zodat we het konden gebruiken. Dat advies wordt al eeuwen enthousiast opgevolgd. We onderzoeken alles en we gebruiken alles. Alles voor de Mens. Tweeduizend jaar christendom heeft ons daartoe gebracht. Zonder de eenduidige gerichtheid op de mens hadden we het nooit zover kunnen brengen.

Goed beschouwd is het hele monotheïsme zelfverafgoderij en hoe meer ik daar over nadenk hoe verwerpelijker ik het vind. Ik zie meer in het pantheïsme. In mijn pantheïstische visie zit er achter alles en iedereen een god verscholen, achter de gehelen, maar ook achter de delen die op zichzelf ook weer gehelen vormen. Niet alleen de boom is een god, maar ook het bos. We lopen over het pad de bomen voorbij. We voelen ons prima op ons gemak, maar eigenlijk verkeren we in een vreemde wereld met wezens die we niet kennen of begrijpen, die niet tot onze wereld behoren, maar die desondanks bestaan. Zo zouden we het kunnen voelen. Maar zo voelen we het niet. Wij lopen door het bos alsof het van ons is. We doen met het bos wat we willen. Er lopen keurige paden doorheen en we gebruiken het om onszelf te herscheppen, te recreëren. We hoeven nergens rekening mee te houden, want wij zijn het enige dat er toe doet. Alles is er voor ons, terwijl we respect zouden moeten hebben voor de goden. En als ik dit zo vertel, hoeft niemand te denken dat ik geloof dat er overal geesten, nimfen en godjes rondartelen, op fluitjes spelen en achter de meisjes aanzitten, of dat we voor elk plantje en beestje een altaartje moeten oprichten. Daarvoor ligt de Griekse mythologie wat al te ver achter ons. Maar ik kan ook niet geloven dat wij de kroon zijn op de schepping, of op de evolutie zo u wilt. Wij zijn helemaal niet zo speciaal. Ook al vinden wij van wel, omdat wij kunnen denken, omdat wij gevoelens hebben, omdat wij een geheugen hebben, wij hebben taal, wij hebben ons een geschiedenis gemaakt, een filosofie, een literatuur, een wetenschap, wij hebben onszelf ontrukkt aan de wilde natuur. Dát maakt ons speciaal. En vooruit, daarin zijn we inderdaad speciaal, maar we denken er ook nog rechten aan te kunnen ontleen. Omdat de mens zo speciaal is, vinden we dat ieder mens recht heeft op leven, op een goed leven, op een werkzaam leven, op een leven zonder angst, zonder honger, zonder ziekte, zonder tegenslag. En juist dat gaat me te ver. Dat recht hebben we helemaal niet. Dat hebben we onszelf aangemeten. Buiten de mensenwereld bestaat er geen recht en dus is het onzin om dat recht op zo'n gigantisch voetstuk te plaatsen door het universeel te noemen. Waar haalt de mens het recht vandaan om zichzelf rechten toe te eigenen! Wij hebben helemaal geen recht op een fijn leven, op voedsel, op gezondheid, op bijstand. Het is voor ons alleen heel prettig als we die dingen hebben. Maar we moeten niet verongelijkt gaan zeiken als het even tegenzit. Blijkbaar bungelt dan iets anders boven in het rad van fortuin. Dat is de normale gang van zaken, waar wij ons aan proberen te onttrekken. Wij zijn

verontwaardigd als het gaat regenen terwijl we net een dagje naar het strand wilden. En we zijn evengoed verontwaardigd als onze gewassen verdorren door een overvloed aan zon. Daar spreken we onze verzekering op aan. En als die niet snel genoeg uitbetaalt, schakelen we de televisie in, want ons verhaal zal toch zeker de gerechtvaardigde verontwaardiging opwekken van de kijker. Zie je zelf zo'n verhaal op de televisie, dan ben je geschokt. Alle onrecht moet de wereld uit, we zeggen het zo graag. Het is onzin. Waarom zou je je druk maken over ellende waar je niets mee te maken hebt, ellende aan de andere kant van de wereld of gewoon achter je horizon. Die gaat je niet aan. Nu je hier bent kun je beter letten op wat er om je heen gebeurt. Dat heeft meer recht op je aandacht. Ik zeg de goden goedendag. Dag vogel, dag bloem, brandnetel, boom. Dag steen, auto, mens. Ik ben een van hen, want zelf ben ik ook een god, god onder goden, ieder met onze eigen heilige geest en in de wereld gematerialiseerde zoon. Alleen mezelf kan ik doorgronden, de rest bekijk ik met nieuwsgierige verwondering. Dat mag vreemd klinken, maar ik vind het prettig om zo naar de wereld te kijken. En het zou fijn zijn als er meer mensen op die manier in het leven stonden. Maar jammer genoeg lijkt ik de enige te zijn. Ik zag dat weer eens duidelijk aan de man en het visdiefje. Dat visdiefje zit hier vlakbij regelmatig op een sluis. Al een paar keer heb ik haar een vis zien verschalken. Ze zit op de reling en houdt het water scherp in de gaten. Haar kop beweegt ze mee met de stroom, wat er allerguitigst uitziet. Lang zit ze zo gespannen te kijken, maar er komt een moment waarop ze zich losmaakt van haar plaats met van die karakteristieke vleugelslagen, ze vliegt naar beneden, en dan stort ze zich in het water, ze komt weer boven, vliegt op, lege snavel, ze keert weer om en duikt nog een keer, nog een keer, en dan heeft ze een klein visje in haar snavel. Tijdens het wegvliegen schudt ze het water uit haar veren. Het is een heerlijke vogel. De zwarte kop, de manier waarop ze rondvliegt en op palen en leuningën landt, haar hele bouw. Ik mag haar graag. Maar anderen lijken haar niet te zien, terwijl ze zich toch niet voor hen verbergt. Ik zag het gebeuren. Ze zat op de leuning van de brug toen die man met zijn hond voorbij kwam. Ze vloog pas weg toen hij nog maar een meter of twee bij haar vandaan was, maar hij keek niet op of om. Misschien heeft hij de vogel wel geregistreerd, maar heeft hij het beest snel ondergebracht bij de meeuwen en zonder nadenken geoordeeld dat ze daarom het bekijken niet waard was. Terwijl ook dat onzin is. Meeuwen zijn het bekijken meer dan waard. Meeuwen zijn trotse vogels. Als je er naar kijkt is niets zo mooi als een grote meeuw die op de kade staat. De kop fier omhoog, de borst en indrukwekkende snavel naar voren, zo kijkt de vogel scherp de wereld in. En ze zijn vasthoudend. Heeft u wel eens gezien hoe deze vogels achter elkaar aan zitten als een van hen een stukje brood heeft bemachtigd, dat hem door de anderen wordt betwist? Heeft u dat schouwspel afgekeken, of hebt u voortijdig gezapt? Er is

altijd wel iets anders op tv, maar blijf toch een keer kijken, ook al kunnen die achtervolgingen eindeloos duren. Een vogel moet werkelijk sterker zijn dan alle andere en hij moet ze helemaal zoek vliegen, wil hij het broodje voor zichzelf behouden. Ik denk dat ik in mijn leven drie keer heb gezien dat een meeuw wist te ontkomen en bij die gelegenheden heb ik voor de winnaar geapplaudisseerd. Hij had het verdiend. Andere keren liet de voortvluchtige het stukje brood vallen en begon het schouwspel van voor af aan. Ik heb ook een keer een meeuw achter een kraai aan zien zitten, wat weer een heel ander soort theater opleverde. De kraai was veel wendbaarder dan de meeuw en kon zijn tegenstander met een kleine vleugelslag van zich afschudden en dan had de meeuw een achterstand die onder meeuwen groot zou zijn. Maar de kraai was die meeuwse vasthoudendheid niet gewend, voor hij het wist werd hij weer belaagd, steeds maar weer, tot hij eindelijk de tegenwoordigheid van geest had om in een boom te gaan zitten. Daar was hij verlost van zijn kwelgeest, want meeuwen houden niet van bomen. Die voegde zich dus weer bij zijn kompanen boven het water, langzaam wiekend, afgewisseld met snelle bewegingen naar de golven. Zo'n prachtige vogel vond de man dus het bekijken niet waard, omdat hij er al zoveel had gezien, elke dag. Maar als je de meeuwen niet meer bekijkt, dan krijg je ook het visdiefje niet te zien. Hij miste dus iets, de sukkel, al zal hij misschien verzachtende omstandigheden aan kunnen voeren. Wie weet had hij net ruzie met zijn vrouw en liep hij daardoor in gedachten verzonken. Iedere andere dag had hij de vogel vriendelijk begroet. "Dag meeuw. Hee, jij bent helemaal geen meeuw." Dat is mogelijk, maar ik zie die onverschilligheid te vaak in mensen, dat kan geen toeval meer zijn. Die man is geen uitzondering en dat vind ik beangstigend. Ik hoorde laatst zelfs iemand zeggen dat ze nauwelijks vogels zag in de stad. Terwijl er overal vogels zitten, als je er maar oog voor hebt. Meeuwen zijn vogels. Kraaien zijn vogels. Ik heb een zwak voor kraaien, net als voor kauwen met hun grijze kraalogen. Kraaien kunnen zo heerlijk zwart met van die grote snavels vlak bij de weg blijven zitten als je aan komt lopen, ze huppen alleen een beetje opzij. Zie een kraai zich losmaken van een dakrand, omlaag zweven om met een kleine gerichte manoeuvre op een paaltje te landen en daar rustig de vleugels in te klappen, de partner komt er al achteraan. Want ze zijn bijna altijd met z'n tweeën. Zelfs in een grote zwerm valt dat direct op. Ze vliegen twee aan twee. In de schoorsteen van mijn geboortehuis zat elke zomer een kauwenpaar. Af en toe gingen ze buurten bij de burens, want in het gebied zat een hele kauwengemeenschap. Soms mondde dat uit in een gekrakeel, maar meestal bleef het rustig. We vonden van alles in de tuin als ze hun nest aan het herinrichten waren. Plastic zakjes, massa's papieren zakdoekjes, noten, ze sleepten het er allemaal mee naar toe. Vanuit onze tuin heb ik ook eens een veldslag meegemaakt tussen de kraaien en de kauwen. Er vloog een

geweldige zwerm kraaien in het rond, waarna alle kauwen uit de buurt werden gemobiliseerd, die een steeds groter wordende groep vormden, totdat er twee geweldige zwermen een kabaal van jewelste maakten. Werkelijk gevochten werd er niet, maar een krachtmeting was het zeker en het was een voorstelling die je niet over het hoofd kon zien. Je kunt alleen vinden dat die kraaien maar vervelende en lawaaiige beesten zijn en ze daarom niet bekijken. Maar ook al let je niet op meeuwen of kraaien, dan nog beweegt er genoeg in het struikgewas. Ze zijn overal, de mezen in allerlei soorten en maten, de mussen, de merels, de roodborsten, de spreeuwen, de winterkoninkjes, boomklevtjes, eenden, meerkoeten, waterhoenen, futen, ze leven allemaal tussen ons door en langs ons heen. Hoe kun je dat niet zien? Dat kun je alleen niet zien als je het allemaal maar gewoontjes vindt en het dus niet registreert. Je leest liever de krant, kijkt liever tv, daar gebeuren de dingen die er toe doen. Pas als je in het buitenland bent haal je je ogen uit je zak. Want in het buitenland, daar zitten pas vogels. Daar zie je ze wel, want daar zijn ze speciaal, daar is alles speciaal. Daar heb je ook de tijd om er voor stil te staan. Je hebt immers vakantie. Maar hoeveel mensen staan er hier stil om naar een zwerm spreeuwen te kijken? Bijna geen een, terwijl zo'n zwerm in Afrika hoge ogen gooit. Natuurlijk, de schaal is daar wat anders, maar in principe is er geen verschil. Ook hier maken ze er een spektakel van. Ook hier lijken al die vogels bij elkaar op een groot wezen in de lucht dat steeds andere vormen aanneemt, elegant en flexibel. Voor zo'n schouwspel hoeft je niet met het vliegtuig, je hoeft er de stad niet eens voor uit. Maar je moet er wel voor naar buiten, als het misschien gaat regenen en als er een gure wind staat. Die wind en dat weer moet je trotseren, wat de meeste mensen natuurlijk vertikken. Dus blijft het grote wezen in de lucht voorbehouden aan mensen die de zwermen vanuit hun raam kunnen zien. Maar die klagen dan weer dat die beesten veel te veel lawaai maken en de hele boel onderschijten. Die proberen de vogels te verjagen. Op het jeugdjournaal zag ik eens dat ze uit wanhoop zelfs haringen in de bomen hingen om een zwerm weg te krijgen. Gelukkig hielp het niet. Een zwerm spreeuwen gaat pas weg als ze zelf vindt dat ze weg moet. En nou begrijp ik best dat u niet staat te juichen als er zo'n massa vogels in de boom voor uw slaapkamerraam neerstrijkt. Die beesten maken de hele nacht een herrie dat het een aard heeft. Voor hen is het als een gezellig massale slaapzaal, ze kletsen heel wat af, maar voor u betekent het een slapeloze nacht. U zult ze verwensen. Dat is dan ook het enige wat u kunt doen, behalve luisteren naar hun vrolijkheid en proberen er aan te wennen. Soms denkt u even dat het lawaai afneemt, waarna het kabaal al snel weer in alle hevigheid losbarst. Pech voor de wakkere mens, maar die moet eens iets van zijn burens kunnen verdragen. Want we hoeven niet net te doen alsof die beesten geen last hebben van ons. Alleen zeuren de spreeuwen niet, dat doen wij alleen.

Gelukkig zijn er mooie uitzonderingen op deze regel. Zo ging ik laatst een keer vroeg in de ochtend naar het Turkse winkeltje in de buurt, de Turk op de hoek. De man had de deur van zijn winkel nog maar net open en was nu zijn groenten uit het magazijn aan het halen om ze buiten uit te stallen. De kist met paprika's, waar ik voor kwam, stond nog ergens achter, dus moest ik wachten, wat ik lekker in het ochtendzonnetje deed. Terwijl hij in het magazijn bezig was, kwamen de eerste spreeuwen aanfladderen om zich te goed te doen aan de druiven die hij net had neergezet. Toen hij weer verscheen vertelde ik hem dat hij werd bestolen, maar in plaats van met zijn armen te zwaaien en lawaai te maken om de beesten te verjagen, wat ik had verwacht, verdween hij snel weer in het magazijn en hij kwam terug met nog een kist druiven, die hij aan de straat voor zijn winkel zette. Zo, zei hij, dat is voor de spreeuwen. Dan blijven ze tenminste van mijn goede druiven af. Mij vertelde hij dat hij op de veiling speciaal voor de spreeuwen goedkope kisten kocht. De hele zomer stonden er daar een paar op de stoep en de beesten vielen er op aan. Dat had de winkelier niet voor niets zo geregeld, verzekerde hij me, want spreeuwen moet je goed behandelen. Ze hebben een heel goed geheugen en als je ze een keer kwaad doet, dan heb je daar je hele verdere leven last van. Een broer van hem had in Turkije eens een spreeuw uit de lucht geschoten, waarna hij de rest van zijn dagen werd achtervolgd door de partner. Het beest kwam hem zelfs achterna toen hij verhuisde! Daarom joeg deze winkelier zijn spreeuwen niet weg. Hij accepteerde dat ze er waren, maar nam toch zijn maatregelen, goed voor hem en goed voor de vogels. Zo hoort het. Dat is een samenleving. De mens leeft in een omgeving waarin ook andere beesten leven. Daar zouden we, met al ons vernuft en verstand, rekening mee moeten houden. Maar in plaats daarvan wimpelen we het verbond lichtjes uit de weg. We hebben het helemaal niet nodig. We bedruipen onszelf wel. We bulldozeren plat wat we nodig hebben voor onszelf. We bouwen huizen van beton voor onszelf om in te wonen. Of nog een beter voorbeeld is de snelweg. Daarmee nemen we een enorm stuk land in bezit met als enige doel om er auto's overheen te laten rijden. Daar vegen we alles voor aan de kant en wat het vervolgens nog waagt om er een poot op te zetten, wordt op gruwelijke wijze gestraft. Maar vallen wij op onze beurt ten prooi aan hun willekeur, zoals die dame die bij een onschuldig bezoekje aan de dierentuin werd aangerand door een gorilla, dan is het land te klein. En we spreken schande van de olifant, omdat die meer dan honderd slachtoffers maakt per jaar. Als er een spin in huis durft te komen, of een muis, dan maken we die zo snel mogelijk dood. Hadden ze maar buiten moeten blijven, daar horen ze thuis. Voor ons alleen maken we het landschap glad en gestroomlijnd. Dat maakt het lekker makkelijk. Bovendien zou er wel eens iemand over al die natuurlijke oneffenheden kunnen struikelen, terwijl iedereen toch het recht heeft om overal te kunnen lopen zonder te vallen.

Het zou een betere oplossing zijn als we zouden zeggen dat iedereen maar moet uitkijken waar hij loopt. Als hij struikelt en valt is dat zijn eigen schuld. Maar dat zullen we nooit zeggen. We plaveien de hele zaak. Als we een eventueel ongeluk van een mens kunnen voorkomen, dan kappen we met een gerust hart het hele bos. Dat is voor de veiligheid zeggen we dan, voor de veilige en geborgen wereld van iedereen, de Betere Wereld, waarin niemand zich bezeert en alle mensen het goed hebben. Naar die Betere Wereld streven we. Voor die Betere Wereld willen we strijden. In ieder geval zouden we willen dat we er wat meer voor streden, in plaats van alleen maar op zondag in de kerk te zitten, een toepasselijke metafoor in dit geval. Want we hebben onze mond ervan vol, we storten een keurig geldbedrag op de rekening van het goede doel en we hangen ons huis vol met spaarlampen. Maar verder willen we het niet te koud hebben, we moeten morgen vroeg naar het werk en onze verzekering behoort op tijd te betalen. De Betere Wereld begint bij onszelf, de rest kunnen we er niet altijd bij gebruiken, die zal nog even moeten wachten. Hoewel we toch op onze knieën zouden gaan voor de uiterste verschijningsvorm van de Betere, de Goede Wereld. Dat is ons Grote Ideaal, waarbij ik weer begin te prullen en te zeuren. Ook dat vind ik stom. Ik voel meer voor een wereld in balans, waarin alles door elkaar gebeurt. Daarin worden geen gebeurtenissen uitgesloten omdat mensen er morele bezwaren tegen hebben. Die wegen gewoon niet zwaar genoeg, hoe sterk ze er ook over denken. Worden botsingen pertinent uitgesloten, dan weerhoudt dat de dingen ervan om te bewegen. De stroom komt tot stilstand. Dus zal er helemaal niets gebeuren in die Goede Wereld, die opgehemelde en bewierookte situatie. Als dat wat wij kwaad noemen helemaal is uitgebannen, dan zal er een wereld overblijven waarin we onze neus niet eens zullen leeghalen. Die Goede Wereld is een schrikbeeld! In opperste verveling gaan we hopelijk zinloze lol trappen. Kan me niet bommen of daar een paar doden bij vallen, als er maar iets gebeurt! Ik zie niets in die Goede Wereld, dus ga ik ook niet streven naar een Betere en die goede doelen kunnen wat mij betreft fluiten naar hun geld, net als die enge milieubewuste mensen. Die moeten bij me wegblijven. Die vragen steeds maar hoe groen of ik ben en zeiken alleen maar over CO₂, terwijl ze niet eens weten wat koolstofdioxide is. Laat ze terstond doodvallen, dan is hun voetafdruk direct stukken kleiner, hun doel bereikt, hoeven ze ook geen bomen meer te planten. Wat mij betreft mag die temperatuur stijgen wat hij wil, want ik maak me sterk dat wij ons helemaal geen zorgen hoeven te maken over de natuur. Die gaat gewoon door naar het volgende evenwicht, daar trekt ze gerust een paar miljoen jaar voor uit, zo belangrijk zijn we ook weer niet.

Maar wij zien alleen de mens, die kroon op schepping en evolutie. Daarom loopt die man langs het visdiefje zonder het op te merken. En ik weet het wel, een mees besteedt ook geen aandacht aan een

merel. Merels worden hoogstens ongerust van een vlaamse gaai of van een kat in de buurt, een kraai wil nog wel eens een buizerd lastig vallen hoog in de lucht, een kieviet gaat een kraai achterna, maar verder kijken die beesten net zo goed door elkaar heen en zijn ze vooral bezig met hun eigen wereld. Waarom zouden wij dat dan niet mogen? Maar die mezen en merels en kraaien denken niet dat ze slim zijn, ze voelen zich niet verheven, ze denken niet dat de hele omgeving hun eigendom is en ze grijpen dus niet zo drastisch in. Wij wel. Wij denken na te kunnen denken, en die gedachte brengt een verantwoordelijkheid met zich mee. Dat we kunnen denken betekent dat we ons verstand moeten gebruiken. We moeten ons afvragen waarom een bacterie minder recht op leven heeft dan een mens. Dan blijkt dat daar helemaal geen reden achter schuilt, maar toch is het antwoord angstaanjagend simpel: dat komt doordat wij antibiotica hebben. Een andere oorzaak is er niet. Wij zijn de sterkste en daardoor hebben wij het recht van de sterkste. Wij gaan voor. Dat is monotheïsme. Monotheïsme is niets anders dan antropocentrisme. En antropocentrisme is ons collectieve egoïsme.

De Joden zijn natuurlijk de bron van het kwaad. Zij vonden zichzelf als eerste helemaal geweldig met hun ene god die ze naar hun eigen beeld hadden geschapen. De christenen borduurden daar lustig op voort en hen lukte het als eerste om een mens werkelijk tot god te verheffen. De atheïsten maakten het feest vervolgens compleet. Met God hebben we de laatste van zijn soort gedood, nadat we eerst in Zijn Naam alle anderen om zeep hebben geholpen. Maar we hebben hen niet voor niets uitgeroeid. Het was een regelrechte revolutie. Het volk heeft de macht gegrepen en dat gaat niet zonder slachtoffers. De goden zijn dood, leve de nieuwe God, de mens, die tot slot toch nog de plaats inneemt die hem toekomt.

Ondertussen nijgt de maatschappij steeds verder naar die heerlijk maar middelmatige zekerheid. Comfort is wat we zoeken. Net als Roald Dahl blijven we maar snijden in de stoel. We zitten steeds lekkerder in onze zetel, die zich steeds meer vormt naar ons lichaam. Die zetel zouden we niet meer kunnen missen. We gaan heus de bossen niet meer in, want daar leidden de mensen een zwaar leven en voor sommigen betekent het een vroege dood. Dat is een naar en onaantrekkelijk perspectief, al zouden we daarbij kunnen bedenken dat dood mooi is, omdat dood nieuw leven voortbrengt. Nu vergrijst ons land bijvoorbeeld en zitten we met verschrikkelijk veel oude lullen, die alleen maar kunnen zeuren, zeiken en klagen. Jong grut is misschien wat minder voorzichtig, wat ruwer, wat onbesuisder, maar het is ook veel leuker om naar te kijken. Laten we daarom vooral ophouden met geboortebeperving. Dan komt er hier tenminste weer leven in de brouwerij. Dan gebeurt er nog eens wat. Dan zijn er misschien diepe dalen, maar daarna ook hoge pieken. En die zijn leuk. In ieder

geval is alles beter dan die saaie bedoening die nu de standaard is. Weg met de zekerheden en verzekeringen, leve de vrijheid.

Maar als we die weg zouden inslaan, dan zou dat betekenen dat we zelf het dodelijke slachtoffer kunnen worden. En dat hebben we er niet voor over, want ons individu is speciaal en waardevol. Dat mogen we niet verkwisten en we moeten het tot volle ontplooiing brengen. Zelf ben ik het belangrijkste dat het heelal heeft voortgebracht. Als ik sterf, verliest dat heelal haar bestaansrecht! Als ik sterf, dan sterft God. Dat is ondenkbaar. Terwijl juist dat een geschikt zoenoffer zou zijn, een zoenoffer dat niemand uit zichzelf zal brengen, behalve misschien ik. Mijn daad zou weliswaar wanhopig zijn, te klein en onbeduidend, maar toch een gebaar. In ieder geval zou de kogel me verlossen van mijn schaamte.

Ik zit hier nu wel, op mijn bank, maar eigenlijk heb ik vandaag helemaal geen zin.

Ik ga naar bed.

Vanavond heb ik geschreven. Ik schrijf een verhaal. Ik had het al een tijdje in mijn hoofd zitten. En nu is het al bijna helemaal werkelijkheid. Het is gematerialiseerd, het is taal geworden.

Ik schrijf een verhaal. Dat is me in geen tijden meer overkomen. Maar als een verhaal eenmaal in me zit, dan wil het er blijkbaar toch uit. Al weken probeer ik mezelf tot werken aan te zetten, vergeefs, en nu heb ik het zomaar ineens geschreven. Dat is niet alleen goed, maar ook fijn. Want ik houd ervan om verhalen te schrijven, wat er ook van komt. En waarom zou ik mezelf dat onzeggen door alleen maar aan te hikken tegen het werk dat ik onderhanden heb en verder alleen maar de kleine stukjes te schrijven die voorbijkomen. Waarmee ik niet wil zeggen dat het fout is dat ik die kleine stukjes schrijf. Want het is geen minderwaardig genre, het korte tot zeer korte verhaal. Stuk voor stuk zijn het stukjes waar ik achter blijf staan. Het zijn leuke stukjes en ik vind het leuk om ze geschreven te hebben, zoals ik het leuk vond om ze te schrijven en steeds opnieuw te schrijven. Ze variëren in lengte. Ik heb er bijvoorbeeld een heleboel geschreven van één enkele regel. Met een titel. Want een verhaal heeft een titel nodig die aangeeft waar het over gaat. In mijn werk bestaat daarop één uitzondering, een verhaal dat alleen een regel heeft. Maar dat stukje is zijn eigen titel en dus is het in feite geen stukje zonder titel, maar een titel zonder verhaal. Meestal bestaan ze trouwens uit meerdere regels, vaak uit twee, nog iets vaker uit drie, tot een regel of zes. Het zijn een soort echo-spelletjes. De eerste zin laat een geluid horen dat spreekt. Die zin zegt wat mij opviel toen ik hem uitsprak, terwijl ik bij iets stil bleef staan wat ik mooi vond of wat me verbaasde, of waarbij ik me verbaasde over de schoonheid. Zo'n zin krijgt een vervolg in een tweede zin, misschien zelfs in een derde met uitzicht op een vierde, waarna ik er ongetwijfeld direct pen en papier bij heb gepakt om het geheel op te schrijven. Want zodra je zulke zinnen uit het oog verliest, zijn ze verdwenen in het niets. Door ze op te schrijven vang ik ze. Ik zet ze bij elkaar, waardoor ze gaan resoneren en naar elkaar verwijzen. Voortaan moeten ze het met elkaar doen, los van de werkelijkheid.

Overigens dienen van zo'n eerste versie alle woorden nog op hun plaats te worden gezet, waardoor het geheel transformeert van een ruwe eerste schets, tot een versie waarmee ik tevreden ben, tot een versie die me werkelijk iets zegt. In het ideale geval zegt het heel precies wat het zeggen wil, ook al verwijst het daarnaast naar nog veel meer. Mijn streven is dat de taal iets met de aandachtige lezer doet, of ze hem nou in de war brengt, of juist aan het denken zet, of allebei tegelijk.

Dat levert dan stukjes op als het volgende.

Die verlamme antipathie

Ik zou je best willen helpen, maar ik mag je niet.

Daarmee zet ik direct alle pretentie overboord, want hoogdravend is het meestal niet. Dit is bijvoorbeeld gewoon een grappige en verwarrende tegenstelling die ik ineens in handen had, zoiets laat je niet ongebruikt liggen. Het resoneert naar alle kanten. Waarom zou ik je willen helpen als ik je niet mag? En tijdens het lezen van de zin wil je onwillekeurig lezen dat ik best zou willen helpen, maar dat ik niet mag. Alleen is dat niet wat er staat. Ik help je niet omdat ik een hekel aan je heb. Maar dat hoeft geen belemmering te zijn, als ik je echt zou willen helpen. Zo zetten die twee zinsdelen elkaar steeds op het verkeerde been, op en neer. Ik vind het een leuk spelletje.

Een ander spelletje nu.

Zelfmoord met de pen

Vijftien lijvige boekdelen aan afscheidsbrieven.

Daarin heeft de titel een veel groter aandeel. Die zet de situatie neer, maar de combinatie maakt het geheel absurd, want alleen als je stokoud bent kun je zoveel brieven bij elkaar hebben geschreven. En natuurlijk is dit ook voor mijzelf leuk, omdat ik hetzelfde probeer op mijn eigen manier, met mijn revolver.

Een stukje in twee zinnen is *Klein wonder*.

Klein wonder

Hij had vlektyfus en de builenpest. Maar hij is aan een hartaanval overleden.

Eigenlijk is dat alleen een grapje, vooral de titel. Ik houd van dit soort grapjes, maar soms word ik serieuzer. Dan loop ik bijvoorbeeld te denken over de relatie tussen schrijver, tekst en lezer en komen er zinnen zoals deze.

Iedere keer uniek

Als speciale bijdrage van de lezer krijgt het boek alles wat die lezer erin mist.

Maar als u zelf niet schrijft, zal dit u waarschijnlijk niet zoveel zeggen. Het is ook allesbehalve

evident hoe iedere lezer aan een boek toevoegt wat hij er niet in terugvindt. U hoeft zich er ook niet voor te schamen dat u zo'n stukje niet ten volle kunt vatten. Af en toe ga ik nu eenmaal wat al te ver. Sommige van mijn stukje begrijp ik zelf nog nauwelijks, zoals *Talen*.

Talen

Zomaar kwam de vraag in me op of er getaald wordt door taal.

Ik vind dat taal taalt.

Als taal inderdaad taalt, waarom zou een steen dan niet stenen. En als dat een werkwoord is, dan steent een boom eigenlijk ook, en een lantarenpaal. Een prullenbak steent, de huizen stenen. Dan huizen de huizen, en boomt de boom. En de steen boomt, de taal boomt.

Maar de taal boomt niet. De taal taalt.

Er is een precedent voor dit geval, elastiek. Meisjes die over elastiek springen elastieken. Daarbij elastiekt het elastiek in die rappe rare vormen. Er is niets dat zo elastiekt als elastiek.

Zo taalt niets zoals taal.

Taal taalt een gedachte. Spreekt hem niet uit. Taal heeft geen mond om mee te spreken. Met dat stille talen spreekt taal mij aan.

Taal taalt mij.

Elke keer dat ik dit lees moet ik weer zoeken naar de betekenis. Maar als ik die eenmaal gevonden heb, loopt het weer vrolijk van begin tot eind.

Andere stukjes gaan in die taal over het leven in het algemeen.

Het gras

Hier heb ik wat ik daar niet heb. Hier niet wat ik daar. Dus wat maakt het uit dat ik aan de overkant kom.

Wat mij betreft is dat vooral leuk doordat de hoofdpersoon direct al met de overkant wordt geconfronteerd, terwijl het reguliere spreekwoord waarschuwt dat het ergens anders eigenlijk niet beter is dan hier en dat je dus maar beter tevreden kunt zijn met wat je hebt. Mijn zinnen geven

daaraan een draai. Als het gras toch aan beide zijden even groen is, dan kun je net zo goed de pont nemen. Ook zo iets vind ik leuk, bovendien heb ik hier behoorlijk moeten puzzelen op de taal, dat kunt u zien aan de eerste twee zinnen. Daar wilde ik koste wat kost het woord 'ontberen' vermijden, of een woord van gelijke strekking. Daardoor moest ik het doen met hoogstens twee keer het werkwoord 'hebben', anders ging het me storen, terwijl ik het minstens nog een derde keer nodig had. Heel vervelend en een paar hoofdbrekers waard. Maar ik ben er goed uitgekomen. De derde zin was makkelijker, maar ook daaraan moest ik alle nodige aandacht besteden.

Weer een wat langer spelletje nu.

Fobie

Ik heb niet zo'n heel erge hoogtevrees, over het algemeen kan ik die best bedwingen. Toch waren er situaties waarin ik bevroor en ik me enkel zo stevig en zo stabiel mogelijk vast kon grijpen, geen gekke dingen. Meestal kreeg ik al snel daarna de moed weer bij elkaar, maar die momenten maken me wel een beetje bang.

Waarvan de charme natuurlijk vooral in het cyclische ligt. Want ik heb niet zo'n heel erge hoogtevrees, over het algemeen kan ik die best bedwingen. Toch waren er situaties waarin ik bevroor en ik me enkel zo stevig en zo stabiel mogelijk vast kon grijpen, geen gekke dingen. Meestal kreeg ik al snel daarna de moed weer bij elkaar, maar die momenten maken me wel bang. Niet zo heel erg bang, want over het algemeen kan ik die angst best bedwingen. Maar toch waren er situaties waarin ik bevroor en ik me enkel zo stevig en zo stabiel mogelijk vast kon grijpen, geen gekke dingen. Meestal kreeg ik al snel daarna de moed weer bij elkaar, maar die momenten maken me wel bang. Niet zo heel erg bang, want over het algemeen kan ik die angst best bedwingen. Toch waren er situaties waarin ik bevroor en ik me enkel zo stevig en zo stabiel mogelijk vast kon grijpen, geen gekke dingen. Meestal kreeg ik al snel daarna de moed weer bij elkaar, maar die momenten maken me wel bang. Gelukkig niet zo heel erg bang, want over het algemeen kan ik die angst best bedwingen. Met een beetje puzzelwerk kun je er dat van maken.

Dit soort kleine stukjes schrijf ik aan de lopende band. Maar dat ik ze aan de lopende band produceer, wil helemaal niet zeggen dat ik daarbij op de automatische piloot vlieg. Ik beman die lopende band namelijk in mijn eentje, dus kan ik geen enkel karweitje doorschuiven naar een volgende werknemer, wat de metafoor toch suggereert. Het wil ook niet zeggen dat die kleine exercities en hun uitkomsten onbelangrijk voor me zijn. Integendeel. Ik kan er erg van genieten en ze bevestigen mij dat ik met woorden kan spelen en dat ik de woorden steeds weer op de juiste

plaats weet te krijgen. Want bij hun ontstaan stonden al die woorden nog niet waar ze nu staan, uitzonderingen daargelaten. Ook bij die kleine stukjes moet ik langzaamaan de betekenis ontsluiëren. Pas daarna kan ik echt weten welke woorden ik waar moet gebruiken en hoe de titel precies luidt. Als ik dat heb uitgevogeld, zet ik ze op mijn website. Niet zozeer om de wereld ervan te laten meegenieten, want er is toch bijna geen mens die ze leest, maar om mezelf voor het blok te zetten. Als ze op het internet staan, dan is het mogelijk dat iemand ze leest. En als iemand ze kan lezen, dan moeten ze goed zijn. Daarom lees ik ze nog een keer, en nog een keer, om te kijken of ik bij het lezen steeds hetzelfde beleef, of ineens niet nog iets anders mee gaat spelen, dat dan ook het recht heeft om in taal te worden uitgedrukt. Ik ben de enige lezer die werkelijk belangrijk is voor het verhaal. Ik kan het veranderen en altijd vind ik wel iets dat voor verbetering vatbaar is. Zo moedig ik mezelf aan in mijn zoektocht naar perfectie. Die natuurlijk altijd gefrustreerd wordt, dat weet ik ook wel, maar het is een nobel streven.

Ik schrijf ook nog wat grotere stukken tekst. Dat zijn kleine verhaaltjes.

Roem

Eén keer heb ik gegoocheld, het was een groot succes. Ik deed het op de lagere school, vermoedelijk in de vijfde klas op het feestje van de jarige juf. Ik bracht de truc van het verdwijnende muntje. Ik legde het op tafel en spreidde er een doek overheen. Terwijl ik die recht en keurig legde, haalde ik het muntje er onder vandaan. Daarbij merkte niemand op dat het eigenlijk helemaal niet handig is om het doek vanaf de onderkant glad te strijken. Iedereen geloofde wat ik zei, dat ik het doek recht legde, mooi en keurig, dat was belangrijk, daar moest aandacht aan worden besteed. Ik was trouwens tijdens de hele act al aan het woord, met woorden die ik van tevoren zo ongeveer had gerepeteerd. Ik sprak over het muntje onder de doek en ondertussen stopte ik het onopvallend in de zak van mijn jasje, dat ik voor deze gelegenheid had aangetrokken; een goochelaar behoort toch een voorkomen te hebben. Daarna deed ik mijn toverbewegingen boven de doek, haalde die met een dramatisch gebaar weg, keek triomfantelijk de klas rond en vroeg mijn klasgenootjes waar het muntje was. Niemand bleek te vermoeden wat ik ermee had gedaan. Ik moest mijn handen laten zien. Ze dachten dat het onder een andere doek lag. Ze keken onder de tafel. Maar mijn zakken hoefde ik niet leeg te halen. Het eerste deel was geslaagd. En ze hadden het ook niet in de gaten toen ik het muntje weer uit mijn zak haalde en het op dezelfde manier teruglegde als ik het had weggepakt.

Ik kan gerust zeggen dat het, in al zijn eenvoud, een geweldige voorstelling was, waarmee ik de essentie raakte van de goochelkunst. Ik ben er trots op.

Dat is zo ook inderdaad gebeurd en op die manier haal ik wel vaker herinneringen op. Niet dat ik altijd autobiografisch schrijf, zoals schrijvers die hele boeken volpennen met hun leven. Geerten Meijsing doet dat bijvoorbeeld, die kan dat als geen ander, als we zijn hoofdpersoon, Erik Provenier, tenminste met hem gelijkstellen. Maar daar moet je natuurlijk altijd mee moet oppassen, hoezeer zo'n hoofdpersoon ook beweert samen te vallen met het origineel. Provenier verwijst voortdurend opzichtig naar een te verifiëren werkelijkheid. Bijvoorbeeld naar de boeken die hij heeft geschreven, die in mijn wereld geschreven zijn door Geerten Meijsing. En hij pocht over gebeurtenissen die werkelijk hebben plaatsgevonden, zoals de bommelding bij de uitreiking van de AKO literatuurprijs in 1996. Als je Provenier moet geloven, kwam dat telefoontje van Geerten Meijsing. Aan de ene kant zou het me niet verbazen, maar aan de andere kant is het ook mogelijk dat Meijsing me probeert af te leiden met de dingen die ik weet, terwijl hij me ondertussen de grootst mogelijke onzin op de mouw spelt. Ook dat zou ik trouwens niet erg vinden, want het is helemaal niet nodig dat ik hem geloof. Beide werkelijkheden hebben niets met elkaar te maken. De overeenkomsten en verschillen zorgen alleen voor een aangename spanning. L.H. Wiener doet min of meer hetzelfde, met zijn fictieve figuur Victor van Gigh. Jeroen Brouwers gaat nog verder in zijn vergelijking, door zijn hoofdpersoon gewoon Jeroen Brouwers te noemen. Met deze drie schrijvers hebben we de grootmeesters van dit genre wel gehad, hoewel er nog meer mooie boeken in zijn geschreven, *Het gemillimeterd hoofd* van Gerrit Krol bijvoorbeeld, niet minder dan briljant. Ik vraag me altijd af hoe deze mensen het voor elkaar krijgen om zulke verhalen uit hun leven te distilleren. Dat zou ik niet kunnen. Ik zie geen kans om mijn leven zo interessant te vinden dat ik er over wil schrijven. Maar toch zit de spanning tussen werkelijkheid en fictie in alles wat ik schrijf. Er is altijd wel iets dat in werkelijkheid ook zo is gebeurd. In de wat grotere teksten is dat zelfs prominent aanwezig. Daarin moet ik met meer details komen, en gebeurtenissen die je werkelijk hebt meegemaakt kun je nu eenmaal gedetailleerder beschrijven dan je ooit bij elkaar zou kunnen verzinnen. Een beetje filteren, nog een paar laagjes geprikkelde fantasie er overheen en het heeft niets meer met mij te maken. Dat levert vaak de beste resultaten op.

Hoe dierbaar die kleine teksten me ook zijn, het schrijven ervan blijft redelijk gratis. De werkelijke kosten zitten voor mij in mijn allesomvattende verhaal, waarmee ik al zeven jaar bezig ben en waarin ik volkomen ben vastgelopen. Niet omdat ik een writersblock heb, want als ik mijn gedachten op mijn werk richt en ze door het materiaal laat dwalen, dan kom ik als vanzelf allerlei zinnen tegen die ik op wil schrijven. Dan komen de verhalen, dat is het probleem niet. Het probleem is dat ik al die verhalen moet inpassen in het geheel van gedachten en tekst, dat eigenlijk nog niet eens in overeenstemming is met zichzelf. Daardoor gaan die verhalen door elkaar lopen, ik zie ze

niet meer scherp. Zo hol ik steeds achter de feiten aan, het is me boven het hoofd gegroeid. Het loopt uit de klauwen, al is het eigenlijk nog bescheiden van omvang. Het is me te complex.

Dat krijg je ervan als je je hele levensvisie in één werk wilt vangen. Want niet minder groot is mijn ambitie. Ik wil vertellen hoe de wereld er uitziet, in eenvoudige bewoordingen, hoe verwarrend het ook is. Ik kan u zeggen, dat is alles behalve makkelijk. Alles wat ik schrijf moet helemaal doordrongen zijn van mijn visie, tot op het bot, tot in de merg, tot bij de letter. Daarbij kan ik me geen enkel los eindje veroorloven, want die losse eindjes brengen me dusdanig in de war dat ik het overzicht verlies. En het afknippen van die losse eindjes is lastig, maar niet eens het echte probleem. De ellende begint pas goed als die visie ineens niet helemaal consistent blijkt te zijn en ik hem halverwege moet aanpassen. Dan veranderen keurig gesnoeide stukken ineens in losse eindjes, die moeten worden afgeknipt. Zijn ze eenmaal weg, dan laten ze gapende gaten na en kan ik weer van voor af aan beginnen. Dat is een behoorlijk probleem geworden. Ik heb gewoonweg de tijd niet om het allemaal precies uit te zoeken. Ik moet ook nog naar mijn werk en ik kan niet zomaar een half jaar achter elkaar vrij nemen. Ik ben al lang blij als ik met de kerst twee weekjes kan pakken, waarin ik dan als een bezetene aan de slag ga. Maar in twee weken kan ik het hoogstens voor de helft doorwerken, terwijl ik, om goed op dreef te komen, minstens een keer of vijf vlak achter elkaar nodig heb. Pas dan heb ik het echt in de vingers. Pas dan wordt het werkelijk zinnig wat ik doe. Daar kom ik niet aan toe. En neem ik in het voorjaar nog twee weken, dan moet ik weer helemaal opnieuw beginnen. Zo kom ik nauwelijks verder en dus versloft de zaak. Maar hoe langer ik het in de la laat liggen, hoe verder mijn kijk op de dingen afdwaalt van wat ik al heb geschreven. Hoe langzamer ik werk, hoe meer werk ik er aan zal hebben. Dat gaat van kwaad tot erger. Als ik het nog voor elkaar wil krijgen, dan moet ik er nu direct aan beginnen. Maar dat gaat niet. Nu niet en voorlopig niet. Dat moest ik nu maar eens onder ogen zien, zolang ik maar niet zeg dat ik het nooit zal voltooien. Want wat er ook gebeurt, ooit moet dat verhaal af. Ik ben er nu eenmaal aan begonnen, zeven jaar geleden. Toen heb ik meer dan twee jaar alleen maar kleine fragmenten geschreven, die ik steeds bij elkaar in hetzelfde document heb gezet, omdat ik wist dat ze bij elkaar hoorden en dat ik er een verhaal over wilde schrijven, maar zonder dat ik begreep wat voor vorm dat verhaal moest hebben. Toen was het al waanzinnig complex. Ik kon er maar niet aan beginnen. Ik stond op een veelsprong. Ik kon niet kiezen. Want als ik eenmaal aan het verhaal begon, moest ik doorgaan op de ingeslagen weg. Misschien zou je wat ik toen voelde een writersblock kunnen noemen. Tot ik speciaal een week vrij nam om te schrijven. Ik ben gaan zitten aan mijn bureau en heb in de eerste zinnen mijn probleem uiteengezet, dat ik schrijven moest, maar dat het allemaal verdraaid complex was wat ik uit wilde drukken, dat ik niet wist of het überhaupt ergens heen zou gaan, en zo ja geen flauw idee waarheen, geen flauw idee of mijn gedachten de verstarring van de

taal zouden kunnen bolwerken. Maar hoe dan ook moest de afgrond worden verkend. Vervolgens heb ik, heel klassiek, een beroep gedaan op de muzen.

Zij moeten mij de kracht geven, het vertrouwen, de inventiviteit, de helderheid van geest, het hele complex aan deugden en ondeugden dat is vereist om werelden bij elkaar te brengen en in elkaar over te doen vloeien, om wat niet beschreven kan worden te laten klinken in dode en vastgedrukte taal. Voor elk woord zal ik ze nodig hebben.

Van daaruit is het gegroeid en gegroeid, heb ik het allemaal bedacht, heb ik me er over opgewonden en is het me helemaal eigen geworden. Het is me dierbaar. Heel dierbaar zelfs, maar het blijft me ontsnappen. Misschien dat ik het te pakken krijg als ik oud ben. Misschien heb ik dan genoeg tijd om het op te schrijven. Maar ook dan zullen mijn denkbeelden aan verandering onderhevig zijn en dus zal ik er tot op het laatst nog dingen bij willen krabbelen. Ik zal er altijd aan moeten werken, tot mijn toch nog te vroege dood.

Maar het heeft geen nut om me hier te gaan zitten verbijten met die onzichtbare last op mijn schouders. Vandaag maak ik me niet bezorgd over dat verhaal. Vandaag bekijk ik het leven van de zonnige zijde, want vandaag heb ik een nieuw verhaal gemaakt. En met dat bijltje heb ik al eerder naar volle tevredenheid gehakt. Ik heb een hele reeks verhalen geschreven, in de tijd dat ik nog niet met dat al te ambitieuze project bezig was. De eerste van die verhalen is direct een van de grootste die ik heb, dat heeft zelfs meerdere hoofdstukken, het zit heel doorwrocht in elkaar. Toch was het schrijven geen probleem, omdat ik het idee van tevoren al had uitgewerkt. Ik heb het bedacht tijdens mijn studie, toen ik helemaal geen tijd had om het op te schrijven. Ik moest studeren voor mondelinge tentamens en daarna schreef ik mijn scriptie, waarin ik mezelf bijna verzoop voor ik leerde zwemmen. Maar in de tussentijd kon het soms toch gebeuren dat mijn gedachten afdwaalden naar mijn plan. In die momenten heb ik het nauwkeurig geconstrueerd. Dus toen ik er aan begon, werkeloos en met mijn bul op zak, had ik de route al keurig uitgestippeld.

Daarna volgden een aantal kleinere verhalen, waarvan sommige me heel na aan het hart liggen. Tot slot schreef ik mijn laatste, die bleef maar groeien. Het werd maar groter en groter, niet alleen in omvang, maar ook in betekenis. Dat grote verhaal vormt samen met de rest mijn verhalenbundel. Samen onder een titel en gebundeld met een paar motto's zijn ze een geheel dat meer zegt dan waar ze afzonderlijk toe in staat zijn.

Ik ben trots op die bundel. Het was heerlijk om hem te schrijven, heerlijk om geschreven te hebben. Nu is het tijd voor een nieuwe ronde. Uit de weg met dat hopeloze project, dat is van later zorg. Nu schrijf ik iets anders. Ik heb al geschreven. Het is nog niet af, maar het is er wel. Het gaat

Martelgang

Ik bleef even voor de deur staan, benieuwd naar wat ik erachter zou vinden. Ik stelde het nog even uit, wat makkelijk kon omdat van enig afstel geen sprake kon zijn. Ik wilde rustig blijven. Achter mij in de gangen waren galmende voetstappen te horen van zware schoenen. Ik voelde me hier niet op mijn gemak, niet op mijn plaats, maar dat zou wel komen als het eenmaal zou beginnen.

Resoluut klopte ik op de deur en liet mijn stemgeluid horen. Zo snel als mogelijk werd er voor mij opengedaan en de figuur in de kamer sprong in de houding. De persoon waarvoor ik kwam zat op een stoel en bleef ook zitten, zwaar, slap, hangend, uitgeput en gebonden.

“Wacht buiten”, zei ik tegen de figuur in de houding. Ik zag de aarzeling in zijn gezicht. Het verwachtingspatroon werd blijkbaar niet gevolgd.

“Buiten!”, zei ik nog een keer. “En doe de deur achter je dicht.” Nu werd ik alleen gelaten met de persoon op de stoel. De persoon waar het om ging.

Ik ging zitten en bekeek de ander met onverholen nieuwsgierigheid. Dat kon ook schaamteloos, want die ander hing met gesloten ogen aan zijn stoel. Hij zag niets, hij merkte niets, hoogstens een aanwezigheid en het feit dat hij met rust gelaten werd. Hij zag er uitgeblust uit, gebroken. Maar dat was hij dus blijkbaar niet. Hij had nog weerstand, onvermoede reserves, een eigen wil.

Wonderbaarlijk was het. Zoiets had ik in lange tijd niet meer gezien. Het maakte me op een vreemde manier opgetogen en tegelijkertijd treurig.

De persoon op de stoel bewoog, ging verzitten, bleef nog even hangen maar richtte zich toen langzaam op, deed zelfs zijn ogen open, voor zover dat lukte door de zwellingen heen. Even keken we elkaar aan. Ook ik werd nu onderzocht en dat liet ik rustig gebeuren, zoveel was ik de ander verschuldigd. Nog even bleef ik zitten nadat de ander zijn ogen weer dicht had gedaan, toen stond ik op, liep naar de deur en opende hem. De figuur stond nog in de gang. Ik beval hem om de man lost te maken, naar een cel te brengen, hem eten en drinken te geven, hem niet aan te raken en niets tegen hem te zeggen. Ik wilde dat hij weer op krachten kwam, dat maakte het eerlijker. Daarna ging ik door de kale gangen, de smalle trap naar boven terug naar het gewone leven.

Terug in de vertrouwde omgeving van mijn kantoor nam ik een kop koffie en rookte ik een sigaret. Het beeld van de man zat op mijn netvlies gebrand en ik nam de tijd om er nog eens rustig naar te kijken. Wat ik voor hem voelde was vooral bewondering. Bewondering en respect. Hij had hen weerstaan en dat wilde wat zeggen. Heel eventjes had ik gezien hoe ze met hem bezig waren geweest. Het was er hard aan toegegaan. Maar zoals altijd had ik ze maar in hun eentje laten

begaan. Ik hield er niet van om te kijken naar dat schouwspel. Het was zo'n onbehouwen vertoning. Zo ruw, gespeend van elk greintje schoonheid, zonder ook maar iets waar ik bevrediging uit zou kunnen halen. Zoals altijd was ik teruggegaan naar mijn kantoor waar ik wachtte op wat ze me zouden komen vertellen, om daar vervolgens mijn eigen conclusies uit te trekken.

Maar het was anders gelopen. Ze waren me schoorvoetend komen vertellen dat ze nog geen centimeter verder waren gekomen. Ze wisten niet wat ze nog meer konden doen. Ik was kwaad geworden, had ze uitgescholden, ze waren bang voor me geweest en dat had me dit keer een kwaadaardig genoeg geschenken. Ze wilden verder gaan, en dan goed, maar ik had gezegd dat ik het zelf wel op zou lossen. Nu ik de man had gezien was ik blij met mijn besluit. Als hij tot nu toe niets had gezegd, dan zou hij ook nu niets tegen ze zeggen. Nog meer van hetzelfde zou hem niet doen doorslaan. Die lui hadden geen fantasie. En als ze nog beter hun best zouden doen, dan konden ze hem wel eens vermoorden en dat was niet de bedoeling.

Nu was het mijn beurt.

Ik dronk een kop koffie, rookte nog een sigaret, deed in alle rust een stapel papierwerk om me voor te bereiden. Daarna belde ik mijn orders door en aan het eind van de middag ging ik weer naar beneden. Weer stond ik voor de deur, met achter me de holle gangen. Het gevecht ging beginnen. Nu waren er twee figuren in de houding aanwezig, maar ik negeerde ze. De man zat aan de tafel. Hij zag er gehavend uit, maar vergeleken bij vanochtend was hij behoorlijk opgeknapt. Ik liep naar de tafel, ging tegenover hem zitten en keek hem aan. Hij keek terug, tastten elkaar af.

Ik haalde mijn sigaretten uit mijn zak en presenteerde er een. “Roken? Dat praat wat meer ontspannen.” De man bleef me aankijken zonder te bewegen, dus ging ik verder. “Vergis je niet, ik kom hier niet om het spel van de vaderfiguur te spelen waar je alles tegen kunt zeggen. Je hebt die jongens de afgelopen dagen weerstaan en daar heb ik bewondering voor. Maar dat je die jongens hebt weerstaan maakt het voor mij aannemelijk dat je hoog in de organisatie zit en dat wat jij weet voor ons heel nuttig kan zijn. En dat wil ik natuurlijk weten.”

Ik nam een sigaret uit het pakje en schoof het over de tafel naar hem toe. Mijn sigaret stak ik aan. Even liet hij me begaan, maar na een paar trekjes nam hij het pakje op. “Heb je voor mij ook een vuur?” Ik schoof de aansteker naar hem toe. Zijn stemgeluid paste bij hem. Hij vroeg niet nederig, hij beval niet, hij wilde gewoon vuur. Daar hield ik van. Even rookten we samen, vriendschappelijk bijna, maar daar liet ik me niet door van de wijs brengen. Al vond ik het prettig.

“Ik wil graag dat je een paar dingen begrijpt. Ik ben geen sadist, zoals de jongens die je hebben toegetakeld. Met die prutsers hebben we niets meer te maken. Nu gaat het tussen jou en mij. Dat is ook goed, want ik ben ook niet zomaar voetvolk en ik hoop dat je dat waardeert. Wat ik maar wil zeggen is dat ik je als mijn gelijke beschouw. Een tegenstander die ik moet bevechten en die mij zal

bevechten. Een waardig tegenstander mag ik hopen. Ik weet ook dat ik hier de spelregels niet kan bepalen, iets wat die jongens wel denken en waar de meeste mensen nog intuïtief ook. Bij ons gaat het anders. Ik val aan, jij weerstaat mij. Ik wil jou breken, maar jij vertikt het om te breken. En ik weet niet wat jij allemaal voor mij in petto hebt. Maar het moet heel wat zijn, anders had je al lang alles verteld wat ze wilden weten. Wij zullen onze eigen spelregels maken. Voor mij wil dat zeggen dat ik goed beslagen ten ijs moet komen. Ik verwacht van jou hetzelfde.”

Hij was nog steeds bezig met taxeren. Blijkbaar wist hij nog steeds niet wat hij aan me had of wat hij van me moest denken. Hij probeerde zijn tactiek te bepalen.

“Wat wil je weten?”

“Het gebruikelijke. Namen, plaatsen, tijden, bewegingen, plannen, dat soort dingen. Je kent het wel.”

“Je hebt het bij het verkeerde eind. Ik weet helemaal niets.”

“Maar je zit wel in de organisatie.”

“Dat wil nog niet zeggen dat ik iets weet. Iedereen wordt in het duister gehouden, dan kunnen we niets tegen jullie zeggen als we hier belanden.”

Het klonk aannemelijk, maar ik geloofde het niet.

“Iemand moet het allemaal toch organiseren. Iemand moet iets weten. Niet iedereen kan in het duister worden gehouden, dan gebeurt er niets. En er gebeurt wel wat. Ik denk dat jij iets weet. Ik denk zelfs dat je veel weet.”

“Dan had ik het wel gezegd toen ik de kans had. Dacht je dat het leuk is om geslagen te worden?”

Ik lachte even en ging bedachtzaam verder. “Nee, maar dan zou je ook geen weerstand hebben geboden. Dan zou je in elkaar zijn gezakt en alles hebben willen bekennen wat we je voor de neus hielden. Desnoods had je familieleden genoemd, vrienden, wat er maar voor je geest kwam. Wie niet weet waarvoor hij vecht kan niet zoveel weerstand bieden.”

“Toch vergis je je.”

We keken elkaar nog steeds aan. Het was het juiste moment om te weten te komen wat we aan elkaar hadden en ik bedacht me dat ik gelijk had. Wie zo rustig kon blijven wist waarom hij hier was, speelde het spel en kende dus de spelregels. Op deze manier behoorde ook gespeeld te worden. Met open vizier, elkaar recht in de ogen kijkend, niet zomaar in het wilde weg stompend om maar zo snel mogelijk een bekentenis te krijgen. Zelf speelde ik ook open kaart. “Ik geloof je niet. En je zult me nooit kunnen overtuigen. Misschien door smekend over de grond te rollen en zomaar in het wilde weg namen te roepen. Maar ik denk niet dat je die rol met overtuiging zult kunnen spelen.”

Ik zag aan zijn ogen dat hij me geloofde. En dat was goed. Ook hij zag mij nu als enige vijand,

enige tegenstander, enige speelkameraad. Dat was alle eer die ik graag van hem wilde.

Ik stond op, liep naar de deur, opende die, verliet de kamer. Terug alleen in de gangen in gezelschap van een soldaat stond ik even gedachteloos. Ik hoefde ook niet meer na te denken. Ik wist wat ik zou gaan doen. Ik moest alleen nog even de houding vinden waarmee ik het kon volbrengen. Gelukkig was ik me ervan bewust dat ik die houding niet voor die deur zou vinden. Ik liep door de gang, ging een hoek om en nog een, haalde mijn sleutelbos tevoorschijn en opende een deur. Daar stond een apparaat dat ooit zomaar spontaan aan mijn brein was ontsproten en wat ik vervolgens onder nauw toezicht in elkaar had laten lassen. Ik haalde het doek ervan af en bekeek het even. Het zag er niet bepaald indrukwekkend uit. Een smalle brits met gordels, armsteunen en aan weerszijden een paal. Dat was alles. Maar ik wist wat het zou doen. Als hij hier eenmaal aan was overgeleverd, dan was er nog maar één uitweg voor hem, maar om die uitweg te kunnen nemen was veel inzicht en moed nodig. Als hij die uitweg zou nemen, dan zou ik me overgeven en voor hem buigen. Daarna zou ik hem rustig dood laten gaan. In zekere zin wilde ik zelfs graag dat hij die uitweg zou nemen, of misschien waren er nog andere manieren waarop hij mij kon verslaan. Maar ik zou het hem niet makkelijk maken. In ons geval was er geen ruimte voor genade of medelijden. Een overwinning moest verdiend worden, niet meer, niet minder. En een van ons moest verliezen. Een van ons moest zich overgeven. Er was geen andere weg.

Ik controleerde of alles nog goed in elkaar zat en of de tijd er toch echt geen sporen op had achtergelaten. Alles was zoals het behoorde te zijn en dat stelde me gerust. Ik begon met mijn voorbereidingen. Ik sloot de luiken en de gordijnen, knipte het licht aan en haalde een kan water en een glas. Ik controleerde of de rest van het materiaal ook op zijn plek lag en verder liet ik alles precies zoals het was. Vervolgens keek ik de kamer rond en het idee dat ik vandaag eindelijk te weten zou komen wat ik waard was als het er werkelijk op aan zou komen vervulde me met een vreemd soort spanning, angstige spanning vermengd met verwachting en zelfs vreugde.

Zo staat het er nu. Het is een verhaal. Ik heb het geschreven. Dit had ik van tevoren nog niet uitgedacht. Ik had niet veel meer dan een martelmethode, die ik een beetje toevallig in bed heb bedacht, terwijl mijn arm over de rand hing, wat me op dat moment voorkwam als een erg kwetsbare positie. Ik stelde me voor dat er een pin door mijn arm werd geslagen, en dat daaraan werd getrokken. Dat was het beginpunt. In mijn slapeloze nacht had ik daarna slechts een minimum aan technisch inzicht nodig om een effectieve martelbank in elkaar te lassen. Stevig hoefde die niet te zijn, want bij gebrek aan zwaartekracht kon mijn constructie onmogelijk in elkaar zakken. Hij was immers imaginair. Alleen heb ik er, toen ik het apparaat eenmaal werkend had, iemand anders op gelegd en ben ik zelf aan de knoppen gaan draaien. Dat vond ik zo'n eigenaardige zet, dat ik de

mogelijkheden ervan beter wilde leren kennen. Hoe zou ik werkelijk aan het draaien kunnen worden gebracht, wat zou mij kunnen bewegen, wie zou ik moeten zijn? Ik kwam uit bij een elitaire en ontwikkelde man die, misschien tegen wil en dank, een bescheiden carrière heeft gemaakt bij een geheime dienst. Hij is in ieder geval hoofd van een bureau geworden, al hoeft hij daar doorgaans niet veel voor te doen. Juist die man krijgt iemand in bewaring die hem belangrijke informatie kan verschaffen. Vriendelijk vragen heeft geen zin, dus moet er gemarteld worden, daar komt mijn constructie mooi bij van pas. Zo heb ik het de afgelopen weken ongeveer bedacht. En gisteravond had ik ineens ook een paar tastbare zinnen op een rij, die ik direct heb opgeschreven. Pardoes kwamen er meer. Vandaag heb ik gedaan waar ik me de laatste tijd geregeld toe heb gemaand. Ik heb mezelf neergezet met een pen in mijn hand en een blank vel papier voor mijn neus. Ik ben gaan schrijven, bij het begin begonnen. Vanaf dat begin ben ik toe gaan werken naar die paar zinnen die ik al had, waarheen ik de route moest bepalen, zien waar er obstakels stonden en hoe ik er tussendoor kon komen. En toen mijn vooraf geprepareerde zinnen eenmaal werden opgeslokt door het geheel, ben ik gewoon verder gegaan, richting het eind, in dit geval de martelscène. Daar ben ik nu aanbeland. Dat is het moeilijkste deel. Dat vergt het meest van mijn inlevingsvermogen. Daar durfde ik nog even niet aan te beginnen. Maar er is wel een verhaal, ook al staat het nog in de steigers. En een verhaal representeert een wereld. Die wereld bestaat. Die wereld is nu levend. Ik moet dat leven alleen nog opzoeken en laten zien. Ik moet me inleven en van daaruit gaan schrijven, een toon raken die me die wereld intrekt terwijl ik schrijf, een toon die me door alle toestanden leidt die er in zo'n wereld voorvallen. Dan geef ik de vorm een lichaam. Daarbij kan het me niet schelen dat dat lichaam in het begin nog een beetje gehandicapt is. Het is niet erg als je er nog niet helemaal lekker doorheen leest, van begin tot eind. Ik heb plezier in die ongeschoren tuinheg, waarin allerlei overgangen nog niet goed lopen, niet aanwezig zijn of verkeerd verbonden. Dat ga ik soepeler maken. Ik begin aan het eindeloze gepuzzel om al die woorden in de juiste volgorde te krijgen, steeds maar weer passen en meten en opnieuw beginnen, tot er een opgeloste puzzel voor me ligt en het ruwe spoor door de wildernis, met allerlei gammele bruggetjes over onduidelijke watertjes en met wazige uitzichten, is omgevormd tot een duidelijk pad met tenminste vaste grond onder de voeten, waarop onderweg genoeg te zien is om de lezer voort te trekken naar het eind. Pas dan kom ik tot rust. Maar dat betekent geenszins dat het proces ten einde is. Ik laat de tekst alleen maar een nachtje liggen om er de volgende dag op terug te komen en ook dat herhaalt zich een paar keer, waarna de tussenpozen telkens langer worden, twee dagen, een midweek, een week, twee weken, een opleving van de belangstelling, een jaar, twee. Toch is het nooit klaar, ook al zal de dood op een goede dag roet in het eten gooien. Maar dat is slechts een willekeurig moment, aandacht waar aandacht niet nodig is.

Nu sta ik bijna helemaal aan het begin van het proces, mijn aandacht gaat naar mijn verhaal. Ik ga niet schieten, ik zit hier alleen voor de vorm. Ik ga die laatste scène schrijven.

Zie mij eens trillend en puffend op mijn bank zitten. Ik heb moeite om mijn revolver goed tegen mijn hoofd te houden, zo boos ben ik, woest. Ik zit me alle argumenten die ik vanavond heb bedacht voor de geest te halen, samen met wat ze betekenen. Het zijn gedachten die zich verdringen om het boek dat ik vanmiddag heb uitgelezen, *Dagen op aarde*, van die debutant, Willem Brinkman. Het gaat om het boek waarin ik argeloos ben begonnen, waarmee ik mijn tijd heb verdaan en mij deze woede op de hals heb gehaald. Het is een nutteloos boek. Hoe is het mogelijk dat zo'n man daarmee heeft kunnen debuten, zoiets zou toch niet moeten mogen. Hij moet het wel via via hebben gespeeld. Hij heeft vast toevallig aan tafel gezeten met een uitgever, bij een diner, en die heeft hij vervolgens onder tafel geluld, onder het genot van een boel alcohol. Een glaasje wijn verhoogt de sfeer en veraangenaamt de kout, zoals mijn moeder haar grootvader placht te citeren. Vervolgens heeft die zakkenwasser alleen het begin van het boek laten lezen, waarna de uitgever alvast enthousiast met de cover in de weer is gegaan, aankondigingen in folders heeft gezet en is gaan zeuren om een snelle voltooiing, wat inderdaad precies de taak is van zulke mensen, daar weet ik alles van. Als redacteur moet je nu eenmaal je deadlines in de gaten houden. Om van het gezeur verlost te zijn heeft Brinkman zijn boekje, dat eigenlijk alweer in de kast was beland, vervolgens snel afgemaakt, waardoor hij helemaal is vergeten dat het niet voldoende is dat een verhaal bij zijn einde komt. Hij vergat voor het gemak dat het de taak is van het verhaal om de lezer naar het einde te trekken. Als het dat niet doet, dan is het niet af, ongeacht de deadline. Die deadline is geen zorg voor de schrijver, laat dat maar over aan de redacteur. De eerste en enige zorg voor de schrijver is dat het verhaal zijn taak verricht. Hij moet het boek afmaken naar zijn beste inzicht, alvorens het prijs te geven aan zijn uitgever, helemaal, tot in alle details, totdat hij er van zichzelf tevreden over mag zijn. Dat heeft deze Brinkman nagelaten, dat spat aan alle kanten van het boek af, vooral van de tweede helft. Daarin werkt Brinkman helemaal niets meer uit, er zijn nauwelijks details te vinden, er wordt nauwelijks nog betekenis toegevoegd. Bovendien is het daar treurig gesteld met de taal. Op dat vlak laat Brinkman hele breiwerken vallen. Vanaf een zeker moment wordt hij zelfs zo desperaat dat hij, als de eerste de beste middelbare scholier, het woordje 'toen' gaat gebruiken om de gebeurtenissen in gang te zetten die nodig zijn om het dode paard weer wat verder richting eindstreep te slepen. Zijn boekje is daarmee een aanfluiting geworden, ook al ligt het compleet met mooie cover in de winkels.

Dan te bedenken dat hij in een interview schampert over een groot schrijver als Jeroen Brouwers,

die nog nooit een zin heeft gepubliceerd voordat hij zeker wist dat het de goede zin was. “IJverig”, zo noemt Brinkman hem. “IJverig”, meer niet. Maar zijn woorden slaan op hem zelf terug, want als Brinkman wat ijveriger was geweest, dan was zijn boek misschien de moeite van het lezen waard geworden. Maar nee, hij was niet ijverig. Hij vond het na een paar maanden welletjes. Hij vond na die paar maanden dat hij het had verdiend om een boek geschreven te hebben, terwijl je pas verdient om een boek geschreven te hebben als je werkelijk een verhaal tot in de puntjes hebt uitgewerkt. Maar hij had geen zin meer. Hij heeft het op de bus gedaan. Waarna de uitgever verzuimde om het verontwaardigd terug te sturen. Die sukkel heeft zijn medesukkel een aai over de bol gegeven, gezegd dat het fantastisch was en vervolgens heeft hij het laten drukken in een oplage van een paar duizend. Als klap op de vuurpijl hebben zelfs de recensenten de schrijver schouderklopjes gegeven, waarschijnlijk vooral omdat ze het prettig vonden dat Intelligent Design een veeg uit de pan krijgt, want dat is populair tegenwoordig. Waarschijnlijk ook omdat het boek een air van diepgang heeft en omdat ze het niet helemaal begrepen. Dat doet het altijd goed. En ik moet toegeven, er valt genoeg te begrijpen aan het boek. Het had zelfs een goed boek kunnen zijn, als die Brinkman maar wat ijveriger was geweest. Mogelijkheden genoeg, stuk voor stuk gemiste kansen. Maar nu is het te laat. Nu is het waardeloze rommel, want een verhaal is net zo goed of zo slecht als zijn uitvoering. Zonde! Zonde is het ook dat dit soort ramsj wordt uitgegeven, waardoor Brinkman met zijn arrogante kop kan gaan staan pochen tegen wie het maar wil horen, terwijl mijn verhalen niet in het fonds passen, terwijl van mijn verhalen de stijl niet kan bekoren, of zelfs terwijl mijn verhalen niet goed genoeg zijn. Terwijl ze zoveel beter zijn uitgewerkt dan de troep die in de winkels ligt. Ze zijn tenminste voltooid. En over de diepgang zullen de critici niets te klagen hebben. Daar kunnen ze hun tanden op stukbijten, want begrijpen zullen ze het niet. Jammer alleen dat de teneur hen wat minder zal aanspreken. Want ik heb geen populair thema bij de hand genomen, zoals onze Brinkman. Ik laat het niet bij het volkomen nodeloos afzeiken van een stel idioten. Waarom zou ik? Niemand heeft een onvoltooid boekje van een of andere historicus met literaire aspiraties nodig om te bedenken Intelligent Design lariekoek is. Waardoor zijn boek niet alleen onvoltooid is, maar ook nog eens overbodig. Die Brinkman moet wel een heel stevige kruiwagen hebben gehad. Dat kan niet anders. Hij is familie van een uitgever, vast zijn zwager. Zijn zus heeft haar man omgepraat. Zo gaat dat in de familie. Anders blijft kleine broer ook maar een mislukkeling. En als hij het nou toch zo graag wil. Zo'n soort geluk moet hij hebben gehad. Door dat geluk heeft hij nu een boek in de winkels liggen en kan hij zich schrijver noemen. Ook al blijft het bij dit ene boekje, want hij heeft vast te weinig inhoud om er een vervolg aan te geven. Dat zou mij niet gebeuren, ik zou mijn kans

grijpen, daar blijf ik van overtuigd, ik kan niet anders. Maar dan moet ik wel eerst dat geluk hebben. Of ik moet vriendelijk en geanimeerd met mensen gaan praten, want dat is veel effectiever. Op de site van een uitgeverij heb ik zelfs eens gelezen dat je eigenlijk niet eens de moeite hoeft te nemen om manuscripten op te sturen. Daar wordt er bijna nooit een van gepubliceerd. Het is veel zinniger om literaire salons te bezoeken, om mensen te ontmoeten en met ze te praten. Zoek jezelf een kruiwagen, zo staat er tussen de regels te lezen, een kruiwagen is belangrijker dan het schrijven zelf. Je moet prioriteiten stellen. Wil je een boek in de schappen, of kwaliteit achter in de la? Je mag zelf kiezen. En dat doe ik. Ik heb helemaal geen zin om naar literaire salons te gaan, om met al die belangrijke mensen te kletsen en om me bij een uitgever in te likken. Ik ben schrijver, geen prater. Ik vertik het! Dan maar geen boek in de winkels. Alsof dat zaligmakend is. Daar doe ik het helemaal niet voor. Ik doe het om te kunnen schrijven, om met mijn taal bezig te zijn, om mijn wereld betekenis te geven, om een verhaal onder mijn handen te voelen groeien en het volwassen te zien worden, om te genieten en vervolgens verbaasd te bedenken dat ik het zelf geschreven heb. Daar doe ik het voor. Niet voor een publiek, al mag dat gerust met me meelesen. Op mijn website heb ik misschien al wat lezers. Elke dag kijk ik weer in mijn statistieken of ik iemand heb kunnen boeien, een kwartier, een half uur, misschien zelfs meer dan een uur, iemand die meerdere pagina's heeft bekeken. Ik hoop dat hij of zij zich heeft vermaakt. Dat zou ik heerlijk vinden. Ik vind het al genoeg als één persoon leuk vindt wat ik heb geschreven, erdoor wordt geraakt, een beetje met zich laat sollen. Dan is het eigenlijk al goed, al spreekt het vanzelf dat ik met alle plezier meer lezers verwelkom. Hoe meer hoe beter. Alleen vrees ik dat de mensen achter die statistieken meestal via Google op mijn site zijn gekomen, waarna ze zo snel mogelijk weer weg zijn. En mochten ze toch even blijven en iets lezen, er zelfs even door geïntrigeerd raken, dan kunnen ze waarschijnlijk nog niet zelf beslissen of het werkelijk de moeite van het lezen waard is. Daar hebben ze een recensent voor nodig, een autoriteit die bevestigt dat het waarde heeft. Want de mens is een kuddedier, dus mijn bezoeker ook. Die gaat liever, in plaats van zich kostelijk te vermaken in mijn teksten, naar de veilige boekwinkel, alwaar hij het risico loopt om *Dagen op aarde* te kopen, dat boek van Brinkman, de schrijver met zijn kruiwagen, die uitgever die lekker makkelijk een auteur neemt die hij al kent. Wat ik overigens best begrijp, zo dom of wereldvreemd ben ik niet. Ik begrijp best dat er elke dag een stortvloed aan manuscripten bij de uitgever binnenstroomt, van over het algemeen erg matige kwaliteit, mild uitgedrukt. Want tegenwoordig denk iedereen die een paar letters achter elkaar kan zetten dat hij schrijver is, daarin ben ik allesbehalve uniek. Die onafzienbare stapel pulp, waarvan de bodem nooit in zicht komt omdat er continu nieuwe aanwas binnenkomt, moet hij

helemaal doorwerken, hij heeft er zelfs mensen voor in dienst genomen, de stakkers. Het is een verschrikkelijk baantje. Want al zijn het werkslaven, ze zullen toch wel zo fijnbesnaard zijn dat ze meestal na een paar regels al weten wat ze in handen hebben, bagger, net zoals ze hadden verwacht, dag na dag bagger, uitgescheiden door kansarme lui die denken dat ze een belangrijke boodschap hebben. Als je daar meer dan een pagina van moet lezen ga je spuwen, een hoofdstuk duurt een eeuwigheid. Dat zijn tropenuren, waar je volledig door wordt afgestompt. Je kunt de ene soort bagger niet meer onderscheiden van de andere, het loopt in elkaar over, het is één beerput, het zal jouw tijd wel duren. Waardoor je de schoonheid, die er misschien ook tussen zit, nauwelijks meer kunt herkennen, zo is het besmet met stront. Juist op dat moment heb je als liefhebber van de literatuur even een duidelijke voice-over nodig, die je vertelt dat je nu iets geweldigs op je bureau hebt liggen, zodat je je aandacht bij elkaar kunt sprokkelen als je gaat lezen. Want zonder aandacht herken je het niet. Je bent je interesse kwijt, die alleen maar even opleeft als je een manuscript in handen gedrukt krijgt van iemand waarmee je een paar dagen geleden een geanimeerd gesprek hebt gevoerd, onder het genot van een hapje en een drankje, in een aangename sfeer. Je vond hem wel aardig, je hebt hem je naam gegeven, je hebt hem misschien wel een geheimpje verteld, hij een van zichzelf, nu is hij een van de jongens. En eigenlijk is wat hij heeft geschreven lang niet beroerd. Het kan veel erger. Zo glibbert zo'n boekje er doorheen, dat boekje van die Brinkman, terwijl mijn verhalen besmeurd en besmet in de massa blijven steken. Dat is de normale gang van zaken, dat weet ik ook wel, maar eigenlijk kan ik er met mijn pet niet bij. Het moest niet mogen. Je kunt het Nederlandse publiek toch niet zulke rotzooi voorschotelen terwijl er in de coulissen genoeg kwaliteit te vinden is. Dat is een schandaal. Als het bekend werd, in al zijn proporties, dan zou de Nederlandse burger zich tekort gedaan voelen, dan zou hij gaan protesteren, demonstreren, op de barricaden, leg het hele land maar plat!

Maar er gebeurt helemaal niets. Ze liggen in volkomen onwetendheid te maffen. En als ze het zouden weten, als ze de moeite zouden nemen om mijn werk te lezen, dan zouden ze eerder massaal tegen me te hoop lopen dan dat ze me zouden sterken. De een omdat ik godslastering pleeg, de ander omdat ik lijk in te stemmen met martelpraktijken, de volgende omdat het me ontbreekt aan maatschappelijk engagement. Voor hen zou het beter zijn als ik die kogel nu eindelijk eens door mijn kop jaag. Dan wijkt het gevaar. Dan kan Nederland rustig verder slapen. Niks aan de hand. Alles is rustig. Heb je dat boek van Willem Brinkman al gelezen?

Maar ik doe het niet! Nu al helemaal niet. Dat zou oneerlijk zijn. Mijn verhaal is nog niet voltooid en ik ben niet als Brinkman. Ik ken mijn verantwoordelijkheid. Ik zal het afmaken. Ik ben de enige

die het kan.

Wat ik weten wilde

Even bleef ik dralen voor de deur, benieuwd naar wat ik erachter zou vinden. Ik stelde het binnengaan nog uit, wat makkelijk kon omdat van enig afstel geen sprake zou zijn. Ik wilde rustig blijven, alles met aandacht doen, me voorbereiden. Achter mij in de gangen waren galmende voetstappen te horen van zware schoenen. In feite voelde ik me hier niet op mijn gemak, niet op mijn plaats, maar dat gevoel negeerde ik zorgvuldig. Resoluut klopte ik op de deur en liet mijn stemgeluid horen. Zo snel als mogelijk werd er voor mij opengedaan en de man die me binnenliet sprong in de houding. Ik bekeek hem kritisch, en met zichtbaar misprijzen liep ik langs hem heen, dat hield deze lui tenminste alert. Ze wisten dat ik hen maken kon en breken. En ze hadden ook wel in de gaten dat ik eigenlijk helemaal niet van hen was gediend. Op deze plaats en dit moment besteedde ik liefst helemaal geen aandacht aan de figuur, hij leidde alleen maar af. De persoon waarvoor ik kwam zat op een stoel en beef zitten, zwaar, slap, hangend, uitgeput en gebonden.

“Wacht buiten”, zei ik tegen de man in de houding. Ik zag de aarzeling in zijn gezicht. Blijkbaar week ik af van een verwachtingspatroon. “Buiten!”, beval ik nog een keer. “En doe de deur achter je dicht.” Nu werd ik alleen gelaten met de hangende persoon aan de stoel.

Ik ging zitten en bekeek de ander met onverholen nieuwsgierigheid. Dat kon schaamteloos, want hij hing met gesloten ogen voorover. Hij zag niets, hij merkte niets, hooguit dat hij met rust werd gelaten en misschien een aanwezigheid. Hij leek uitgeblust, gebroken, maar dat was slechts schijn. Hij had nog weerstand, onvermoede reserves, een eigen wil. Ik vond dat wonderbaarlijk. Zoiets had ik in lange tijd niet meer gezien. Het maakte me op een vreemde manier opgetogen en treurig tegelijkertijd. Aan tegenstrijdigheden in mijn werk was ik gewend, maar nu kwam er een extra dimensie bij die beide gevoelens versterkte. Ik voelde ze voor het eerst weer opnieuw. Zitten bleef ik om ze te doorvoelen, door en door.

De persoon op de stoel bewoog, ging verzitten, bleef nog even hangen, maar richtte zich toen langzaam op, deed zelfs zijn ogen open, voor zover dat lukte door de zwellingen heen. Even keken we elkaar aan. Ook ik werd nu onderzocht en dat liet ik rustig gebeuren, zoveel was ik de ander verschuldigd. Nog even bleef ik op mijn plaats nadat hij zijn ogen weer had gesloten, toen stond ik op, liep naar de deur en opende die. De figuur die ik naar buiten had gestuurd stond nog in de gang en ik maakte hem ondubbelzinnig duidelijk dat hij de man los moest maken, naar een cel brengen,

dat hij hem te eten en te drinken moest geven, dat hij hem in geen geval nog een haar mocht krenken en dat hij niets tegen hem mocht zeggen. Nadat hij me ervan had overtuigd dat hij zijn opdrachten voldoende had begrepen, ging ik door de kale gangen, de smalle trap naar boven, terug naar het gewone leven.

In de vertrouwde omgeving van mijn kantoor nam ik een kop koffie en rookte een sigaret. Het beeld van de man zat op mijn netvlies gebrand en ik nam de tijd om er nog eens rustig naar te kijken. Wat ik voor hem voelde was bewondering. Bewondering en respect. Hij had hen weerstaan en dat wilde wat zeggen. Heel eventjes had ik gezien hoe ze met hem bezig waren geweest. Het was er hard aan toegegaan en zoals altijd had ik me er niet mee bemoeid. Ik hield er niet van om te kijken naar dat schouwspel. Het was zo'n onbehouden vertoning. Zo ruw, gespeend van elk greintje schoonheid, zonder ook maar het minste waar ik bevrediging uit kon halen. Alleen walging en schaamte. Zoals altijd was ik teruggegaan naar mijn kantoor om me te concentreren op andere zaken, tot ze me zouden komen melden wat hun slachtoffer had gezegd, waarna ik mijn eigen conclusies en plan kon trekken.

Maar dit keer was het anders gelopen. Ze waren me schoorvoetend komen vertellen dat ze nog geen centimeter waren opgeschoten. Ze wisten niet wat ze nog meer konden doen. Ik was kwaad geworden, had ze uitgescholden, ze waren bang voor me geweest en dat had me een kwaadaardig genoeg geschonken. Eindelijk was er iemand te sterk voor dat stelletje lomperds met hun domme grappen en hun platte wreedheid. Hij had ze te kijk gezet en ik had die voorzet met plezier ingekopt. Ze wilden verder gaan, en dan goed, maar ik had gezegd dat ik het dit keer zelf op zou knappen. Nu ik de man had gezien was ik blij met dat besluit. Als hij tot nu toe niets had gezegd, dan zou hij ook in het vervolg zijn mond houden. Nog meer van hetzelfde zou hem niet laten doorslaan. Die lui hadden geen fantasie. Bovendien, als ze nog beter hun best zouden doen, kon dat zijn dood wel eens worden en dat was niet de bedoeling.

Nu was het mijn beurt.

Om mijn vertrek nog wat uit te stellen rookte ik nog een sigaret, maar toen die op was verliet ik het bureau. Naar huis wilde ik niet. Ik at in een restaurant en ging vervolgens naar het appartement dat ik voor deze en andere gelegenheden aanhield. Vannacht wilde ik alleen zijn om mijn strategie te bepalen en me in alle rust voor te bereiden. Daar kon ik geen vrouw of kinderen bij gebruiken.

Weer stond ik voor de deur, achter me de holle gangen. De worsteling ging beginnen. De bel voor de eerste ronde klonk, mijn klop op de deur. Nu waren er twee mannen in de houding aanwezig,

maar ik negeerde ze. De man waar het deze dag om draaide zat op zijn stoel. Hij zag er gehavend uit, maar vergeleken met de vorige dag was hij behoorlijk opgeknapt. Ik liep naar de tafel, ging tegenover hem zitten en keek hem aan. Hij keek terug, we tastten elkaar af.

Ik haalde mijn sigaretten uit mijn zak en presenteerde er een. “Roken? Dat praat wat meer ontspannen.” De man bleef me aankijken zonder te bewegen, dus ging ik verder. “Vergis je niet, ik kom hier niet om het spel te spelen van de vaderfiguur aan wie je alles kunt vertellen. Ik begrijp best dat je daar niet in zult trappen. Je bent die jongens de afgelopen dagen te slim af geweest en daar heb ik bewondering voor. Je bent blijkbaar iemand met karakter en je verdient respect.” Even pauzeerde ik. “Maar dat je karakter hebt, en dat je niks hebt gezegd tegen de jongens maakt het voor mij des te aannemelijker dat je hoog in de organisatie zit. Als je inderdaad hoog in de organisatie zit, dan weet jij allerlei dingen die voor ons heel nuttig kunnen zijn. En ik wil delen in die kennis. Dat weet je maar al te goed en ik weet dat je dat weet, dus ik draai er niet omheen.”

Ik nam een sigaret uit het pakje en schoof het over de tafel naar hem toe. Mijn sigaret stak ik aan. Even liet hij me begaan, maar na een paar trekjes nam hij het pakje op. “Heb je voor mij ook vuur?” Ik gaf hem de aansteker. Zijn stemgeluid paste bij hem. Hij vroeg niet nederig, hij beval niet, hij wilde gewoon vuur. Daar hield ik van. Even rookten we samen, vriendschappelijk bijna, maar daar liet ik me niet door van de wijs brengen.

“Ik wil graag dat je een paar dingen begrijpt. Ik ben geen sadist, zoals de jongens die je hebben toegetakeld. Met die prutsers hebben we niets meer te maken.” Ik keek even over zijn schouder naar een van de twee mannen, die luisterde maar niets liet merken. “Nu gaat het tussen jou en mij. Dat is goed, want net zomin als jij behoort ik tot het voetvolk en ik hoop dat je dat kunt waarderen. Wat ik maar wil zeggen, is dat ik je beschouw als mijn gelijke. Je bent een tegenstander die ik moet bevechten en die op zijn beurt mij zal bevechten. Een waardig tegenstander naar ik hoop. Ook weet ik dat ik hier de spelregels niet kan bepalen, iets wat die jongens wel denken en de meeste van hun slachtoffers tuinen daar keurig in. Bij ons gaat het anders. Ik val aan, jij weerstaat mij. Ik wil jou breken, maar jij vertikt het om door te slaan. Ik heb er geen idee van wat jij allemaal voor mij in petto hebt, ik weet alleen dat het heel wat moet zijn, anders had je alles al lang bekend. Maar je hebt nog niets bekend, dus zullen wij onze eigen spelregels maken. Voor mij wil dat zeggen dat ik goed beslagen ten ijs moet komen. Van jou verwacht ik hetzelfde.”

Hij was nog bezig met taxeren. Blijkbaar wist hij nog steeds niet wat hij aan me had of wat hij van me moest denken. Hij probeerde zijn strategie te bepalen.

“Wat wil je eigenlijk van me weten?”

“Het gebruikelijke. Namen, plaatsen, tijden, bewegingen, plannen, dat soort dingen. Je kent het wel.”

“Je hebt het bij het verkeerde eind. Ik weet helemaal niets.”

“Maar je zit wel in de organisatie.”

“Dat wil nog niet zeggen dat ik iets weet. Iedereen wordt in het duister gehouden, dan kunnen we niets tegen jullie zeggen als we hier belanden.”

Het klonk aannemelijk, maar ik geloofde het niet.

“Iemand moet het allemaal organiseren. Iemand moet iets weten. Niet iedereen kan in het duister worden gehouden, dan gebeurt er niets. Er gebeurt wel wat. Ik denk dat jij iets weet. Ik denk zelfs dat je veel weet.”

“Dan had ik het wel gezegd toen ik de kans had. Dacht je soms dat het leuk is om afgetuigd te worden?”

Ik lachte even en ging bedachtzaam verder. “Nee, maar dan zou je toch anders hebben gereageerd. Dan zou je in elkaar zijn gezakt en alles hebben bekend wat ze je voor de neus hielden. Desnoods had je familieleden genoemd, vrienden, wat je maar voor de geest kwam. Wie niet weet waarvoor hij vecht kan zoveel weerstand niet bieden. Geloof me, ik doe dit werk al langer dan vandaag.”

“Toch vergis je je.”

We keken elkaar nog steeds aan. Nu we tegenover elkaar zaten maakten we zoveel mogelijk van de gelegenheid gebruik om de diepte van de ander te peilen, en ik bedacht me dat ik gelijk had. Wie zo rustig kon blijven wist waarom hij hier was, speelde het spel en kende de spelregels. Hij wist waar hij mee bezig was en in welke positie hij zich bevond. Die was dan wel niet helemaal verloren, maar toch erg netelig. Daar ging hij goed en waardig mee om. Ik wou dat ik met zekerheid kon zeggen dat ik me in zijn schoenen net zo zou gedragen als hij. Mijn bewondering groeide nog steeds, samen met een verwachtingsvolle spanning. Zo behoorde het spel gespeeld te worden. Met open vizier, zonder te wijken elkaar recht in de ogen kijkend, niet zomaar in het wilde weg stompend en ranselend om maar zo snel mogelijk informatie te krijgen, wat voor informatie dan ook. Zelf speelde ik open kaart. “Ik geloof je niet. En je zult me nooit kunnen overtuigen. Misschien door smekend over de grond te rollen en zomaar in het wilde weg namen te roepen. Maar ik denk niet dat je die rol overtuigend zult kunnen spelen.”

Ik zag aan zijn ogen dat hij me geloofde. En dat was goed. Ook hij beschouwde mij nu als enige vijand, enige tegenstander, enige speelkameraad. Dat was alle eer die ik van hem verlangde. Snel

berekende ik mijn kansen tegen hem en kwam tot de conclusie dat ik met deze man niet in een loopgravenoorlog terecht moest komen. Dan kon het spel eindeloos gaan duren. Ik kon beter de blitzkrieg proberen. Hoog inzetten, zo hoog mogelijk, het hoogste. Alles of niets. Dat besloot ik te doen.

De rest van onze sigaret gaf ons nog even wat tijd samen. Ik doofde die tijd en zei wat we allebei wisten, maar wat ik zonodig toch zeggen moest, in een poging om op het laatste moment nog wat tijd te winnen.

“Het wordt grimmig.”

Hij knikte kort. Dat verheugde me en ik stond op, liep naar de deur, opende die, verliet de kamer. Terug alleen in de gangen en in gezelschap van een soldaat stond ik even gedachteloos. Nadenken hoefde niet meer, want ik wist wat ik zou gaan doen. Ik moest alleen in beweging komen en laten gebeuren wat komen ging. Ik liep door de gang, ging een hoek om en nog een, haalde mijn sleutelbos tevoorschijn en opende een deur. Daar stond een apparaat dat ooit zomaar spontaan aan mijn brein was ontsproten en dat ik vervolgens onder nauw toezicht in elkaar had laten lassen. Ik haalde het doek ervan af en bekeek het. Het zag er niet bepaald indrukwekkend uit. Een smalle brits met gordels. Armsteunen, die naar beneden geklapt konden worden, stonden daar haaks op en in het verlengde daarvan aan weerszijden een paal. Dat was alles. Het was niet veel, maar ik wist wat het zou doen. Als hij hier eenmaal aan was overgeleverd, dan bestond er voor hem nog slechts één uitweg, maar er was veel inzicht nodig om die te kunnen nemen, inzicht en moed. Als hij die uitweg zou nemen, dan zou ik me overgeven en voor hem buigen, waarna ik er met mijn pistool snel een einde aan zou maken. Een comfortabele dood na zoveel inspanning. In zekere zin wilde ik zelfs graag dat hij die uitweg zou vinden, of misschien had hij nog een andere manier om mij te verslaan. Maar ik zou het hem niet makkelijk maken. In ons geval was er geen ruimte voor genade of medelijden. Een overwinning moest worden verdiend, niet meer, niet minder. Een van ons moest verliezen. Een van ons moest zich overgeven. Er was geen andere weg.

Ik controleerde de constructie, of alles nog goed in elkaar zat en of de tijd er geen sporen op had achtergelaten. Alles was zoals het behoorde te zijn en dat stelde me gerust. Daarna begon ik met mijn voorbereidingen. Ik zette een kan water en een glas klaar, zodat ik af en toe rustig wat kon drinken. Ik pakte een koffertje en bekeek de inhoud nauwkeurig. Het bevatte alles wat ik nodig had. Ik sloot het weer en plaatste het uit het zicht. Het tevoorschijn halen van mijn spullen zou een onderdeel zijn van mijn spel. Verder liet ik alles precies zoals het was, keek de kamer rond en nam die scherp in me op. Het idee dat ik vandaag eindelijk te weten zou komen wat ik waard was als het

er werkelijk op aan kwam, vervulde me weer met die vreemde spanning, angstige spanning vermengd met verwachting en zelfs vreugde. Ik zou het niet aan iemand anders overlaten. Ik zou het zelf doen. En achteraf zou bovendien blijken uit welk hout ik gesneden was en of ik mezelf kon verdragen zonder schaamte en spijt.

Nog even controleerde ik in een spiegel of mijn uniform goed zat. Het zal als gegoten. Ik keek mezelf onbewogen aan. In de reflectie zag ik mezelf onbewogen terugkijken. Ik was er klaar voor. De voorstelling kon beginnen.

Ik liet de man halen en op de brits binden. Daar lag hij nu als was hij gekruisigd. Terwijl ik bezig was maakte ik er een punt van om zijn blik niet te vermijden en hem, als dat zo uitkwam, rustig aan te kijken. Ook zou ik er in de tijd die daarop volgde voor zorgen dat ik hem er steeds aan herinnerde wat ik graag van hem zou horen. Steeds herhaald zou ik het hem toefluisteren, vertel het maar. Ik zou de koffer tevoorschijn halen en open maken, net in het zicht van de hulpeloze man in afwachting en voorbereiding. Ik zou er mijn spullen uithalen en klaarleggen, de twee grote naalden, de draden, de hamer. Met een van de naalden en de hamer zou ik op hem toelopen, even verstild staan om daarna de naald, niet te langzaam maar zorgvuldig ver van de slagader, op zijn arm te zetten tussen ellepijp en spaakbeen en zonder aarzelen zou ik de naald er doorheen slaan. Dat had hij niet zien aankomen. Hij zou het uitschreeuwen, waaraan ik geen aandacht zou besteden. Ik had de tweede pin al te pakken en richtte me op zijn andere arm. Ik draaide die zorgvuldig en met kracht in de juiste positie en trok de band waarmee hij vast zat strak aan zodat de positie werd gefixeerd. Daarna richtte ik de pin en joeg hem er doorheen. Nu was het tijd voor bezinning. De man schreeuwde nog steeds, hij vloekte en schold, ongearticuleerde klanken kwamen uit zijn keel. Ik liet hem even begaan, maar niet te lang. Ik ging verder met mijn voorbereidingen. Aan de uiteinden van de pinnen maakte ik draden vast en trok die vervolgens door de gaten in de armen. De pinnen hadden hun werk nu gedaan en ik legde ze apart. Hij volgde mijn bewegingen verbijsterd. Onverstoorbaar leidde ik de draden naar de palen aan weerszijden en verbond ze aan de draaimechanieken die er aan bevestigd waren. Weer nam ik even pauze. De adem van de man ging snel op en neer. Hij keek beurtelings naar het plafond en naar mij. Dan zou ik de banden om zijn armen losmaken, alsof ik hem vrij liet, en de steunen er onder vandaan klappen, de enige steunen die hij nog had, zodat zijn armen alleen omhoog werden gehouden door de draden aan de palen en door zijn eigen spierkracht. Die draden zou ik aan kunnen draaien, steeds strakker, tot zijn vlees zou scheuren. Rustig zou ik mijn dingen doen, terwijl ik hem toch geen tijd zou geven om zijn pijn en paniek onder controle te krijgen of te herstellen van zijn verbijstering. Ik zou nog eens vragen naar de bekende

weg. *Ik zou aandraaien. Vragen. Aandraaien. Vragen. Aandraaien. Vragen.*

Na vier keer draaien begon hij te praten. Nog voor de zesde keer wist ik wat ik weten wilde.

Hier zit ik rustig. Juist gespannen genoeg om mijn lichaam en de revolver gemakkelijk omhoog te kunnen houden. Het is prettig om zo te zitten. Het is ontspannen. Maar schijn bedriegt, want ik ben er allesbehalve gerust op. Vandaag heb ik iets op tv gezien dat me niet lekker zit, een kunstenaar die zijn zegje deed. Het was zelfs een kunstenaar wiens werk ik bewonder en van wiens werk ik werkelijk kan genieten. Alleen wilde hij helemaal geen kunstenaar worden genoemd. Hij had een hekel aan dat woord. Waarschijnlijk vond hij het te pretentius en wilde hij bij zijn werk niet gehinderd worden door de verwachtingen die het wekt. Dat kan ik me best voorstellen, levendig zelfs. Voor mij hoeft hij zichzelf heus geen kunstenaar te noemen, als hij dat niet wil. Zolang zijn werk maar lekker eigenzinnig blijft, dan hoort hij mij niet klagen. Maar hij voerde het verder dan dat. Zijn kritiek bleef niet beperkt tot zijn eigen particuliere geval. Hij verkondigde dat het hele woord moest worden afgeschaft, ongeacht over wie we het hebben. Hij bestond het zelfs om te zeggen dat Rembrandt geen kunstenaar was, alleen maar een erg goed schilder. Mahler was voor hem gewoon een componist, weliswaar een erg goede, maar geen kunstenaar. Musil was een schrijver, daar hoeft wat hem betreft het woord kunstenaar niet bij te vallen. En daar verzet ik mij tegen. Dat gaat me te ver. Daar wil ik pertinent niet aan. Maar aan de andere kant respecteer ik de man, dus wat hij zegt kan ik niet zomaar achteloos naast me neerleggen. Hij is kunstenaar, hij mag zoiets zeggen. Wat hij zegt moet ik overwegen, wat mijn snelle sentimenten daarbij ook zijn.

Als ik zijn redenering goed volg, verkeert hij in de overtuiging dat iedereen gewoon met zijn vak bezig is. Iedereen probeert op zijn eigen manier goed werk te leveren. Sommige mensen hebben alleen wat meer talent dan gemiddeld, of zijn wat eigenzinniger dan de doorsnee vakman, of zelfs allebei. Maar het blijven gewoon vaklui. Ze doen waar ze goed in zijn, dat behoeft geen aparte pluim. Zelf is hij een filmer die zich op zijn vak concentreert. Hij probeert zijn films zo goed mogelijk te maken. Dat zijn werk vervolgens wordt gewaardeerd door de critici en het hippe volk is voor hem geen reden om zichzelf kunstenaar te noemen. Klinkt redelijk, dat geef ik toe, want kunstenaars zijn toch ook maar gewone mensen, die hoeven niet te worden verafgoed of vereerd. Zover kan ik makkelijk met hem meegaan. Maar het woord helemaal uitbannen lijkt me onverstandig, dan kolkt het kind mee het afvoerputje in. Het bestaansrecht van een woord kun je alleen aanvechten als het geen betekenis toevoegt. Dan betekent het niets. Maar het woord kunstenaar heeft onmiskenbaar een betekenis. Het woord heeft iets toe te voegen aan het schilderschap van Rembrandt, aan de toonkunst van Mahler en aan het schrijven van Musil. Zouden

ze geen kunstenaar zijn, dan hadden ze niets gemeen. De een werkt met verf en doek, de ander met noten en geluid, de volgende met woorden en zinnen, zo bezien is er niets dat hen met elkaar in verband brengt. Maar ze hebben wel degelijk een gemene deler. Allemaal doen ze meer dan gebruikelijk met hun materiaal. Ze zijn alledrie niet zomaar goed in hun vak, en dat zet ze samen apart. Met hun werk dringen ze tot mij door, waarmee ze me troost en moed brengen, wat lang niet alle vaklui gegeven is. Zo weet ook Alex van Warmerdam, de man op tv, me steeds weer aan te spreken met zijn films, dat heeft hij gemeen met Rembrandt, met Musil, met Mahler. Hij is een kunstenaar, of hij dat nu leuk vindt of niet. Hij verdient de titel, waarmee we hem kunnen onderscheiden van de filmers die gewoon hun vak uitoefenen, die voornamelijk maken wat het publiek wil zien. Die maken geen kunst. Wat overigens niet wil zeggen, daar heeft Alex dan weer gelijk in, dat we op hun werk mogen neerkijken, want ze kunnen daarin grote hoogten bereiken. Ze kunnen goed worden, briljant zelfs, maar kunstenaar worden ze niet. Kunstenaars hebben naast het vermaak ook nog iets anders in gedachten. Kunstenaars willen hun eigen ideeën vorm geven. Daarbij laten ze zich niet alleen leiden door wat het publiek verwacht. Ze componeren hun werk zo dat het genoeg conventie in zich heeft dat het publiek kan vatten waar het om gaat, maar ze verwerken er toch zoveel eigen concepten in dat ze daarmee hun toeschouwers kunnen verwarren, shockeren, verbazen of ontroeren. Ze verleiden ons met wat we kennen en vervolgens raken ze ons met hun eigenzinnigheid. Ze mengen hun eigen persoonlijkheid door hun vakmanschap en maken dingen die voorheen nog niet bestonden. Mensen die dat doen, dat zijn kunstenaars, met wat voor materiaal ze ook werken. Natuurlijk kruipt er af en toe ook wat kunstenaar in de ambachtsman, wat kunstenaar in de vervalser, wat kunstenaar in de dilettant. Maar dat wil niet zeggen dat ze de titel verdienen. De benaming kunstenaar wordt tegenwoordig sowieso wat al te snel toegekend. Iedereen die de kunstacademie heeft afgerond en een penseel of beitel in de hand kan houden, is direct een kunstenaar, ook al wordt er niemand door hun kunstwerken verrast. Als het de bedoeling is van Van Warmerdam om daar paal paal en perk aan te stellen, dan sta ik volledig achter hem. Het woord kunstenaar is een woord dat met mate moet worden toegepast, omdat het op iets bijzonders wijst. Maar juist daarom moet je niet zeggen dat Rembrandt geen kunstenaar was, maar alleen een erg goed schilder. Want Rembrandt was niet zomaar een goed schilder, hij was een bijzonder schilder. In zijn tijd deed hij geweldige dingen die nu nog steeds kunnen worden gevoeld. Hij schilderde op een verrassende manier, vol beweging en emotie. En natuurlijk met zijn fameuze lichtval, al vind ik dat geenszins het belangrijkste aan zijn schilderijen. Rembrandt was vooral een verhalenverteller. Daarin is hij voor mij een groot kunstenaar, zoals ook Pieter Breugel dat was, Jan van Eijk. Maar

Rembrandt vertelde zelfs verhalen als mensen ze helemaal niet wilden horen, zoals in de Nachtwacht. Als je soortgelijke groepsportretten uit die tijd bekijkt, dan staat er meestal een aantal poppetjes op een rij, waarvan de gezichten keurig zijn uitgewerkt. Volgens zijn opdracht had Rembrandt precies zo'n schilderij moeten maken. En het zal er heel betrouwbaar hebben uitgezien, toen hij van ieder lid van de compagnie het gezicht schetste. De modellen hebben waarschijnlijk geen moment gedacht dat er iets bijzonders aan de hand was. Maar Rembrandt plaatste ze in zijn schilderij niet keurig overzichtelijk naast elkaar, zoals te doen gebruikelijk, hij maakte van het schilderij een verhaal, waardoor het tot leven kwam. Hij liet een hond tussen hen doorlopen, een meisje, een onbekende man met een musket, een hele schok voor de brave mannen die zichzelf nu ineens als onderdeel zagen van een heuse optocht. Dat Rembrandt bij zijn werk zijn fameuze lichtval heeft gebruikt, om bepaalde delen meer nadruk te geven, dat is niet meer dan normaal. Hij was immers niet alleen een kunstenaar, maar ook een bekwaam vakman, al moet ik zeggen dat die twee flink door elkaar heen lopen in de stoffering van de lansen, die goed belicht naar de toeschouwer vooruitsteekt. Die is werkelijk aanraakbaar.

Mahler is voor mij alleen al een kunstenaar vanwege het betoverend mooie leidmotief in het tweede deel van zijn eerste symfonie. Dat zit al sinds de lagere school in mijn hoofd. Onze muziekleraar liet het me voor het eerst horen, waarna we met de hele klas *Vader Jacob* moesten zingen, op dezelfde melodie en in hetzelfde tempo, juist de combinatie die me zo betoverde. Ik deed bij het zingen dan ook extra mijn best, waardoor ik nauwelijks in de gaten had dat de rest van de klas zich weer te pletter verveelde. Behalve ik had niemand ook maar de minste boodschap aan klassieke muziek. Om hen tevreden te stellen liet de leraar tien minuten voor het einde van de les een andere variant horen van het kinderliedje, een vrolijke Franse versie, met gitaar en drums. Weer moest de klas zingen, waarbij alle opgekropte energie naar buiten kwam. De boel ontplofte zowat van plezier. Voor ieder ander was het vast en zeker een genot om een klas zo uitgelaten en bevrijd te horen opgaan in een lied. Maar zelf was ik vervuld van afgrijzen. Ik wilde mijn Mahler terug, waarvan sindsdien die melodie in mijn hoofd is blijven nagalmen. Vaak zong ik hem, luidop uit volle borst, waarbij ik wel ietsje afdreef van het origineel. Ik componeerde het werk zelfs bijna helemaal opnieuw, met hier en daar wat aardige extra details. Maar hoe goed ik het ook op mijn wensen had aangepast, het kon niet tippen aan het echte werk. Toen ik dat later opnieuw hoorde, verbleekten mijn eigen noten, die me bij het zingen toch altijd in vervoering hadden gebracht, en ging ik weer op in de muziek. Zoiets kan alleen worden veroorzaakt door een kunstenaar.

Nog zo'n held uit mijn kinderjaren, die me tot op de dag van vandaag kippenvel bezorgt, Ko van

Dijk, in zijn sublieme uitvoering van *Peter en de wolf*. In perfecte samenspraak met de evengoed briljante muziek voert hij onze held ten tonele. Dat begint al bij het voorstellen van de personages. “Dit is het verhaal van Peter en de wolf. Een sprookje met niet veel woorden, want de muziek vertelt het verhaal.” Al daarmee voert hij de spanning op. Hoe hij vervolgens de wolf aankondigt, daarbij lopen de rillingen over mijn lijf, direct gevolgd door de vrolijkheid van Peter. Hij maakt er een waar drama van. Zo hoort het ook, want zonder dat zou er niet veel overblijven van *Peter en de wolf*. Het verhaal op zichzelf heeft hoegenaamd niets om het lijf. Het drama moet er in worden gelegd door de verteller en dat kun je gerust overlaten aan Ko van Dijk. Die voelt heel precies aan welke overgangen dik moeten worden aangezet om de vloeiende lijn vast te houden. Hoor het hem zeggen: “Plotseling trok iets anders Peters aandacht”, met een vette nadruk op 'plotseling', wat ook echt nodig is om de aandacht van het publiek op de kat te vestigen, die aan komt sluipen op zijn fluwelen poten. Dan op naar de echt dramatische momenten in het stuk: “Hij kwam nader, nader, hij haalde haar in, hij pakte haar.... en slikte haar in één hap op.” Dat kan niemand beter voordragen dan Ko van Dijk. Al moet ik er op deze plaats wel bij vermelden dat iedereen zijn eigen *Peter en de wolf* heeft. Wie het verhaal in zijn jeugd heeft leren kennen met Mies Bouwman als verteller, die zal zweren bij zijn eigen uitvoering. Maar toch moet Alex van Warmerdam niet zeggen dat Ko van Dijk geen kunstenaar is! Dat pik ik niet!

Verder hoeft hij me niet vertellen dat Robert Musil alleen maar een goed schrijver was. Musil was meer dan dat. Musil was een geweldig observator die de menselijke hebbelijkheden en onhebbelijkheden doorzag en ze met veel plezier en milde humor neerschreef. *De man zonder eigenschappen* is een boek waaruit je zowat elke regel gepast kunt citeren. Dat klinkt vreselijk zwaar, maar zwaar is *De man zonder eigenschappen* allerm minst. Terwijl ik aan het lezen ben schiet ik regelmatig luidop in de lach. Het is grappig. Tegelijkertijd is het natuurlijk treurig, omdat al die mensen dertienhonderd bladzijden lang in rep en roer zijn, terwijl er helemaal niets gebeurt, behalve intellectuele machtsspelletjes. Er zal ook niets gebeuren, niet voordat die allesvernietigende oorlog uitbreekt, die echter keurig buiten het boek is gehouden, op enkele verborgen zinspelingen na. Niet voor niets hebben de Duitse schrijvers en critici het boek uitgeroepen tot de belangrijkste Duitstalige roman van de twintigste eeuw. Musil alleen een goed schrijver noemen zou de plank behoorlijk misslaan. Hij is een kunstenaar, een groot kunstenaar.

Maar ik moet niet doordraven zonder nadenken. Eigenlijk, als ik eerlijk ben, dan doen de woorden van Van Warmerdam me vooral de haren te berge rijzen omdat ze impliceren dat er helemaal geen kunst bestaat. Want hoe kan een kunstwerk ontstaan zonder kunstenaar? Zonder kunst zijn er alleen

schilderijen, muziekstukken en boeken en is het helemaal niet nodig om je daar over op te winden of ze op een voetstuk te plaatsen. Maar dat is armoe. Ik wil me juist over die werken opwinden, en soms kan ik niet anders dan zo'n werk eer bewijzen door het op een voetstuk te plaatsen. Ik wil helemaal niet zonder kunst! Wat die man zegt maakt me bijna bang. Kunst maakt het leven mooier, spannender, leuker. Ik weet nog dat ik mijn eerste kunstwerk ontmoette. Dat gebeurde in het Van Abbe museum. Voordien was ik al vaker meegesleept naar musea, waar ik welwillend alles had bekeken, maar nog nooit had iets me werkelijk kunnen raken. En toen stond ik daar ineens voor dat schilderij, dat me in al zijn eenvoud verraste en overdonderde. Het was een simpel doek, hoger dan het breed was, waarvan de rechter bovenhoek zwart was geschilderd. De rest was wit. Maar op dat wit stond tekst: "Höhere Wesen befahlen: Rechte obere Ecke Schwartz malen." Wat een geweldige idioterie! Wat een doldwaze grap! Ik lachte luidop en nog steeds kan ik er om lachen als ik de ansichtkaart, die ik natuurlijk direct heb gekocht, weer eens tussen mijn spullen vind. Dat schilderij was voor mij een perfect kunstwerk, ook al had de kunstenaar maar weinig techniek nodig om het te maken. Misschien was hij zelfs helemaal geen goed schilder, misschien heeft hij sindsdien nooit meer iets van betekenis gemaakt. Maar dat kan me niets schelen. Dat doek is voor mij je reinste kunst!

De kunst die me tot nu toe het hardst heeft getroffen, is die van Egon Schiele. Altijd al vond ik zijn schilderijen intrigerend in hun vreemde lelijkheid, ik vond ze prettig om naar te kijken. Dus toen er een tentoonstelling van hem in Nederland kwam, ben ik er naartoe gegaan. In de rij voor de kassa bedacht ik me dat het heel erg tegen kon vallen, omdat ik al die schilderijen al kende en omdat ik me er veel te veel van voorstelde. Maar daar had ik me geen zorgen over hoeven maken. Het zien van de werkelijke schilderijen was een heel andere ervaring dan het bekijken van plaatjes in boeken of op internet. Op die tentoonstelling stroomden de tranen over mijn gezicht, zo beroerden me de lijnen die in het papier stonden gekrast, die zulke fragiele maar toch ook zulke kokette en sterke meisjes vormden, naakte lichamen met verkrampte handen, knokig, mager, lang, werkelijk om te janken zo mooi. Ik knalde er recht met mijn kop tegenaan, alsof ik ze allemaal voor het eerst zag. Bij echte kunst, die voor mij is gemaakt, doet het er niet toe hoe vaak je het al hebt gezien en hoe veel er van tevoren over is geouwehoerd. Uiteindelijk gaat het me om mijn eigen ontmoeting met het werk zelf. Wat me overigens altijd weer aan een tv-programma doet denken dat ik ooit heb gezien. Sonja Barend presenteerde de show en zij zorgde ervoor dat een viertal kunsthistorici hun kennis ten toon kon spreiden. Heel serieus deden ze dat, want kunst is een serieuze zaak. Als afsluiter werd die kennis op de proef gesteld. Er werd hun een aantal details getoond van schilderijen, waarna ze

moesten raden welke schilder het had gemaakt, en graag ook om welk schilderij het ging. Rembrandt, Van Gogh en Matisse werden achtereenvolgens redelijk goed benoemd, zo meen ik me te herinneren. Daarna werden de heren en dames experts minder nauwkeurig, maar elke misser was steeds toch een mooie aanleiding om over kunst te praten. Ook bij de laatste uitvergroting noemden ze weer hun grote namen, niet vermoedend dat de redactie hen een poets bakte. Daar kwamen ze pas achter toen het jongetje met de traan in zijn volle kitscherige glorie te voorschijn kwam, verre van kunst en bovendien geen stuiver waard. De kenners schamperden er dan ook lustig op los. Niet om aan te zien. Verschrikkelijk. Wat erg! En intussen lachte de kijker in zijn vuistje, want het was leuke tv. Tot er een man opstond uit het publiek en de experts bestraffend toesprak. Waarom deden ze zo minachtend over dat schilderij? Hij vond het mooi! Door het te kleineren, kleineerden ze hem. Daar hadden ze het recht niet toe. Een heel terechte opmerking, die man had gelijk. Als hij door het jongetje met de traan werd geraakt, dan was het jongetje met de traan kunst voor hem, ongeacht wat de kenners daarvan zeggen. Die hoeven wat dat betreft niet op hem neer te zien. Voor mij heeft die man daarmee het jongetje zelfs tot kunst verheven, doordat hij het zo onverwacht als kunst presenteerde, bijna zoals de pispot van Duchamps. Maar de wereld bestaat niet alleen uit mij. Verre van dat. Misschien wil Alex van Warmerdam juist daarom geen kunstenaar worden genoemd, omdat hij voor lang niet iedereen een kunstenaar is. En daarin kan ik hem geen ongelijk geven, want er zijn genoeg mensen die zijn films verschrikkelijk vinden. Die praten geen onzin. Kunst is persoonlijk. Ik kan alleen maar voor mijzelf spreken en over mijn eigen relatie met kunst en over wat kunst voor mij betekent. Met kunst voer ik een heel persoonlijke dialoog. Wat daarin gebeurt, is iets louter tussen mij en de kunst. Op kunst kan ik mijn tanden stukbijten. Kunst nodigt me uit om nieuwe ideeën te ontdekken en te onderzoeken, zelf een standpunt in te nemen. Bij kunst maakt het me niet uit of ik het eens ben met de teneur van het werk of niet, als het me maar uitdaagt. Kunst is voor mij een oase van genoeg in deze wereld, want zo intens als een kunstwerk kan geen mens met me praten. Kunst staat op mijn niveau. Kunst is mijn troost. En die troost wordt natuurlijk het best gegeven door kunstvormen die ik het beste ken, literatuur en film.

Misschien kwam ik voor het eerst werkelijk in aanraking met literatuur in de liedjes van Jaap Fischer, al had ik ondertussen toch ook al erg genoten van sprookjes, mythen, sagen en ridderverhalen. Die liedjes van Fischer stonden op mijn allereerste cassettebandje. Ik leerde ze compleet uit mijn hoofd en zong ze voor me uit op mijn eenzame fietstochten, soms in mezelf, andere keren zo luid als ik wilde, maar altijd probeerde ik de intonatie er in te leggen die ze nodig hebben, die Jaap bij elke lettergreep weer zo genadeloos weet te vinden, waarmee hij al die absurde

verhaaltjes tot leven laat komen, met steeds van die mooie zinnen achter elkaar, waarvan *Ik mikte reeds zorgvuldig op de harde hete rand van de pan en ik kon de geur al ruiken van dit al te vroeg geremde kuiken* het lekkerste bekt. Heerlijk om dat te zingen. Later heb ik begrepen dat dat kunst is. Die liedjes zitten nog steeds in mijn repertoire.

Verder ben ik bij regelmatige vlagen een fanatiek lezer, waarbij ik moet toegeven dat het niet altijd van een even hoog niveau is wat ik lees. De boog kan immers niet altijd gespannen staan, dus kunnen er heus wel detectives tussendoor, kinderboeken, wat kleine niemendalletjes. Afgewisseld met hoogstaander boeken. Laatst las ik *Nestor* van L.H. Wiener en dat heeft me nog lang beziggehouden. Tijdens het lezen kon ik al volop genieten van de taal en de gebeurtenissen die erin werden uitgedrukt. Maar het werd pas echt leuk toen het boek zich compleet voor me had ontvouwd. Toen bleken er allerlei lagen in te zitten, die zich niet zomaar lieten ontrafelen. Die puzzel vond ik erg leuk om te maken. Bovendien was het de moeite waard, want met elk stukje werd het plaatje mooier. Voor een vergelijkbare ontmoeting met een boek moet ik ver terug gaan, dan kom ik bijvoorbeeld *De oorveeg* van Willem Brakman tegen, waarin ik zowat bleef van het lachen, hij ging maar door met dat waanzinnige geschrijf. Verder houd ik van Frans Kellendonk, die me verschrikkelijk mooie dingen heeft laten zien, zoals een giraf die rozenblaadjes eet uit de hand van de Franse koning. En van Jeroen Brouwers die me kwaaiig verstikt. Ik houd van de eerste boeken van Thomas Roosenboom, die me onaangenaam verraste met de ongelooflijke neergang van de hoofdpersoon van *Gewassen vlees*, van de toppen waar hij naar uitkijkt tot de absolute hel van armoe en schaamte waarin hij terecht komt. In Slauerhoff ga ik helemaal op, Nescio is heerlijk om te lezen. Dostojevski is ronduit leuk. Alleen al de eerste zin van zijn *Gebroeders Karamasov* - zo blijf ik het noemen, ook al heeft mijn versie het over broers – is grappig in zijn vorm. “*Aleksej Fjodorovitsj Karamazov was de derde zoon van Fjodor Pavlovitsj Karamazov, een landheer uit ons district die destijds een zekere (nog tot in onze tijd doorwerkende) faam genoot vanwege zijn tragische en duistere einde, nu precies dertien jaar geleden, waarover ik te zijner tijd zal berichten.*” De schrijver begint daarin bij zijn held, Alexej, maar vervolgens neemt hij het eerste het beste zijpad dat hij vinden kan, de vader, en gaat daar op door. Al in zijn eerste zin begint hij met uitwijken en omzeilen, wat hij trouwens ook al in doet zijn eigenaardige voorwoord. Neem na Dostojevski de eerste alinea van *De man zonder eigenschappen*. Daarin praat de verteller over het weer, net zoals iedereen, wat is het mooi vandaag! Maar daar doet hij prachtig moeilijk over, compleet met isothermen die keurig hun plicht vervullen en planeten en sterren die precies hun baan beschrijven, overal een eerste begin achter zoekend, het boek in het klein. Het hele boek door wordt er moeilijk

gedaan over de alledaagse dingen. Want hoe groot die dingen zich ook voordoen die erin worden beschreven, zoals de Parallelactie, goed beschouwd is het allemaal alledaags. Alle beschouwingen die het boek rijk is, bestaan uit het private geleuter van de bourgeoisie onder elkaar. En daarbij gaat het er al net zo aan toe als onder ons gepeupel. We weten precies waar die *voice-over* het over heeft. We houden elkaar allemaal scherp in de gaten en we zijn keurig bereid om rekening met de ander te houden en de ander lief te hebben of te haten, maar als het er om gaat, dan zijn we gewoon vreemden voor elkaar. Er gebeurt helemaal niets. En Ulrich mag zijn medemens dan met nog zoveel verbazing en ironie beschouwen, in al zijn eigenschaploosheid hoort hij er net zo goed bij als ieder ander. Hij neemt er aan deel. Gelukkig, want dat levert briljant geleuter op. Overigens heb ik het boek nog lang niet uit. Het is een vijfjarenplan. Ik lees er alleen in als het mooi weer is, lekker ontspannen in de tuin, de hele dag voor mij alleen. Daardoor ligt het de hele winter op een plank. Maar dat deert me niet in het minst. Het ligt me altijd toe te lachen vanuit de boekenkast. Het is heerlijk dat er iemand heeft bestaan als Robert Musil en dat hij een boek heeft geschreven als *De man zonder eigenschappen*.

Film is weer een heel ander verhaal. Vroeger keek ik elke film die op tv kwam, en nog had ik niet genoeg. Dat was in de tijd van voor de commerciële zenders, toen je nog echt onder de indruk was van de Veronica Filmmaand. Daar kon ik verlangend naar uitkijken. Maar sinds er elke avond een stuk of vijf zenders tegen elkaar opbieden, is er geen gebrek meer aan kaskrakers uit Hollywood. Daar heb ik me intussen ruimschoots aan gelaafd, tot ik er ruimschoots genoeg van had. Ik weet onderhand precies hoe die films verlopen en tegenwoordig zit ik me eigenlijk alleen nog maar te ergeren aan de dingen die ik er niet leuk aan vind. Dus mijd ik die Amerikaanse films zoveel mogelijk, alleen van mensen als Jim Jarmusch en David Lynch wil ik ze nog zien. Verder ben ik de laatste tijd vooral gefascineerd door de oosterse film, films uit Japan, Korea, Thailand en China. Naast de bekende films van Kurosawa zijn daar nog veel meer juweeltjes te vinden, zulke mooie verhalen, zo mooi vormgegeven. En alles is er nieuw voor me, de hele gedragscode moet ik ontrafelen om me in te kunnen leven, dat is pas een uitdaging. Het gaat daar in het oosten om de details en juist dat maakt het voor mij zo mooi. Daarbij maakt het me niet uit dat ook die films compleet met moraal zijn gemaakt voor een publiek dat vermaakt moet worden. Voor mij zijn ze nieuw. Voor mij openbaart zich in die films een heel andere wereld, waarin onwaarschijnlijk veel te ontdekken valt. Zelfs de meest alledaagse dingen zijn mij vreemd. De oosterse films lopen trouwens vaak een stuk minder goed af dan de westerse, ook dat staat me aan. De verhalen nemen daardoor ineens een stuk meer vrijheid, omdat ook de schurken mogen winnen. Zo zag ik laatst een

uitstekende knokfilm, met een paar agenten die het, bij hun pogingen om de grote schurk te grijpen, niet zo nauw namen met de wet. In de gewelddadige finale grijpt de grote held die schurk inderdaad bij de kladden. Hij moet tot het uiterste gaan, verder dan zijn uiterste, maar hij krijgt zijn tegenstander tegen de grond. Hij heeft gewonnen. De schurk is down en out. Alleen gebiedt het universele cliché dat de slechterik nog een laatste maal opstaat om te vechten. Ik verwachtte het zelfs, en jawel, daar was hij weer, die dikke bandiet. Gelukkig maakt de held er dit soort gevallen snel een eind aan met behulp van een gigantisch mes, of de schurk wordt aan uit de muur stekende pinnen, buizen of palen gespietst, of hij gaat uit het raam van de twintigste verdieping. Maar in dit geval ging hij het raam niet uit. Juist de held, die hem had overwonnen, ging naar beneden. Ik geloofde mijn ogen niet. Tijdens die val, natuurlijk in slow motion, zocht ik in mijn brein koortsachtig naar mogelijkheden om hieraan nog te ontsnappen. Maar ik kreeg de tijd niet, het ging helemaal verkeerd. Het werd zelfs nog erger. De held smakte precies op de auto waarin de onschuldige vrouw en het kind van de schurk zaten. Op slag dood. Dus won er niemand. Iedereen verloor, ook de schurk. Zoiets zul je in Amerikaanse films niet snel tegenkomen. Daar moet iedere aanwijzing dat er unhappy ends bestaan worden weggepoetst. Een voorbeeld daarvan vermoed ik in *Titanic*. Dat is van zichzelf al niet zo'n heel erg interessante film, maar het einde tart werkelijk iedere voorstelling. Leonardo di Caprio is in de diepte van de Noordelijke IJszee weggezonken en het meisje is gered. Maar voordat hij kopje onder ging, liet Leonardo haar plechtig beloven dat ze zou leven, wat ze hem in een tranentrekkende scène vanaf haar ijsschots bezwoer. Achteraf weten wij dat ze keurig woord zou houden, want zij is het zelf die de gebeurtenissen vertelt, later, als oude vrouw, als ze meevaart met de expeditie naar de Titanic, op zoek naar het waardevolle collier dat zij indertijd toevallig van haar verloofde had gekregen als verlovingscadeau. En dan, helemaal aan het eind, als we het hele verhaal van de liefde kennen, die samen met de boot ten onder is gegaan, dan staat die oude vrouw op uit haar kooi, gaat naar het achtersteven, gooit het collier in zee en gaat zelf weer naar bed, waarna de kijker onder water duikt, het collier achterna tot bij het schip, dat door dit offer subiet herleeft. Prachtig om te zien, goede effecten, maar natuurlijk helemaal verkeerd. Dat had nooit zo mogen gebeuren. Het collier was namelijk het verkeerde offer. Dat collier kon dat schip niet tot leven wekken. Daarvoor was het enige juiste offer vereist, de oude vrouw zelf. Ze had het collier op het dek moeten achterlaten, voor de mensen die het zo graag wilden hebben en die zo geduldig naar haar verhaal hadden geluisterd, en zelf had ze overboord moeten springen, naar haar geliefde, naar Leonardo. Ze heeft immers woord gehouden, ze heeft geleefd, ze heeft een dochter gekregen en opgevoed. Nu is het mooi geweest, nu is het tijd om weer samen te zijn. Als zij in zee

was gesprongen, dan zouden de beelden van het tot leven gewekte schip ook werkelijk betekenis hebben gehad. Leonardo zou haar hebben opgewacht. Met zo'n einde was er nog iets van de film gered. Maar dat is niet gebeurd. Misschien was het oorspronkelijk wel de opzet, maar konden de toeschouwers bij de voorvertoning zo'n zelfmoord niet accepteren. Daar wordt naar geluisterd, dat weet ik uit het verhaal over *Top Gun*, waarvoor een nieuw einde is opgenomen nadat het eerste publiek had geprotesteerd 'dat ze elkaar niet kregen aan het eind'. Toen moesten de acteurs nog een keer komen opdraven. Vandaar dat de vrouw in de liefdesscène een hoofddoek draagt. Voor een andere film had ze haar haren namelijk al af laten knippen. Zo buig je voor je publiek. Zo laat je elke eigenzinnigheid varen. Zo kan er nooit een goede dialoog met je worden gevoerd. Zo'n buiging zul je vergeefs zoeken in oosterse films.

Natuurlijk ken ik ook de klassiekers uit mijn eigen cultuur. *La Dolce Vita* staat op mijn lijst. Een geweldig subtiële film, waarvan de dubbele bodems je pas raken als je hem vaak genoeg hebt gezien. Als ik hem zie, ontrolt zich voor mijn ogen de onvermijdelijke neergang van Marcello naar het cynisme. Alles waar hij zich aan vastklampt wordt hem uit handen geslagen. Aan elke verleiding geeft hij toe, een betoverend mooie vrouw, zijn zeurende vriendin, een decadent feest, maar hij wordt niet werkelijk geraakt. Dat is schrijnend, maar gelukkig hoeft het niet iedereen zo te vergaan. Aan het einde van de film wordt dat verbeeld door het meisje, dat we al hebben leren kennen als het bakvissige dienstertje waaraan Marcello vertelt dat ze mooi is. Dat zegt hij alleen maar omdat hij het flirten niet kan laten, denken we dan nog, geen beter lijdend voorwerp dan een jong meisje. Maar als ze daar op het einde stralend aan de overkant staat, dan zie je dat hij gelijk had. Ze is inderdaad mooi. Ze lijkt een engel en er is geen spoortje cynisme in haar te bekennen, alleen diepe liefde voor het leven. Voor Marcello is er echter geen redden meer aan. Hij wordt door een onoverkomelijke afgrond van haar gescheiden en beseft dat zelf maar al te goed. Als hij haar dan ook nog niet kan verstaan, rest hem niks anders dan achter zijn gelijken aan te sloffen. Alleen heeft de kijker nu een grashalm in handen gekregen, waaraan hij zich kan vastklampen en zo kan ontsnappen aan zijn depressie. Naast *La Dolce Vita* staan op mijn lijst natuurlijk ook een paar films van Pier Pasolini, met zijn vrolijke drieluik, maar ook met de meest walgelijke film aller tijden, *Salo*. In welk humeur hij ook is, Pier Pasolini zit me op de huid. Verder is er die idiote film van de Balkan, *Underground*, die nooit in negativiteit vervalt. Ik heb de kotsopwekkende ranzigheid van *La grande Bouffe*, de absorberende waanzin van *Apocalypse Now*, *A Clockwork Orange*, de enige echt geslaagde film van Kubrick, *Don't look now*, *Bullit* en natuurlijk de films van Sergio Leone. Met zijn vier westerns laat die mij heel duidelijk zien hoe zorgvuldig je met kunst bezig kunt zijn. De eerste in de vierluik is

een remake van *Jojimbo* van Akira Kurosawa. Het is een redelijk simpele film, waarmee Leone oefent met het genre. En het experiment is geslaagd, al is het resultaat ietwat rechtlijnig. Na *A Fistful of Dollars* maakte hij *For a few Dollars More*. Die film steekt al wat ingewikkelder in elkaar, maar wat mij betreft is hij net een ietsje halfslachtig, zodat het de minste is van het stel. Dan slaat Sergio keihard terug met *The Good, the Bad and the Ugly*, de perfecte western. Drie schurken zitten achter hetzelfde goud aan, compleet met verraad en kameraadschap tegen wil en dank. Met als hoogtepunt het duel tussen de drie karakters, in een ronde arena en alleen de doden als publiek, ophitsende muziek als begeleiding. Leone had het wat de western betrof gerust daarbij kunnen laten. Maar alsof hij dat genre nog niet genoeg had opgerekt, kwam hij daarna met *Once Upon a Time in the West*, een verhaal dat heel kunstig in elkaar is verweven, prachtig vormgegeven, met een duel aan het eind dat zijn gelijke niet kent, vergezeld van muziek die elk accent aanzet en almaar meer betekenis geeft, een sterfscène die ontroert door een simpele zin, “Men like that have something inside, something to do with death”, terwijl je als geoefend kijker weet dat Cheyenne daarmee niet alleen verwijst naar het karakter van Harmonica, maar ook naar de kogel in zijn eigen buik. De geoefende kijker hoeft de film niet eens zo heel vaak te hebben gezien, want *Once Upon a Time in the West* is bij uitstek een genrefilm, net als zijn drie voorgangers. Leone heeft er bijna alle onderdelen van de western voor uit de kast getrokken, het lege landschap, de wetteloosheid, de oprukkende beschaving in de vorm van een trein, de held, de hoer, de bandiet en de slechterik, zelfs de Indianen is hij niet vergeten, die opleven in de naam Cheyenne. Uit die elementen heeft hij een nog grootser epos gecreëerd. Je moet van goede huize komen om dat geen kunstwerk te noemen. Sergio Leone heeft dat gemaakt, hij heeft het geschapen. Van mij mag hij daar best om worden geëerd. Ik noem hem een kunstenaar, daar kan niemand me van weerhouden. Ik kijk de film vaak. Steeds als hij op tv komt begin ik er weer aan en bij het eerste reclameblok schakel ik over op de dvd, zodat ik de rest van de avond niet meer word gestoord. En juist in die film, die ik boven iedere andere film heb staan, de film waarin ik steeds weer nieuwe dingen zie, juist in die film heb ik een grandioze fout ontdekt, die me eigenlijk al direct onoverkomelijk toescheen, maar die ik tot nu toe voor mezelf heb proberen te verdoezelen en goed te praten. Alleen gaat dat goedpraten me steeds moeilijker af. Want of ik hem nu goedpraat of niet, de fout blijft een smet op het verder zo smetteloze blazoën van de film. En het plezier dat ik altijd had in de film, is nu een stuk minder dan vroeger.

Nu blijkt dat de film eigenlijk nergens op slaat. Je merkt daar niets van terwijl je er naar kijkt, doordat het verhaal zo prachtig is vormgegeven. Het is zo tot in ieder detail uitgewerkt dat je het

idee krijgt dat de film onfeilbaar is, een illusie die ik graag had behouden. Onmogelijk, want het verhaal van die film is, ongeacht de vorm, volkomen overbodig. Het heeft een begin in zichzelf. De handeling begint vanuit een man in een trein, een treinmagnaat, 'mister Tsjoetsjoe'. Die laat een spoorlijn van oost naar west aanleggen en dat project wil hij koste wat kost afmaken, daarin gehinderd door een enge ziekte die aan zijn lichaam vreet. Hij heeft haast, want voor hij sterft wil hij vanuit zijn trein de Pacific nog zien. Precies daarom heeft hij Henry Fonda in de arm genomen, de slechterik die onderweg kleine probleempjes moet oplossen. Dat is het gegeven, daar begint de handeling en van daaruit kan er van alles gebeuren. Op elke plaats langs de spoorlijn die de magnaat aandoet, kan een verhaal uitbreken. Maar dat gebeurt nergens anders dan bij een koppige Ier, ergens in de woestijn. Blijkbaar zag de treinmagnaat in die Ier een potentiële bedreiging, want juist met hem moet Henry afrekenen, met de bekende gevolgen. Een hele familie wordt uitgemoord in een prachtig gerekte scène, krekels in de hoofdrol. Daarna wordt ook nog Claudia Cardinale er aan toegevoegd, een dure hoer uit New Orleans, en de bandiet Cheyenne, die van de moorden wordt beschuldigd. Charles Bronson is tegen die tijd al aangekomen, maar hij heeft verder weinig met de gebeurtenissen tot nu toe te maken. Hij heeft een ander appeltje te schillen met Henry. Hij is het extra element dat deze heerlijke mix van karakters nog lekkerder maakt, die uitdraait op de dramatische gebeurtenissen, met mooie beelden en prachtige zinnen als “Did you make coffee?”, “They had no dollars in them days” en “No, just a man”. Allemaal voor niets. Want de Ier is helemaal geen probleem voor Mister Tsjoetsjoe. Die roodharige bonk koppigheid staat hem op geen enkele manier in de weg. Die man verwelkomt de spoorweg zelfs, heeft de trein liever vandaag dan morgen op zijn land. Hij zat er al op te wachten, want hij wil zijn eigen station. En het kan Mister Tsjoetsjoe geen ene moer schelen wat er in al die plaatsjes langs de lijn gebeurt, zolang hij maar verder kan. Dus hoefde hij er niemand op uit te sturen om te moorden, kon Claudia Cardinale gewoon moeder worden van een roodharig gezinnetje en kon Cheyenne gewoon een bandiet blijven. Weg is het verhaal. Alleen die zaak tussen Charles en Henry blijft overeind, maar die is niet vet genoeg om drie uur mee te vullen. Dus eigenlijk is de hele film overbodig, hoe graag ik er ook naar kijk. En daar baal ik flink van. Stevig klote. Het maakt me treurig. Want als zo'n groot kunstwerk zo'n kardinale fout kan bevatten, hoe moet het dan zijn gesteld met al die andere kunstwerken. Met mijn eigen werk bijvoorbeeld. Mijn ambitie is om het volkomen gaaf te maken, tot in de puntjes. Maar hoe zou ik daarin ooit een meesterwerk als *Once Upon a time in the West* naar de kroon kunnen steken. Mijn werk moet zelfs nog veel beter zijn dan de film, omdat daar een vlek op zit. Volkomen onmogelijk! Dat krijg ik nooit voor elkaar. Maar zolang ik dat niet voor elkaar heb is het

niet af. Hoe lang ik er ook mijn best op doe en hoeveel ik er ook aan toevoeg, mijn werk blijft dus altijd onvoltooid, net zo onvoltooid als het nu is en als ik het nu tot voltooiing breng met mijn revolver. Het moet zo gemakkelijk zijn om de trekker over te halen. Alleen mijn vinger hoeft te bewegen. Een kind kan de was doen. Als het eenmaal gebeurt, dan is het eigenlijk al voorbij, daar hoef ik me geen zorgen over te maken, daar hoef ik niet bang voor te zijn. Het metaal voelt zo natuurlijk, zo hard, zo glad, zo versmolten in mijn hand. De kogel voel ik al door mijn gedachten gaan.

Het voorgaande herinner ik me nog heel goed. Toen was het bijna echt gebeurd. Maar ik liet de trekker los, gaf het magazijn een flinke draai en heb het wapen weggelegd.

Gelukkig is daarmee niet alle hoop vervlogen, want een verloren veldslag is nog geen verloren oorlog. Hier zit ik weer in de perfecte omstandigheden, op de bank met een revolver tegen m'n kop. Nieuwe ronden nieuwe kansen.

Vanmiddag ben ik begonnen in een nieuw boek.